

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO FAKULTETO
KRIMINOLOGIJOS KATEDRA**

JULIJA ZAKS

Baudžiamosios teisės ir kriminologijos studijų programa

Tema

**SMURTO ŽINIASKLAIDOJE POVEIKIS NEPILNAMEČIAMS
IR JO PREVENCIJA**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas
Doc. dr. Alfredas Kiškis

Vilnius, 2005

TURINYS

Įvadas	4
1. Žiniasklaidos samprata ir funkcijos	6
2. Poveikio teorijos	8
2.1 Užsienio šalių mokslininkų poveikio teorijos	8
2.1.1 Albert Bandura	8
2.1.2 L. Rowell Huesmann	10
2.1.3 Leonard Berkowitz	12
2.1.4 W. James Potter	14
2.1.5 Joachim Rumpf	15
2.1.6 Klaus Hurrelman	15
2.1.7 Seymour Feshbach	16
2.1.8 Dolf Zillmann	16
2.1.9 Jo Groebel	16
2.1.10 Maria Furst	17
2.1.11 Problemos aktualumas Rusijoje	17
2.1.12 Joanne Savage	18
2.2 Lietuvos mokslininkų nuomonės	18
2.2.1 Gintautas Sakalauskas	18
2.2.2 Gintautas Valickas	19
2.2.3 Giedrė Kvieskienė	19
3. Kriminologinis tyrimas	21
3.1 Trumpa tyrimo charakteristika	21
3.2 Anketos apibūdinimas	22
3.3 Apklauso rezultatai	23
4. Prevencija	33
4.1 Prevencijos priemonės, nukreiptos į makrosocialinę aplinką (valstybės lygis)	33
4.1.1 Teisės aktai	33
4.1.1.1 Tarptautiniai dokumentai	33
4.1.1.2 Lietuvos Respublikos įstatymai ir teisės aktai	37
4.1.2 Etikos reikalavimai	39
4.1.3 Priežiūros ir kontrolės institucijos	41
4.1.4 Institucijų bendradarbiavimas nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio srityje	44
4.1.5 Informacijos klasifikavimo ir žymėjimo metodika Lietuvoje	45

4.1.6	Informacijos klasifikavimo ir žymėjimo metodika užsienio šalyse	46
4.1.6.1	JAV audiovizualinės produkcijos klasifikavimo ir žymėjimo sistema	46
4.1.6.2	Nyderlandų audiovizualinės produkcijos žymėjimo sistema	48
4.1.6.3	Prancūzijos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio sistema	49
4.1.6.4	Vokietijos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio sistema	49
4.1.6.5	Japonijos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio sistema	50
4.2	Prevencijos priemonės, nukreiptos į vaiką ir jo mikrosocialinę aplinką	51
	Išvados	55
	Pasiūlymai	57
	Naudotos literatūros sąrašas	58
	Santrauka	66
	Summary	68
	Priedai	70
1	priedas. Anketa	70
2	priedas. Apklauso rezultatai (skaitinė informacija)	73
3	priedas. Apklauso rezultatai (grafinė informacija)	77
4	priedas. JAV audiovizualinės produkcijos klasifikavimo ir žymėjimo sistema	84
5	priedas. Nyderlandų audiovizualinės produkcijos žymėjimo sistema	88
6	priedas. Prancūzijos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio sistema	90
7	priedas. Vokietijos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio sistema	92

IVADAS

Argi galime mes taip lengvai leisti, kad vaikai klausytųsi ir įsisavintų kažkokius mitus, kažkieno sukurtus ir paprastai prieštaraujančius toms tiesoms, kuriomis, mūsų manymu, vaikai turės vadovautis, kai suaugęs?

Platonas, „Respublika“

Lietuvos baudžiamoji statistika kasmet rodo vis didesnę nusikalstamų veikų, kurias įvykdė nepilnamečiai¹ asmenys, skaičių. Tėvai, mokytojai, teisėsaugos institucijų darbuotojai vis dažniau kalba apie vaikų agresyvumą.

Smurto² didėjimas gali būti paaiškintas tokia visuomenės vystymosi tendencija, kai sąveikauja istorinė ir psichologinė kryptys. Agresyvumo (taip pat ir vaikų) augimas paaiškinamas subkultūros kaita. Ši kaita pasireiškia tuo, kad vaikai vis dažniau paliekami vieni, jiems trūksta bendravimo ne tik su suaugusiais, bet ir su bendraamžiais. Esant tokiai situacijai, vaikai ieško bendravimo alternatyvų, ir dažnai jomis tampa žiniasklaidos priemonės. Žiniasklaidos vaidmuo vaikų gyvenime pastaruoju metu labai padidėjo. Šiuolaikiniai vaikai praleidžia daug laisvo laiko žiūrėdami televiziją ar naršydami internete. Žiniasklaida tampa vienu iš pagrindinių užsiėmimų.

Visuomenės informavimo priemonės – tai socialinis institutas, turintis įtakos visuomenės moralės ir dorovės normų formavimuisi. Po Nepriklausomybės atkūrimo siekdama atsikratyti „cenzūros“ šmėklos, Lietuvos valdžia apribojo savo funkcijas žiniasklaidos priemonių licencijavimo bei jų veiklos kontrolės srityje. Pagrindinė nerašyta taisyklė „Nepakenk“ buvo pamiršta. Kai kurios žiniasklaidos priemonės, sąmoningai arba nesąmoningai, propagavo žiaurumą, abejingumą smurtui, kriminalinio gyvenimo būdo patrauklumą. Tai labiausiai palietė jautriausią visuomenės dalį – nepilnamečius, kurie dėl savo nesusiformavusių psichologinių ir fiziologinių savybių yra labai lengvai įtakojami.

Šiame magistro darbe nagrinėjama smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams ir jo prevencijos problema. Nagrinėjant šią problemą, į ją bus žvelgiama kompleksiskai – kriminologijos, psichologijos, sociologijos, edukologijos ir kitų mokslų aspektais.

Darbo aktualumas. Ši problema buvo pasirinkta nagrinėti dėl keleto priežasčių:

1. Visuomenės poreikis. – Lietuvos visuomenė viešai prabilo apie šią problemą, tai skatina išsamiau ją nagrinėti.

¹ Šiame darbe sąvoka „nepilnamečiai“ atitinka Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos [2] 1 straipsnyje ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo [8] 2 straipsnyje įtvirtintą vaiko sąvoką bei suprantama kaip kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jeigu įstatymai nenumato kitaip.

² Šiame darbe sąvoka „smurtas“ artima 1989 m. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje Nr. R (89) 7 „Dėl smurtinio, žiauraus ar pornografinio turinio videoprogramų platinimo principų“ pateiktai sąvokai. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne [17, p. 718] smurtas aiškinamas kaip „šiurkšti prievarta“. Autorės manymu, atsižvelgiant į darbo specifiką, sąvoka „smurtas“ kontekste turi būti suprantama plačiąja prasme, jos detalizuoti netikslinga.

2. Nepakankamas ankstesnis problemos atskleidimas. – Ši problema, plačiai nagrinėjama pasaulio mokslininkų, Lietuvoje nesulaukė pakankamo dėmesio. Tikėtina, kad darbas bus vertingas dėl sisteminio požiūrio į nagrinėjamą problemą; užsienio autorių teorijų ir nuomonių aptarimo bei įvertinimo; atlikto kriminologinio tyrimo; tarptautinių bei Lietuvos teisės aktų nagrinėjimo; kai kuriose užsienio šalyse veikiančių nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio sistemų apžvalgos ir įvertinimo.

3. Problemos tęstinumas. – Ši problema nepraras aktualumo ir ateityje, kadangi vystantis informacinėms technologijoms nepilnamečiai turės daugiau galimybių gauti informacijos iš įvairių šaltinių.

Darbo tikslas – atsižvelgiant į žiniasklaidą kaip į vieną neišvengiamų išorinės aplinkos veiksnių, išanalizuoti jos daromą poveikį nepilnamečio asmenybei, taip pat numatyti galimus ir tinkamiausius tokio poveikio prevencijos būdus.

Darbo uždaviniai:

1. išanalizuoti smurto žiniasklaidoje poveikį nepilnamečiams remiantis pasaulio mokslininkų teorijomis bei atliktais tyrimais;

2. atlikti kriminologinį tyrimą (apie jo uždavinius bus kalbama 3 skyriuje);

3. išanalizuoti ir palyginti egzistuojančias teisinės bazes (Lietuvoje ir kai kuriose įvairių pasaulio regionų valstybėse) nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio aspektu;

4. išanalizuoti ir palyginti informacijos klasifikavimo ir žymėjimo sistemas, veikiančias Lietuvoje ir kai kuriose įvairių pasaulio regionų valstybėse;

5. pasiūlyti visuomenei (tėvams, pedagogams ir kt.) ir valstybės institucijoms smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams prevencijos priemones.

Tyrimo objektas – smurto žiniasklaidoje poveikis nepilnamečiams. Tyrimo objektas atskleidžiamas kompleksiskai: analizuojant egzistuojančias teorijas bei tiriant nepilnamečių nuomonę šiuo klausimu.

Darbo hipotezė: nuolatinis smurto žiniasklaidoje stebėjimas didina nepilnamečių polinkį smurtauti.

Tyrimo metodai. Atskleidžiant temą buvo derinami teoriniai ir empiriniai metodai. Metodų pasirinkimą lėmė kaip viso darbo, taip ir kiekvieno atskiro uždavinio specifika. Iš teorinių metodų buvo naudojami sisteminės analizės, loginės dedukcijos, lyginimo, apibendrinimo; iš empirinių metodų – anketinis, teisinių dokumentų analizės.

Darbo struktūra. Darbo struktūrą sąlygojo temos pavadinimas, reikalaujantis nagrinėti dvi sudėtinės dalis: smurto žiniasklaidoje poveikį nepilnamečiams bei šio poveikio prevenciją. Darbą sudaro 4 skyriai, visi išskyrus pirmą suskaidyti į poskyrius.

1. ŽINIASKLAIDOS SAMPRATA IR FUNKCIJOS

„Žurnalistikos enciklopedijoje“ žiniasklaidos sąvoka apibrėžiama kaip organizuotas informacijos skleidimas viešosios informacijos rengėjų ir visuomenės informavimo priemonių sistemoje; viešosios informacijos rengėjai, visuomenės informavimo priemonės; spaudoje paskelbtos publikacijos, transliuotos RTV laidos³. Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 39 dalyje visuomenės informavimo priemonės apibrėžtos kaip knygos, laikraščiai, žurnalai, biuleteniai ar kiti leidiniai, televizijos, radijo programos, kino ar kita garso ir vaizdo studijų produkcija ir kitos priemonės, kuriomis platinama informacija, išskyrus techninius ir tarnybinius dokumentus, taip pat vertybinius popierius [9]. Šiomis sąvokomis taip pat operuoja V. Andrejevas ir R. Gražulienė [16]. Šiame darbe sąvoka „žiniasklaida“ apima visas įmanomas žiniasklaidos priemones ir suprantama plačiąja prasme.

Žiniasklaidos skiriamieji bruožai – tai viešumas, t. y. neribotas vartotojų ratas; specialių techninių prietaisų, aparatūros naudojimas; nuolat kintantis auditorijos skaičius, priklausomai nuo susidomėjimo laidomis, panešimais ir pan.

Žiniasklaidos vaidmuo visuomenės gyvenime pasireiškia per jos funkcijas.

Rosita Uzniėnė (Klaipėdos universitetas) [39, p. 166] išskiria šias žiniasklaidos funkcijas:

Šviečiamoji – realizuojama per įvairią mokslus populiarinančią informaciją, kuri plečia, gilina žinias. Bet dažnai ši informacija būna šališka, nes jos teikėjas siūlo savo požiūrį. O iš tikrųjų pirma reikėtų pateikti objektyvią informaciją, ir tik tada siūlyti savo vertinimus. Todėl labai svarbu, kad žiniasklaidos atstovai suvoktų savo atstovaujamos srities šviečiamosios funkcijos ugdomąją reikšmę ir subjektyvia informacija neklaidintų auditorijos.

Lavinamoji funkcija priklauso nuo teikiamos informacijos turinio ir pobūdžio, nes informacijos turinys gali būti tiesiogiai teigiantis arba problemiškas, verčiantis intensyviai mąstyti, gretinti, analizuoti. Juo daugiau tokio pobūdžio informacijos, tuo geriau žiniasklaida atliks savo ugdomojo poveikio lavinamąją funkciją, kuri ypač reikšminga vaikų socializacijos procesui.

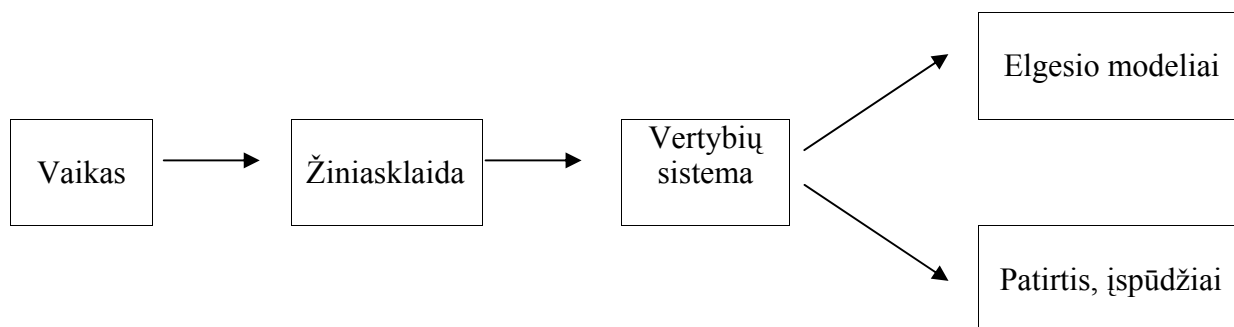
Auklėjamoji funkcija reiškiasi pateiktos informacijos vertinimais, pažiūromis, siekiant juos įdiegti vaikams. Tai daroma keliais būdais: informaciją lydi pateikėjo vertinimas. Tai tiesmukas auklėjimas. Informacijoje esantys faktai sudėliojami taip, kad žiūrovas, skaitytojas ar klausytojas tarsi savaime susidarytų pageidaujamą požiūrį ar vertinimą. Informacija lyg ir objektyvi, netendencinga, bet nuolat kartojami tie patys žodžiai ar mintys, vaizdai veda į norimą tikslą. Iš anksto žinomas viso informacijos bloko kryptingumas.

³ Žurnalistikos enciklopedija. Vilnius: Pradai, 1997.

Taip pat ji teigia, kad žiniasklaida turi įtakos vaikų socialinių įgūdžių formavimuisi ir vardina šiuos įgūdžius: sprendimų priėmimo, problemų sprendimo, kūrybiško mąstymo, kritinio mąstymo, efektyvaus bendravimo, asmeninio bendravimo, savęs pažinimo, emocijų valdymo, empatijos, streso įveikimo.

Ji pabrėžia žiniasklaidos įtaką vaiko socializacijos procesui bei išreiškia jo etapus (žr. 1 lentelę)

1 lentelė. Žiniasklaidos įtaka vaiko socializacijos procesui.

Maria Furst išskiria iš esmės panašias žiniasklaidos funkcijas [21, p. 341]:

- aktualios informacijos perdavimas;
- pramoga (ją ne visada galima atskirti nuo informacijos);
- normų ir vertybių perdavimas (pvz., socialinių, politinių ar religinių);
- mokslo žinių skleidimas ir švietimas;
- gyvenimiškoji pagalba.

Naujos žiniasklaidos teorijos remiasi „naudos“ koncepcija. Jos performuoja klausimą „Kaip žiniasklaidos priemonės veikia recipientą“ ir klausia, ką su žiniasklaidos priemonėmis daro vartotojas, t. y. kokią naudą, kokias pasitenkinimo galimybes suteikia žiniasklaida, kokius recipiento poreikius ji patenkina.

Taigi, galima išskirti tris dideles funkcijų grupes: kognityvinę (tai informacijos gavimas ir žinių įgijimas), atsipalaidavimą (pramoga ir bėgimas nuo nuobodulio) ir asmeninių poreikių (pvz., pabėgti nuo tikrovės ar rasti pakaitalą socialiniams kontaktams) patenkinimas.

Tačiau, be išvardintų teigiamų žiniasklaidos funkcijų, būtina pabrėžti, kad egzistuoja ir neigiamos funkcijos. Jų poveikis itin svarbus dėl to, kad žiniasklaidos priemonėmis pateikiama informacija (net neobjektyvi) gali turėti įtakos žmonių nuostatų, įsitikinimų ir net elgesio formavimuisi. Kaip pažymi A. Dobryninas [20, p. 59], „žiniasklaida formuoja viešąją nuomonę ne todėl, kad informuoja visuomenę <...>, ji formuoja, kadangi gali gaminti ir efektyviai visuomenėje platinti masinį stereotipinį žinojimą“. Kitas skyrius nagrinėja galimą žiniasklaidos poveikį žmogui bei jo pasireiškimo formas.

2. POVEIKIO TEORIJS

2.1 Užsienio šalių mokslininkų poveikio teorijos

2.1.1 Albert Bandura

Alberto Banduros pagrindine prielaida yra tokia, kad žmogus mokosi stebėdamas kitus. Bandura mano, kad netiesioginė patirtis yra tipinis (įprastas) būdas elgesiui pasikeisti. Jis naudoja terminą „modeliavimas“ ir skelbia, kad modeliavimas gali turėti tokios pat įtakos elgesiui kaip ir tiesioginė patirtis.

Socialinio išmokimo teorija yra viena pagrindinių teorijų apie žmogaus elgesį, bet Bandura ir kiti mokslininkai, atkreipdami dėmesį į masines komunikacijas, panaudojo ją žiniasklaidos poveikiui aiškinti. A. Bandura pažymėjo, kad televizija gali sukurti smurtinę realybę, dėl kurios verta susirūpinti [52, 54, 67].

A. Bandura savo socialinio išmokimo teorijoje skyrė 3 agresyvaus elgesio aspektus:

- kaip agresyvus elgesys yra išmoktas arba įgytas;
- kokie stimulai arba situacijos sukelia agresiją;
- kas palaiko agresyvų individo elgesį.

A. Bandura atmetė K. Lorenzo ir S. Freudo suformuluotus teiginius apie įgimus instinktus ir pabrėžė modeliavimo ir pastiprinimo reikšmę. Jis teigia, kad agresija yra išmoktas elgesys ir niekuo nesiskiria nuo bet kurios kitos vaiko įgytos elgesio formos. Socialinį išmokimą sudaro du procesai:

- 1) tiesioginis pastiprinimas (kai kurių vaikų agresija pasiekia savo tikslą ir tokiu būdu yra pastiprinama)
- 2) socialinis modeliavimas (vaikas gali pradėti kitaip elgtis, stebėdamas savo aplinkoje kito asmens elgesį)

Agresiją gali tiesiogiai skatinti kiti asmenys, gyvų arba nufilmuotų elgesio modelių stebėjimas, padidėjęs fiziologinis sužadėjimas, aplinkos stresai (pvz., kaitra, stiprus ar nemalonus garsas, grūstis ir kt.). Banduros nuomone, agresyvų elgesį palaiko paskatinimas, kitų žmonių socialinis sankcionavimas, taip pat agresyviai besielgiančio asmens pasiektas norimas rezultatas (pvz., tėvų dėmesys, privilegijos).

Vaiko socialinio elgesio (taip pat ir agresyvaus) modeliai yra jam reikšmingi žmonės – tėvai, vyresni broliai ar seserys, auklėtojai, bendraamžiai. Šie elgesio modeliai gali atsitiktinai vaikui parodyti, kaip reikia agresyviai elgtis, kada taip elgtis, o kada save kontroliuoti. Jie taip pat arba tiesiogiai skatina vaiko agresyvius veiksmus, arba slopina agresiją nepateikdami pastiprinimo arba bausdami [46, c. 129].

Socialinio išmokimo teorija nustato 3 pagrindinius priežastinio ryšio tarp smurto televizijoje ir psichinės žalos asmeniui elementus: dėmesys, įsiminimas ir motyvacija [53].

Dėmesys: „Aš niekada anksčiau apie tai negalvoju“

Pagal Bandurą, smurtas per televiziją lengvai pritraukia vaiko dėmesį, todėl kad yra paprastas, aiškus, paplitęs, naudingas ir vaizduojamas teigiamai.

- **Paprastas.** Nėra nieko sudėtingo suduoti kam nors į veidą. Ilgos derybos ir kompromiso ieškojimas yra gana sudėtingas problemų sprendimo būdas, ir net vaikas supranta smūgio galią.
- **Aiškus.** Socialiai teigiamas elgesys, toks kaip simpatijos, palaikymas, pasidalijimas, pykčio kontrolė, ilgas tikslo siekimas, atrodo nuobodūs palyginti su smurtinių veikslių epizodais.
- **Paplitęs.** Pvz., JAV virš 80 proc. rodomų laidų yra smurtinio pobūdžio. Šis skaičius kyla iki 90 proc., kai savaitgalį rodomi animaciniai filmai. Šiuo metu, kai 98 proc. šeimų turi televizorių, smurto paklausa yra lengvai patenkinama.
- **Naudingas.** Bandura neigia, kad agresija, rodoma per televiziją, yra nesusijusi su siužetu. Fizinės jėgos panaudojimo scenos yra ypač įtikinamos, nes jos teikia pirmenybę smurtui kaip problemų sprendimo būdui. Smurtas pateikiamas kaip gyvenimo strategija.
- **Teigiamai vaizduojamas.** Kiekvienoje laidoje televizija pritraukia žiūrovą priešais kamerą patalpindama patrauklius žmones. Per televiziją yra rodoma labai mažai žmonių su atsivoriu ar spuoguotais veidais. Kai patraukli žvaigždė įveikia kliūtis smūgiais, kad padėtų jaunai žaviai moteriai, agresija pateikiama teigiamu aspektu.

Įsiminimas: „Aš išsiaiškinu, kad dariau neteisingai“

Bandura pažymi, kad, laimei, žmonės mokosi stebėdami kitus, kitaip jų klaidos kainuotų labai brangiai. Nerizikuodamas pats, nebūdamas pavojingos situacijos, rodomos per TV, dalyviu, vaikas gali daug ką sužinoti. Išmokimas vyksta kol veikėjas skatinamas ar baudžiamas už savo veiksmus. Mes tikimės, kad vaikas niekada neturės progos įgytas tokiu būdu žinias pritaikyti praktikoje. Žinoma, vos išėjęs iš namų jis nepuls kartoti išmokto veiksmo, jam nėra būdingas atkartojimas nedelsiant. Skirtingai nuo klasikinės išmokimo teorijos, Bandura teigia, kad žmogus gali išmokti naujų elgesio formų ir be praktikos ar tiesioginio pastiprinimo. Veiksmas išliks atmintyje, galimas panaudoti, tol, kol žmogus jį atsimena.

Bandura laikosi nuomonės, kad įvykiai įsimenami dviem būdais – matomais vaizdais ir žodiniais kodais. Kuo daugiau žmogus mato vaizdą, tuo geriau jis įsimenamas ir tuo ilgiau išlaikomas atmintyje.

Motyvacija: „Kodėl to nedaryti? Jiems puikiai išėjo“

Mes matome daugybę elgesio formų, kai jas naudoja kiti ir kurių niekada nenaudojame mes. Be pakankamos motyvacijos vaikas gali niekada neimituoti smurtą, matytą per TV. Bandura naudoja terminą „motyvacija“ išreikšti vaiko suvokimą apie paskatinimus ir bausmes, kurios, vaiko manymu, bus jo jėgos panaudojimo pasekmės.

Klasikinių Banduros eksperimentų serijoje jis ir jo kolegos tyrė procesus, kai vaikai pradėdavo imituoti agresyvių elgesį. Viena eksperimentų vaikams buvo demonstruojamas smurtinis elgesys, nukreiptas į Bobo (pripučiamą lėlę-klouną, kuris „verkė“, kai jį mušė). Tyrėjai išsiaiškino, kad jeigu vaikai matė, kad agresorius buvo skatinamas, jie daugiau buvo linkę imituoti jo elgesį, kai gaudavo Bobo. Ir priešingai, vaikai taip nesielgė, jeigu matydavo, kad agresorius buvo nubaustas. Tačiau net tokiu atveju vaikai įsimindavo unikalius jo elgesio modelius – tai paaiškėjo, kai vėliau tyrėjas prašė pakartoti agresoriaus elgesį ir sakė, kad už tai jie bus paskatinti. [45, c. 152]

Dauguma teoretikų pripažįsta, kad vaiko paskatinimų ir bausmių vizija iš dalies priklauso ir nuo išorinių veiksnių – tėvų, draugų, mokytojų. Bandura teigia, kad neigiami TV smurto efektai gali būti labai sumažinti, jei vaiko tėvai baustų už agresiją ar tiesiog garsiai jai nepritartų.

Vaikas taip pat yra atsakingas už savo veiksmus. Vėlesnė socialinio išmokimo teorijos versija labiau sureikšmina savireguliaciją. Bandura mano, kad išorinės ir vidinės paskatos veikia kartu ir įtakoja elgesį.

Televizijos modeliai daro daugiau nei moko naujų elgesio formų. Kai per TV žmonės yra baudžiami už smurtinius veiksmus, ši bausmė reiškia visuomenės sankcijas už įstatymų pažeidimus. Bet kai kiti veikėjai priima smurtą ar skatina jėgos panaudojimą, tai silpnina žiūrovo nuostatą apie smurto draudžiamumą [52, 53, 54, 67].

2.1.2 L. Rowell Huesmann

Siekiant paaiškinti agresyvių tendencijų stabilumą laike ir galimybę numatyti suaugusiojo polinkį nusikalsti pagal ankstyvos agresijos požymius, **Rowell Huesmann** sukūrė **skriptų teoriją** [23, p. 243-251; 62; 63; 67].

Pagal šią teoriją, socialinis elgesys daugeliu atvejų yra kontroliuojamas tomis elgesio programomis, kurios buvo išmoktos ir įtvirtintos asmens jo ankstyvojo vystymosi metu. Šios programos gali būti aprašytos kaip kognityviniai skriptai (scenarijai). Pirminis procesas, kurio

pagalba formuojasi scenarijus, – tai išmokimo procesas, kurio sudėtyje yra ir stebėjimo komponentas. Tačiau šį procesą veikia daugybė aplinkos veiksnių: socialinių, kultūrinių, šeimos. Apibendrinti išmoktų scenarijų blokai tampa socialinio elgesio principais. Taigi, scenarijai, kuriais vadovaujasi vaikas elgdamasis agresyviai, formuoja bendresnių scenarijų, įtakojantį suaugusiojo antisocialinį elgesį, pagrindą. Huesmann mano, kad ne visi vaiko sąmonėje susiformavę scenarijai bus įgyvendinti. Prieš realizuodamas scenarijų, vaikas įvertina jo atitikimą egzistuojančioms socialinėms normoms, ir patikrina tokio realizavimo galimas pasekmes. Šio įvertinimo tikslumo laipsnis priklauso nuo paties vaiko charakteristikų.

Egzistuoja trys pagrindiniai scenarijų vertinimo komponentai. **Pirma**, vaikas turi sugebėti numatyti scenarijaus įgyvendinimo pasekmes. **Antras** įvertinimo komponentas – tai laipsnis, iki kurio vaikas mano galįs įgyvendinti scenarijų. Bet svarbiausias yra **trečiasis** vertinimo komponentas – tai laipsnis, iki kurio vaikas priima scenarijų kaip atitinkantį jo vidinius standartus.

Iš to Huesmann išveda apibrėžimą: agresyvus vaikas – tai vaikas, įpratęs elgtis agresyviai, reguliariai atsimenantis ir įgyvendinantis agresyvaus elgesio scenarijus. Huesmann išskiria du pagrindinius procesus, įtakojančius scenarijaus įtvirtinimą, tai:

- paties žmogaus elgesys (išmokimas eksperimentuojant), ir
- kitų žmonių elgesio stebėjimas (išmokimas stebint).

Tam, kad scenarijus būtų įtvirtintas atmintyje, vaikas laikas nuo laiko turi jį pastiprinti. Pastiprinimo formos gali būti įvairios – nuo scenos atkartojimo mintyse iki bandymo ją realizuoti gyvenime.

Taigi, tam, kad scenarijus įtakotų būsimą elgesį, jis turi būti ne tik užkoduotas ir įtvirtintas atmintyje, bet taip pat aktyvuotas ir pastiprintas susidūrus su socialine problema.

Kalbant apie smurto žiniasklaidoje įtaką agresijos vystymuisi, kognityvinių scenarijų (skriptų) teorija akcentuoja šiuos aspektus:

- 1) Vaikas, nuolat stebintis per TV agresyviai besielgiančius žmones, gali išsaugoti agresyvų scenarijų kaip tinkantį socialinėms interakcijoms ir kai kuriose situacijose taikyti agresyvaus elgesio algoritmus.
- 2) Smurto scenos, vaiko suvoktos kaip nerealios, nebus modeliuojamos ateityje. Stebėtojas išsaugoja tolesniam galimam panaudojimui tik tuos scenarijus, kurie duoda jam (subjektyviai) naudos sprendžiant socialines problemas.

Kitas žiniasklaidos poveikio žmogaus elgesiui fenomenas yra nuostatų pasikeitimas ir formavimas. Kuo daugiau žmogus stebi smurtą žiniasklaidoje, tuo priimtinesne jam tampa nuostata agresyviai elgesiui. Jeigu televizija vaikui ar suaugusiam turi didžiausią poveikį (iš visų kitų socialinių interakcijų šaltinių), tai to žmogaus socialinės realybės vaizdas bus suformuotas praktiškai vien iš stebėtų vaizdų. Tokiu būdu, dėl didelio rodomo smurto kiekio,

nuostatos agresyviai elgesiui tampa daugiau pozityvios, nes asmenys pradeda suvokti agresyvų elgesį kaip normą.

Tyrimai taip pat parodė, kad, kai tiriamasis stebi smurtinius veiksmus, kurie lieka nebaudžiami, tikimybė, kad jis ateityje elgsis agresyviai, padidėja [63].

2.1.3 Leonard Berkowitz

Leonard Berkowitz laikosi nuomonės, kad smurto žiniasklaidoje poveikis yra tiesioginis ir trumpalaikis. Tačiau net trumpalaikiai efektai gali būti sudėtingi, nes juos įtakoja įvairūs psichologiniai procesai.

L. Berkowitz vartoja „emocinio atbukimo“ ir „desensibilizacijos“, t. y. **jautrumo sumažinimo** terminus [55, 67].

Berkowitz pasiremia Margaret Harrantly Thomas, Ronald Drabman ir jų kolegų atliktų eksperimentų rezultatais, kurie akivaizdžiai parodo jautrumo sumažinimo efektą. Viename eksperimentų vaikams, pažiūrėjusiems „agresyvų“ filmą, nerūpėjo kitame kambaryje kilusios jų bendraamžių muštynės. Skirtingai nuo kontrolinės grupės vaikų, jie neskubėjo pulti skirstyti mušeikų. Kodėl gi atsiradusios pas žiūrovus mintys sukėlė akivaizdų abejingumą agresijai? Todėl kad turėdami galvoje filmo aktyvuotas agresyvias idėjas, šie vaikai galėjo manyti (laikiniai), kad muštynės – tai normalus žmonių elgesys [47, c. 266-267].

Kitas tų pačių tyrėjų eksperimentas buvo skirtas patvirtinti jautrumo sumažinimo reiškinių egzistavimą. Jei žmogus mano, kad agresija nėra kažkas neįprasto, tai muštynių stebėjimas nesukels jam šoko ar neigiamų emocijų. Ši prielaida pasitvirtino eksperimento metu. Eksperimento metu koledžo studentams rodė vaidybinį filmą su smurto elementais, o po to tikrąsias gatvės muštynes. Stebint muštynes studentų fiziologinis susijaudinimas jau buvo silpnesnis nei stebint filmą. Taip pat paaiškėjo, kad žmonės, kurie dažnai mato smurto scenas per TV ir kasdieniame gyvenime, jaučia silpnesnį fiziologinį susijaudinimą stebint kaip suvaidentą, taip ir realią agresiją [47, c. 266-267].

Šių tyrėjų išvados apie emocinės būklės pasikeitimus yra pagrįstos. Jų nuomone, eksperimentų rezultatai „patvirtina įtarimus, kad pernelyg dažnas smurto demonstravimas per TV lems, kad gyventojai vis labiau pripras prie smurto“ [cit. pagal: 47, c. 267].

Berkowitz įveda sąvoką „praimingas“. Pagrindinė šios sąvokos idėja (angl. *prime* – užtaisyti, uždegti) tokia: kai žmonės susiduria su tam tikru stimuliu (įvykiu), turinčiu vienokią ar kitokią reikšmę, jiems atsiranda kitų minčių, turinčių tą pačią reikšmę. Šios mintys gali aktyvuoti ir kitas panašias mintis ir netgi paskatinti veikti.

Tokie reiškiniai skatina agresyvių elgesį, atsirandantį po smurto scenų stebėjimo per TV arba straipsnių apie žmogaus žiaurumą skaitymo. Žmonės „užsikrečia“ agresyviomis idėjomis. Šis efektas žinomas daugeliui.

Įdomus eksperimentas, kurį atliko Žakas Filipas Lejensas (Jacques-Philippe Leyens) ir Leonsio Kamino (Leoncio Camino), Belgijos Leveno universitete.

Eksperimento dalyviai buvo paaugliai, vaikų pataisos įstaigų auklėtiniai. Eksperimento metu jie buvo apgyvendinti keturiuose kotedžuose. Iš pradžių instruktoriai-stebėtojai pamatavo pradinį kiekvieno berniuko agresijos lygį. Po savaitės, antroje 5 dienų trukmės eksperimento studijoje, kotedžuose kiekvieną vakarą buvo rodomi vaidybiniai filmai. Vienuose kotedžuose buvo demonstruojami agresyvūs filmai, kituose – neagresyvūs. Visą savaitę tyrėjai analizavo berniukų elgesį. Kitą savaitę paaugliams nerodė jokių filmų, tačiau jų elgesio stebėjimas tęsėsi.

„Agresyvių“ filmų stebėjimas lėmė, kad paaugliai tapo agresyvesni bendraudami su kotedžo kaimynais, nepriklausomai nuo to, kiek dažnai jie konfliktuodavo pirmąją savaitę. Berniukų, žiūrėjusių neagresyvių filmus, konfliktų skaičius liko nepakitęs arba sumažėjo [47, c. 247-248].

Berkowitz įvesdamas sąvoką „praimingas“ turėjo omenyje, kad pranešimai apie smurtą ar smurto demonstravimas gali aktyvuoti žiūrovų agresyvias idėjas. Tačiau šios idėjos bus aktyvuojamos tik tokiu laipsniu, kiek gauta informacija yra aktuali žiūrovui. Pagal gautus tyrimų duomenis, stebimas smurtas greičiausiai padidins žiūrovų agresyvaus elgesio galimybes esant šioms sąlygoms: 1) jeigu jie nemato, kad agresorius buvo nubaustas ar kitaip nukentėjo; 2) jeigu jie nelaiko agresijos nepriimtina ar nepateisinama; 3) jeigu jie tapatina save su agresoriais, įsivaizduoja save jų vietoje; 4) jeigu jie sutelkia dėmesį į agresiją, bet ne į kitus įvykių aspektus; 5) jeigu jie psichologiškai neišlaiko distancijos, pvz., nesako sau, kad veiksmas ekrane – netiesa [47, c. 250-251].

Jautrumo sumažinimo agresijai, atsiradusiai pažiūrėjus filmų su smurto elementais, požymius, galima paaiškinti „praimingo“ efektu. Visos agresyvių idėjų rūšys aktyvuojamos, kai ekrane mušasi, šaudo, žudo. Kadangi tai žiūrovams nesukelia pasibjaurėjimo ar baimės, „žiaurus kinas“ gali skatinti mintis, priešiškas kitiems žmonėms. Kai kuriems žiūrovams gali pasirodyti, kad agresyvus elgesys būdingas daugeliui. Šiems žiūrovams taip pat gali pasireikšti „protrūkio“ efektas, nes jie įsitikinę (laikinai), kad agresija yra tinkamas ir teisingas elgesys. Būtent dėl

panašių išprovokuotų idėjų smurtas per TV gali skatinti gyventojų jautrumo sumažinimą agresijai.

2.1.4 W. James Potter

W. James Potter taip pat mano, kad smurtas žiniasklaidoje turi poveikį žiūrovui. Daugiausiai ištirtas ir dažniausiai minimas poveikis yra išmokimas elgtis agresyviai. Šio efekto sudėtyje yra tiesioginis smurto imitavimas, raginimas smurtauti, agresyvių impulsų sukėlimas, socialinių nuostatų prieš agresiją menkinimas. Taip pat minimi dar du neigiami efektai – tai jautrumo sumažinimas ir baimė [33, p. 135-137].

Baimė. Nėra abejonių, kad smurtas žiniasklaidoje gali sukelti žiūrovų baimę. Tačiau baimės efektas neturėtų būti suprantamas kaip vientisas. Šį efektą sudaro du komponentai. Pirmasis – tai emocijų kombinacija, glaudžiai susijusi su fiziologiniu sujaudinimu, apimančiu ir trumpą, ir ilgą efekto pasireiškimo laikotarpį. Antrasis komponentas būtų baimės ugdymas, kuris pasireiškia žiūrovui per dažnai stebint smurtą ir agresiją per televiziją.

Jautrumo sumažinimas. Terminas „jautrumo sumažinimas“ vartojamas labai plačiai, jis apima visus efektus, pasireiškiančius per trumpą ir per ilgą laikotarpį.

Išmokimas. Pats sudėtingiausias yra išmokimo efektas, todėl kad buvo naudojamas įvairiems skirtingiems efektų tipams apibrėžti. Išmokimu kartais buvo laikomas formalus išmokimas, toks kaip faktų ar signalų apie smurtą suvokimas ir kodavimas, bet dažniau išmokimu buvo laikomas situacinis išmokimas – supratimas, kaip veikia socialinės situacijos stebint modelius. Be to, šios išmokimo koncepcijos buvo naudojamos įvairiais būdais, pvz., požiūrio išreiškimas, fakto prisiminimas, skaičiavimas, dėmesio nukreipimas, elgesio kopijavimas, elgesio apibendrinimas, ir t. t.

Įdomi yra Potter pasiūlyta žiniasklaidos efektų klasifikacija. Potter nuomone, egzistuoja dviejų rūšių efekto tipai. Vienas tipas pasireiškia per trumpą laikotarpį, kitas – per ilgą (žr. 2 lentelę). Iš viso jis įvardija 19 efektų pavadinimų, bet teigia, kad jų yra daugiau.

2 lentelė. Žiniasklaidos efektų apžvalga [33, p. 124]

<i>Efektų tipas</i>	<i>Efektų pasireiškimo laikotarpis</i>	
	<i>Trumpas</i>	<i>Ilgas</i>
Fiziologinis	Laikina kova ar atsitraukimas	Fiziologinis pripratimas
Emocinis	Laikina baimė	Emocinis pripratimas
Kognityvinis (pažinimo)	Specifinių veiksmų ir pamokų išmokimas	Modelių apibendrinimas Socialinių normų išmokimas

	<i>Efeko pasireiškimo laikotarpis</i>	
Pozicinis	Naujų nuostatų kūrimas ar esamų pakeitimas	Nuostatų ir įsitikinimų stiprėjimas
Elgesio	Imitavimas ar kopijavimas Protrūkis Aktyvumas, greita reakcija, kurstymas Patrauklumas	Naujų elgesio modelių taikymas

2.1.5 Joachim Rumpf

Joachim Rumpf duomenimis, dabar ištyrus, kiek informavimo priemonės skatina jų vartotojų agresyvumą ir smurtingumą, reikia konstatuoti: vaikų agresyvumą filmų žiūrėjimas gali paskatinti, jei svarbiausi vaikų poreikiai visai nepatenkinami arba patenkinami nepakankamai. Jei šeimoje jos nariai, pavyzdžiui, nepakenčia vienas kito, nesutaria tarpusavyje arba smurtauja, vaiko polinkis smurtauti stiprėja. Todėl čia galime teigti: pati viena atskirai paimta informavimo priemonė negali nei padėti vaikui pasiekti gerų rezultatų mokykloje, nei padaryti jo gyvenimą visuomenėje netinkamą. Ar tai naudinga, ar žalinga, lemia gyvenimo sąlygos šeimoje, situacijos, kurių terpėje informavimo priemonės naudojamos [34, p. 86].

Pagrindiniais žodžiais jis apibendrina jau anksčiau minėtus neginčijamai kenksmingus televizijos ir videofilmų žiūrėjimo faktorius [34, p. 88].

Blogas klimatas šeimoje. Šeimoje, kurioje smurtaujama, kompiuteriniai smurtiniai žaidimai stiprina polinkį smurtauti pačiam. Pavyzdys šeimoje ir (arba) įsitikinimas, kad joje nesi mylimas ir svarbus, dažnai yra nepalanki sąlyga vystytis asmenybei – tada pabėgama į smurto pasaulį (pvz., vaikas įninka į prievartą šlovinančius filmus ir žaidimus).

Frustracijos. Kuo dažniau išgyvenama frustracija (nesėkmė moksle, nepritapimas prie socialinės grupės) ir ji nekompensuojama (nėra galimybės išsipasakoti, pasiekti laimėjimų kitose socialiai pripažintose srityse, pvz., sporte), tuo labiau didėja agresyvumas ir polinkis į smurtinius veiksmus. Atitinkami žaidimai šiuo atveju taip pat tą polinkį stiprina.

Perspektyvos stoka. Kai jaunas žmogus nemato savo egzistencijos prasmės ir geresnės ateities, nes jaučia, pavyzdžiui, kad jo profesiniai ar kiti norai bei svajonės apskritai yra neįgyvendinami, – agresyvumas stiprėja.

2.1.6 Klaus Hurrelmann

Klaus Hurrelmann laikosi nuomonės, kad kai vaikas skaito knygas, skatinama jo paties fantazija, jis susikuria sau vaizdus. Tuo tarpu televizija pateikia gatavus, vienas kitą greitai

keičiančius labai įtaigius vaizdus, kurie užkariauja mintis ir jausmus. Žiūrėdami vaikai neturi laiko galvoti, išgyventi ar savaip reaguoti į rodomos istorijos įvykius, o juk tai svarbiausia prielaida suprasti kas vyksta. Kai vaikai skaito, ar kai jiems skaito kiti, jų fantazija turi tam tikras, vaiko amžiaus sąlygojamas emocines ribas. Prieš televizoriaus ekraną visi yra lygus. Per televiziją patirti jausminiai išpūdžiai išlieka dar ilgai po to, kai ekranas jau seniai atšalęs. Vaikai greitai pamiršta aplinkybes ir veiksmą, bet jų sukelti jausmai išlieka ilgam. Sakysim, vaikai dar ilgai jaučia televizijos filmo metu patirtą baimę. Ekране greitai keičiasi vaizdai, vienas per kitą verčiasi įvykiai, filmas veja filmą. Tai daro stiprų emocinį išpūdį, prikausto vaikų dėmesį [24, p. 130-131].

2.1.7 Seymour Feshbach

Priešinga išnagrinėtoms teorijoms tendencija buvo vystoma **katarsio** ir vėliau **sulaikymo teorijose (Seymour Feshbach)**. Kaip senovės graikų tragedijoje, agresyvios nuostatos yra sumažinamos stebint kitų žmonių panašų elgesį (pakaitalo kopijavimas). Sulaikymas vyksta, kai asmeninių agresyvių nuostatų stimuliavimas sąlygoja bausmės baimę ir tokiu būdu lemia jų sumažinimą. Šių abiejų teorijų teiginiai galimi esant tam tikroms aplinkybėms, tačiau daugumoje tyrimų jie nepasitvirtino, ir jų autorius dabar pripažįsta neigiamo poveikio riziką [67].

2.1.8 Dolf Zillmann

Smurto žiniasklaidoje patrauklumas glaudžiai susijęs su fiziologiniu sujaudinimu. Veiksmo scenos, kurios paprastai yra smurto žiniasklaidoje sudėtine dalis, prikausto žiūrovų dėmesį ir sukelia (mažiausiai) norą kam nors „įspirti“, dažniau pasireiškiantį vyrų tarpe. Tuo pat metu, žmonės linkę reaguoti agresyviau, būdami sujaudinimo būsenoje. Tai paaiškina, kodėl sujaudinančios scenos per televiziją sąlygoja didesnę agresiją tarp sujaudintų/supykusių žiūrovų. **Dolf Zillmann** šį efektą aiškina **sujaudinimo perdavimo teorijoje**. Šiame kontekste ne tiek svarbu turinys, kiek formalus požymiai – garso ir vaizdo efektai, kurie ir lemia rezultatą [67].

Kiti autoriai (**Edward Donnerstein, Neil Malamuth ir Donald Linz**) tyrinėjo **ilgalaikės ekspozicijos** efektą, atsirandantį pažiūrėjus ypatingai žiaurių smurto vaizdų. Efektas pasireiškė ypač tarp vyrų. Jiems buvo priimtinos dažnos smurto scenos, jų užuojauta agresijos aukoms mažėjo [67].

2.1.9 Jo Groebel

Taip pat buvo analizuojamas smurto žiniasklaidoje poveikis nerimui. **George Gerbner ir Jo Groebel** tęstiniuose, keletą metų truncančiuose tyrimuose demonstravo, kad žmonės, kuriems pasaulis dažnai rodomas kaip grėsmingas ir pavojingas, yra labiau įbauginti ir atsargūs vertinant savo realią aplinką. Kadangi žmonės yra įbauginti ir nėra patys įsitikinę, kad tai netiesa, jiems formuojasi neramaus pasaulio vaizdas ir jie turi problemų atskiriant melą nuo tikrovės [22, p. 129-134; 67].

UNESCO tyrimų pagrindu, *Jo Groebel* suformulavo **kompasso teoriją**. Priklausomai nuo įgytos patirties, socialinės kontrolės ir kultūrinės aplinkos, žiniasklaida siūlo elgesio orientaciją, gaires, kurios sąlygoja žmogaus elgesio kryptis. Žiūrovai nebūtinai iš karto pritaiko matytus elgesio modelius; tačiau po kiek laiko jie atgamina matytus žiniasklaidoje elgesio modelius. Jei ypatingas žiaurumas yra „įprastas“, tai „tiesiog“ smūgis kitam atrodo palyginti nekaltas [67].

2.1.10 Maria Furst

Maria Furst teigia, kad kai kurios televizijos laidos turi tam tikrą agresiją skatinantį poveikį, tačiau šis labai priklauso nuo įvairių kitų veiksnių. Paminėtini: kultūrinis fonas, socialinė bei šeimos aplinka, žiūrovo asmenybės bruožai ir situacija laidos žiūrėjimo metu. Kalbant apskritai būtų galima pasakyti, kad tam tikras prievartos vaizdavimas agresyvų žiūrovų elgesį skatina tada, kai jis pats dėl aukščiau minėtų veiksnių nelabai moka slopinti savo agresiją [21, p. 342].

2.1.11 Problemos aktualumas Rusijoje

Rusijos kriminologai (*И. Дзялошинский* [70], *А. Макиенко* [71], *О. Пристанская* [49, c. 64-76; 72], *А. Федоров* [73]) taip pat pažymi šią problemą. Autorė norėtų pažymėti keletą šios problemos paplitimo Rusijoje ir Lietuvoje skirtumų:

- Dėl žymiai didesnės šalies teritorijos yra akivaizdžiai didesnis visuomenės informavimo priemonių skaičius, skirtingi jų savininkai, finansavimo šaltiniai bei veiklos kryptys; kontroliuoti jų veiklą yra sudėtinga;
- Rusijoje dar neveikia TV filmų ir laidų klasifikavimo ir ženklavimo sistema, tačiau jau yra parengta keletas pasiūlymų;
- Praėjusio amžiaus devintajame dešimtmetyje (apie tai kalba dauguma mokslininkų) atsirado neigiama tendencija: pradėti kurti serialai („Peterburgo banditai“, „Brigada“ ir kt.), kuriuose kriminalinių struktūrų nariai vaizduojami itin teigiamai: siekiantys savo tikslo, kilnūs, vertinantys draugystę. Jų kriminalinė veikla (smurtas, nužudymai) tarsi lieka nuošaly. Nepilnamečiams, žiūrintiems tokius filmus, susidaro įspūdis, kad veikėjų gyvenimas ne tik socialiai priimtinas, bet ir skatintinas.

2.1.12 Joanne Savage

Atskirai nuo šios grupės autorė norėtų paminėti *Joanne Savage* tyrimus [64]. Jos tyrimai svarbūs tuo, kad ji poveikio teorijas sieja su daromais smurtiniais nusikaltimais. Ji teigia, kad ne vienas asmuo negali pasakyti, kad žiniasklaida blogai ar gerai veikia vaikus. *Kai kuriems* vaikams, esant *kai kurioms* sąlygoms, *kai kuri* žiniasklaida yra žalinga. *Kitiems* vaikams esant *toms pačioms* sąlygoms arba *tiems* vaikams *kitomis* sąlygomis ji gali būti teigiama.

Išanalizavusi daugelio tyrimų rezultatus, ji pastebėjo, kad rodomas smurtas turėjo ir teigiamą, ir neigiamą, ir nulinį poveikį. J. Savage pažymėjo keletą metodologinių aspektų:

1. tyrimais nėra įtikinamai nustatyta ir įrodyta, kad smurtas žiniasklaidoje yra tiesioginė nusikaltimų darymo priežastis;
2. smurto efektai galimai yra interaktyvūs arba netiesioginiai (pvz., rodomas smurtas gali pakeisti nuostatas ir įsitikinimus, lemti didesnę polinkį naudoti smurtą ateityje). Tačiau jeigu šie efektai veiktų kompleksiskai, nėra nieko nuostabaus, jei agresija pasireiškia.

Taip pat J. Savage pažymi, kad smurto poveikį gali slopinti arba didinti kiti veiksniai (asmens savybės, tėvai, socialinė aplinka).

2.2 Lietuvos mokslininkų nuomonės

Apžvelgusi užsienio šalių mokslininkų teorijas (teiginius), autorė norėtų panagrinėti ir Lietuvos mokslininkų nuomones šiuo klausimu.

Pirmiausia atkreiptinas dėmesys į tai, kad dauguma kriminologijos specialistų (V. Justickis, J. Bluvšteinas, G. Babachinaitė, A. Čepas, A. Dapšys ir kt.) vienbalsiai vadina žiniasklaidą vienu iš veiksnių, įtakojančių nepilnamečių nusikalstamumą. *V. Cucėnas* [57, 58, 59], *A. Kiškis* [26], *G. Valickas* [41, 42] nagrinėja smurto žiniasklaidoje poveikį nepilnamečiams. Tačiau smurto žiniasklaidoje poveikis nepilnamečiams domina ne tik kriminologijos, bet ir psichologijos, pedagogikos, vaikų teisių apsaugos ir kitų sričių specialistus.

2.2.1 Gintautas Sakalauskas

Gintautas Sakalauskas [35, p. 35; 36, p. 173] nurodo, kad kriminologijoje išskiriamos kelios teorijos, aiškinančios žiniasklaidoje vaizduojamo smurto poveikį vaiko elgesiui:

- stimuliacijos teorija, pagal kurią žiniasklaidoje matomo smurto perėmimas skatina asmeninį agresyvumą ir griauinantį veikimą, pvz., siekiant asmeninių tikslų;
- habitualizacijos teorija, pagal kurią nuolatinis brutalių scenų žiūrėjimas veda prie jausminio atbukimo ir pripratimo prie kasdienio smurto, galiausiai skatina nuostatą veikti prievartos pagalba, kai įgyvendinami asmeniniai interesai;

- katarsio teorija, pagal kurią matomas smurtas redukuoja asmeninį smurtą, t. y. malšina poveikį smurtauti.

Tačiau pripažindamas žiniasklaidos įtaką, jis teigia, kad viešosios nuomonės stereotipai apie žiniasklaidą neretai neatitinka realios tikrovės, ypač kai žiniasklaida laikoma visų visuomenės blogybių šaltiniu, kuri lyg atpirkimo ožį reikia išgyvendinti ar stipriai kontroliuoti [36, p. 171]. Susidaręs klaidingas įspūdis, kad jaunoji karta yra tapusi žiniasklaidos priemonių auka. Kur kas korektiškesnis būtų teiginys, jog jaunimas aktyviai vartoja jos teikiamą informaciją, todėl ji atlieka įvairialypę funkciją.

2.2.2 Gintautas Valickas

Gintautas Valickas [41, p. 135-146] išskiria šiuos galimus smurtinės žiniasklaidos sukeltus efektus:

- agresyvių minčių tinklų aktyvinimas ir plėtojimas;
- susilpnėjęs agresyvių reakcijų slopinimas ir agresijos pateisinimas;
- modeliavimo efektai;
- sumažėjęs jautrumas;
- pakitusi pasaulio samprata.

Kalbėdamas apie smurtinių televizijos laidų [42, p. 169] poveikį, jis teigia, kad sukelti efektai interpretuojami toli gražu nevienareikšmiškai. Net jeigu dauguma autorių pažymi, kad smurto filmų rodytas skatina žiūrovų (ypač vaikų) agresyvumą, vis dėlto iki šiol gauti duomenys greičiau liudija koreliacinius, o ne priežasties-padarinio ryšius. O koreliacija tarp demonstruojamos prievartos ir žiūrovų agresyvių veiksmų nebūtinai reiškia, kad būtent stebėtas smurtas sukelia agresiją.

2.2.3 Giedrė Kvieskienė

Vilniaus pedagoginio universiteto Socialinės pedagogikos katedros vedėja *Giedrė Kvieskienė* iš visų žiniasklaidos priemonių išskiria televiziją, nes ji pasižymi informacijos pateikimo formų įvairove, dinamika, turi galimybę panaudoti vizualinės ir akustinės informacijos derinį, keisti ekrane įvairius siužetus, veiksmo vietą, personažų skaičių, naudoti specialius efektus [27, p. 148-149]. Ji teigia, kad televizija, kaip socialinis institutas, gali daryti įtaką vaikų norui smurtauti. Galima išskirti tokius filmų poveikio aspektus:

- kai žiūrėdami smurtiniu filmu vaikai išmoksta naujos agresyvaus elgesio technikos ir ją panaudoja bendraujant tarpusavyje;
- kai vaikas identifikuojasi su agresyviu filmo veikėju, tikėdamas, kad demonstruojamas smurtas yra realus, tokiu atveju didėja jo paties agresyvaus elgesio pasirinkimo tikimybė.

Taip pat verta paminėti G. Kvieskienės išvelgtą ryšį tarp nedidelių akademinų laimėjimų, smurtinių televizijos laidų žiūrėjimo ir vaikų smurtinio elgesio. Vaikai, kuriems prasčiau sekasi mokslas, paprastai daugiau laiko praleidžia žiūrėdami televizijos laidas nei geriau besimokantys mokiniai. Atitinkamai blogiau besimokantys vaikai turi daugiau galimybių stebėti agresyvaus elgesio modelius. O kadangi šių vaikų galimybės, sprendžiant įvairias problemas paprastai yra labiau ribotos nei sėkmingai besimokančių mokinių, tai atsiliekantys vaikai dažniausiai panaudoja tuos smurtinius problemų sprendimo būdus, kuriuos jie mato televizijos laidose. Toks elgesys atiboja šiuos vaikus nuo bendraamžių, verčia juos dažniau žiūrėti televizijos laidas, dėl to lieka mažiau laiko mokymuisi, patiriamos akademinės nesėkmės ir t. t. [Ten pat, p. 149].

Taigi, kaip galėjome įsitikinti, literatūroje galima rasti įvairių teorijų ir nuomonių, aiškinančių smurto žiniasklaidoje poveikį žiūrovui. Pagrindinėmis autorė laikytų 3 teorijas – **socialinio išmokimo** (Albert Bandura), **skriptų** (Rowell Huesmann) ir **jautrumo sumažinimo** (Leonard Berkowitz). Šiame darbe nagrinėtos kitų autorių teorijos yra glaudžiai susijusios su pagrindinėmis. Tačiau jų autoriai laiko jas savarankiškoms, todėl gerbsime jų nuomonę ir paliksime taip, kaip yra.

Plėtojant šias teorijas pasaulyje buvo atlikta daugybė tyrimų, eksperimentų, ir jų rezultatai ne visada sutapdavo. Autorės manymu, tai yra dėsninga, nes šios teorijos, kiekviena savaip, vienpusiškai vertina žmogų ir jo elgesį. Tuo tarpu kasdienis gyvenimas yra daug sudėtingesnis, jame žmogaus veiksmai, jo elgesys, mokymasis, pavyzdžių ir stereotipų perėmimas priklauso nuo daugelio subjektyvių ir objektyvių aplinkybių. Žinoma, šie veiksniai yra skirtingi įvairioms šalims, miestams, rajonams ir net skirtingiems asmenims.

Kaip teigia mokslininkai ir tai jau tapo akivaizdu visiems, žiniasklaidos vartotojų skaičius nuolat auga, tobulėjant informacinėms technologijoms atsiranda naujų žiniasklaidos priemonių, jos tampa prieinamos. Mokslininkai sutinka, kad, be teigiamo žiniasklaidos poveikio, egzistuoja ir neigiamas. Kyla diskusijų tik apie jo mastus.

Taip pat verta priminti skaitytojui dar vieną aplinkybę. Žiniasklaida dėl savo vaidmens svarbos neretai vadinama „ketvirtąja valdžia“. Ar šis posakis teisingas, autorė palieka spręsti skaitytojui, pateikdama duomenis apie Lietuvos gyventojų pasitikėjimą žiniasklaida. Analizuojant 1998-2004 metų statistikos duomenis [97] matoma, kad per nurodytą laikotarpį gyventojų pasitikėjimas žiniasklaida buvo apie 60 proc., ir svyravo nežymiai.

3. KRIMINOLOGINIS TYRIMAS

3.1 Trumpa tyrimo charakteristika

Išanalizavus pasaulio bei Lietuvos mokslininkų nuostatas dėl smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams, kriminologiniam tyrimui buvo išskelti uždaviniai:

- 1) išsiaiškinti kūrinį su smurto elementais populiarumo laipsnį nepilnamečių auditorijoje;
- 2) ištirti nepilnamečių nuomonę apie smurto žiniasklaidoje poveikį, pažvelgti į nagrinėjamą problemą jų akimis;
- 3) pateikiant respondentams tiesioginių ir netiesioginių klausimų, išsiaiškinti Lietuvoje naudojamos prevencijos sistemos veiksmingumą.

Kriminologiniam tyrimui buvo pasirinktas vienas iš daugiausia privalumų turinčių empirinių metodų – apklausa. Apklausa buvo vykdoma anketavimo būdu.

Siekiant aprobuoti sudarytą anketą, išryškinti galimus trūkumus, prieš pagrindinę apklausą buvo atliktas pilotazinis tyrimas. Pilotazinio tyrimo metu dalyvavo 15 respondentų grupė (toliau – grupė). Grupės respondentų amžiaus charakteristikos buvo tokios pat kaip ir planuojamų per pagrindinę apklausą, t. y. 11-13 metų.

Vienas iš iškeltų tyrimo tikslų buvo pažvelgti į nagrinėjamą problemą nepilnamečių akimis. Todėl apklausai buvo pasirinkta 11-13 metų nepilnamečių grupė. Šio amžiaus nepilnamečių respondentų pasirinkimo motyvai:

1. Psichologinis – prieš atliekant apklausą buvo išnagrinėti vaikų raidos psichologijos ypatumai, 11-13 metų nepilnamečiai jau yra pasirengę daryti savarankiškas išvadas;
2. Kriminologinis – šios amžiaus grupės nepilnamečiai jau artėja 14 metų amžiaus ribai, nuo kurios jie gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn.

Pilotazinis tyrimas buvo itin naudingas. Apibendrinus jo rezultatus buvo atsisakyta trijų klausimų bei pakeistos trijų klausimų formuluočių (smulkesnė informacija apie darytus pakeitimus pateikiama prie konkretaus klausimo rezultatų). Kaip pataria **B. Ядов [51, c. 232]**, apklausą reikia atlikti per kuo trumpesnę laiką. Reikia nepamiršti, kad apklausos metu fiksuojamos subjektyvios nuomonės ir vertinimai, kurie su laiku gali keistis priklausomai nuo įvairių aplinkybių. Todėl tyrimas buvo atliekamas 2005 metų gegužės 9-17 dienomis, per šį laikotarpį buvo apklausta 250 moksleivių iš įvairių Šiaulių miesto mokyklų.

Apklausą atliko pati autorė, labiausiai suinteresuota tyrimu, jį suplanavusi, parengusi anketą bei iškilus būtinybei galinti atsakyti į respondentų klausimus.

Apklausa buvo vykdoma pamokų metu, pradedama nuo asmeninio prisistatymo bei trumpo tyrimo apibūdinimo.

Dalyvavimas apklausoje nebuvo privalomas, apie tai kiekvieną kartą informuoti tiriamieji, tačiau nei vienas neatsisakė dalyvauti. Priešingai, autorė stebėjo didžiulį susidomėjimą anketomis.

Buvo pasirinktas toks apklausos vykdymo būdas, kai tyrėjas tiesiogiai bendrauja su tiriamaisiais, anketos buvo pildomos dalyvaujant autorei. Jos nuomone, toks būdas pasiteisino. Apklausiamiesiems kartais kildavo klausimų, į kuriuos ji galėjo iškart atsakyti. Tačiau žinodama, kad gali subjektyviai paveikti tiriamuosius, atsakydavo neutraliai, neskaitindama pasirinkti vieną ar kitą atsakymo variantą. Be to, anketų pildymo metu autorė galėjo stebėti respondentų elgesį per jų neverbalines reakcijas. Stebėjimo metu paaiškėjo, jog respondentai į prašymus užpildyti anketas reagavo labai teigiamai, rodė susidomėjimą.

Vienos apklausos metu buvo dirbama tik su viena klase (20-25 moksleivių), vengiant didesnių grupių. Taip pat moksleiviai pildymo metu buvo skatinami atsakinėti savarankiškai, pildydami anketas jie nesikalbėjo, tokiu būdu pavyko išvengti klasės draugų įtakos.

3.2 Anketos apibūdinimas

K. Kardelis [25, p. 189], R. Tidikis [38, p. 482], A. Valackienė [40, p. 24] nurodo bendruosius anketos reikalavimus.

Anketos pradžioje yra kreipimasis į respondentą. Atsižvelgiant į tiriamųjų amžių, jame trumpai pateikiama anketos pildymo instrukcija. Anketos pabaigoje dėkojama už dalyvavimą.

Anketa yra anoniminė, nes taip tikimasi didesnio respondentų atvirumo.

Anketą sudaro 17 klausimų (žr. 1 priedą). Apklausiamiesiems buvo pateikiamas vienas A4 formato lapas, kurį reikėjo pildyti iš abiejų pusių. Anketos apipavidalinimui taip pat buvo skirta dėmesio: tam, kad respondentams būtų lengviau atsakinėti, klausimas pateikiamas paryškintu šriftu, atsakymai – paprastu; pirmajame anketos lape du klausimai sudaryti tokiu būdu, kad respondentas pažymėtų savo atsakymą lentelėje.

Kaip siūlo B. Ядов [51, c. 269], klausimus apie asmens biografinius duomenis geriausia pateikti anketos pabaigoje. Tačiau šiuo atveju, atsižvelgiant į respondento amžių (taip pat į pilotažinio tyrimo rezultatus, kai įdėti anketos pabaigoje šie klausimai kartais likdavo neatsakyti), jie buvo iškelti į anketos pradžią, po įvadinio žodžio. Iš biografinių duomenų respondentai turėjo įrašyti tik savo amžių ir lytį.

Anketoje pateikta 17 klausimų, iš jų 1 atviras, 6 kombinuoti ir 10 uždaru.

Kaip nurodo K. Kardelis [25, p. 184], atviri klausimai dažniausiai tinka tada, kai nėra aiškūs galimi atsakymų variantai. Atsakymai į atvirą klausimą vertinami kaip individualesni, visapusiški, labiau apgalvoti. 5 klausime apie vaikų mėgstamiausią kompiuterinį žaidimą pavyko išvengti pagrindinio atvirų klausimų trūkumo – to, kad juos sunku suklasifikuoti, kiekybiškai įvertinti. Analizuojant atsakymus, gautus į penktą klausimą, šio tipo klausimo pasirinkimo tikslingumas pasitvirtino: buvo nurodyti net 43 skirtingų žaidimų pavadinimai, ir vertinant juos smurto aspektu, gauti patikimi rezultatai.

Taip pat buvo pateikti 6 kombinuoti klausimai. Šio tipo klausimų pasirinkimą lėmė tai, kad juos naudojant anketoje, išvengta atvirų ir uždarų klausimų trūkumų. Pirma, čia respondentai galėjo rinktis iš galimų atsakymų. Antra, jiems buvo suteikta ir savo atsakymo įrašymo galimybė, kurios nebūna uždaro tipo klausimuose.

Daugiausia (10) buvo uždarų klausimų. Tokių šio tipo klausimų skaičių sąlygojo jų pranašumai ir respondentų (esant alternatyvai lengviau pasirinkti), ir tyrėjo (tyrėjui lengviau kiekybiškai apdoroti duomenis bei lengviau juos lyginti) atžvilgiu.

Anketos klausimynas buvo sudarytas analizuojant kiekvieno tipo klausimų pranašumus ir trūkumus bei jų derinius (turinio bei eiliškumo aspektu), siekiant gauti patikimos informacijos. Klausimų eiliškumas ir išsidėstymas buvo pasirinktas autorės nuožiūra įvertinus specialiojoje literatūroje pateikiamas rekomendacijas.

3.3 Apklausos rezultatai

Išsami informacija (skaitinė bei grafinė) apie apklausos rezultatus pateikiama 2 ir 3 prieduose.

1 klausimas (žr. 3 priedo 1 diagramą)

1 klausimas buvo pateiktas nepilnamečiams siekiant nustatyti, kiek valandų per savaitę (vidutiniškai) jie praleidžia: klausydami radijo, žiūrėdami televiziją, skaitydami spaudą naudodami internetu. Apklausiamieji pildė lentelę (žr. 1 priedą). Lentelėje buvo pasiūlyti atsakymų variantai, taip pat buvo paliktas variantas, kai jie galėjo įrašyti savo atsakymą.

Ištyrus nepilnamečių atsakymus, paaiškėjo, kad žiniasklaidos „lyderis“ yra televizija (toliau – TV). **Pirma**, iš visų tirtų 250 vaikų nė vienas neatsakė, kad iš viso nežiūri televizijos. Tuo tarpu 28 proc. tiriamųjų atsakė, kad visiškai nesiklauso radijo; 20,4 proc. – neskaito spaudos; 21,2 proc. – nesinaudoja internetu. **Antra**, 44 proc. nepilnamečių teigė, kad žiūrėdami televiziją per savaitę vidutiniškai praleidžia nuo 11 iki 20 valandų; 27,2 proc. – nuo 21 iki 30 valandų ir net 11,6 proc. – daugiau nei 30 valandų.

Antroje vietoje pagal populiarumą yra internetas. Nepaisant to, kad 21,2 proc. vaikų nurodė, kad internetu nesinaudoja, kiti praleidžia daug laiko. 43,2 proc. vaikų naudojami internetu iki 10 valandų per savaitę; 18,4 proc. – nuo 11 iki 20 valandų; 12,8 proc. – nuo 21 iki 30 valandų; 4,4 proc. – daugiau nei 30 valandų.

Radio ir spaudos populiarumas apytiksliai vienodas. 28 proc. apklaustųjų nurodė, kad neklauso radijo, ir 28,4 proc. – kad neskaityt spaudos. Pagrindinė nepilnamečių dalis (61,2 proc.) klausosi radijo ir (67,6 proc.) skaito spaudą iki 10 valandų per savaitę.

2 klausimas (žr. 3 priedo 2 diagramą)

2 klausimas buvo pakeistas tokiu būdu: pirmajame anketos variante vakaro laikas buvo apibrėžtas nuo 17 iki 22 valandos. Tačiau pilotažinio tyrimo metu respondentams būdavo sunku apibrėžti žiūrėjimo trukmę atsakinėjant į šį klausimą. Dėl šios priežasties buvo nuspręsta išskaidyti vakarą trumpesniais laiko tarpais. Taip pat buvo atsižvelgta į 2004 m. birželio 2 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 681 [13] patvirtinto aprašo nustatytus laidų bei filmų transliavimo laiko apribojimus. (smulkiau žr. 4 skyrių).

2 klausimas buvo pateiktas nepilnamečiams siekiant nustatyti paros valandas, praleistas žiūrint televiziją. (Buvo padaryta prielaida, kad televizija yra populiariausia iš visų žiniasklaidos priemonių, ir vėliau, apibendrinus 1 klausimo rezultatus, ši prielaida pasitvirtino). Lentelėje buvo pasiūlyti atsakymų variantai, kur paros laikas buvo išskaidytas į rytą (7-12 val.), dieną (12-17 val.) ir vakarą. Autorės manymu, vakaro laiką buvo tikslinga išskaidyti dar smulkiau, tai ir buvo padaryta. Paaiškėjo, kad net 65,2 proc. nepilnamečių žiūri televiziją nuo 19 iki 21 valandos.

3 klausimas (žr. 3 priedo 3 diagramą)

3 klausimas taip pat buvo pakeistas po pilotažinio tyrimo. Prie galimų atsakymų nebuvo paliktas „laisvas“ variantas, kur respondentai galėtų įrašyti savo atsakymą. Vėliau šis trūkumas buvo pašalintas.

3 klausimas buvo sudarytas siekiant ištirti TV filmų žanrų populiarumą. Apklausiamiesiems buvo pasiūlyti 7 žanrų pavadinimai, taip pat paliktas vienas atviras atsakymas, kai jie galėjo įrašyti savo variantą. Jie galėjo pažymėti daugiau nei vieną atsakymą. Ir mergaitės (87,9 proc.), ir berniukai (81,4 proc.) labiausiai mėgsta komedijas. Įdomu, kad vienodai (po 63,6 proc.) nepilnamečių mėgsta siaubo filmus. Kovinius filmus mėgsta 67,8 proc. berniukų ir tik 12,9 proc. mergaičių. Daugiau nei pusei visų apklaustųjų (53,8 proc. mergaičių ir 56,8 proc. berniukų) patinka žiūrėti nuotykių filmus. 42,4 proc. mergaičių ir 54,2 proc. berniukų mėgsta fantastinius filmus. Prie kitų atsakymų nepilnamečiai paminėjo animacinius filmukus (6 atsakymai), istorinius (3 atsakymai), TV serialus (6 atsakymai), dokumentinius (1 atsakymas), dramas (3 atsakymai).

Deja, griežtai atskirti išvardintus mėgstamiausius nepilnamečių filmų žanrus būtų neįmanoma, nes visuose žanruose pasitaiko smurto scenų. Nėra gerai, kad prie populiariausių atsidūrė siaubo ir fantastiniai filmai.

4 klausimas (žr. 3 priedo 4 diagramą)

4 klausimas panašus į trečiąjį, tik jame tiriamas įvairios tematikos straipsnių populiarumas. Apklausiamieji galėjo rinktis iš pasiūlytų variantų, taip pat buvo pateiktas vienas atviras atsakymas, kai jie galėjo įrašyti savo variantą. Jie galėjo pažymėti daugiau nei vieną atsakymą. Mergaitės renkasi kitokius straipsnius nei berniukai. Pvz., lengvo pobūdžio (jumoras, horoskopai ir pan.) straipsnius renkasi 62,1 proc. mergaičių ir 39 proc. berniukų. Taip pat mergaitėms labiau patinka straipsniai apie įdomius žmones – 34,1 proc., tuo tarpu berniukams – tik 13,6 proc. Beveik pusei apklaustų berniukų patinka straipsniai apie sportą (48,3 proc.), mergaitės domisi sportu mažiau – tik 16,7 proc. Įdomu, kad tik dėl vienos tematikos straipsnių ir mergaitės (30,3 proc.), ir berniukai (27,1 proc.) buvo vieningi – tai straipsniai apie nusikaltimus ir nelaimės. Nors tokie straipsniai tėra tik trečioje vietoje pagal populiarumą po lengvo pobūdžio straipsnių ir straipsnių apie sportą, gauti rezultatai turėtų kelti susirūpinimą. 1/3 visų apklaustųjų vaikų domisi straipsniais apie nusikaltimus ir nelaimės, o tokio pobūdžio straipsniuose dažnai pateikiama smurtinė informacija.

5 klausimas

Į klausimą apie mėgstamiausią kompiuterinį žaidimą 30 iš 118 apklaustųjų berniukų, arba 25,4 proc. atsakė, kad šis žaidimas yra Counter-Strike.

Counter-strike įspūdingai pavaizduoti žaidėjų ginklai. Jų grafika ideali. Žaidėjų mėgstamiausias AK 47 atrodo tikras. Visas Counter-strike ginklų arsenalas paimtas iš realaus gyvenimo, atsižvelgta į kiekvieno pistoleto ir automato kovines charakteristikas. Counter-strike žaidime atsižvelgta ir į kulkų sklaidą (nors ir paleistumėt iš automato visą seriją, į priešą pataikys tik kelios kulkos). Jei kulka pataiko priešui į galvą, jis iškart miršta, kaip ir realiame gyvenime. Jūs turite keturių rūšių taikiklius, tačiau tik vienas jų gali nužudyti iš pirmo karto (jeigu pataikote į ranką ar koją, priešas mirs nebus tokia greita). Taip pat turite radijo ryšį ir radarą. Radijo ryšio pagalba Jūs galite duoti komandas kitiems komandos nariams, o radaro pagalba galite matyti kitų komandos narių buvimo vietą ir stebėti šaudymo lauką [74].

Taigi, kaip matyti iš aprašymo, šis žaidimas yra smurtinis. Jo tikslas – kovoti, žudyti. Labai tikroviškai vaizduojami ginklai ir smurto scenos. Žinoma, kovodami policininkų pusėje, berniukai gali pateisinti savo elgesį, kad nori kovoti prieš teroristus, t. y. prieš blogį, tačiau kovos būdas nėra pats tinkamiausias.

Antroje vietoje liko NBA 2005. Šį žaidimą paminėjo 17, arba 14,4 proc. apklaustųjų berniukų.

NBA Live 2005 - patirsite dar tikroviškesnį žaidimą. Galėsite pademonstruoti savo gabumus aikštelėje - nauji dėjimai, metimai, nauja prisitaikymo sistema, beprotiški prasiveržimai ir tikslesni

blokavimai. Pasirinkę Žvaigždžių savaitgalio režimą galėsite savo jėgas išbandyti tritaškių mėtymo konkurse, naujokų arba NBA žvaigždžių rungtynėse. Dinastijos režimas šiame žaidime pasižymi dar platesnėmis agentūros valdymo galimybėmis [75].

Šis žaidimas skirtas krepšinio mėgėjams. Smurto poveikio grėsmė žaidžiant šį žaidimą yra lygi nuliui, kadangi jame smurto iš viso nėra. Džiugina, kad šis žaidimas yra populiarus.

Trečioje vietoje – Need for Speed Underground 2. Šį žaidimą paminėjo 13, arba 11 proc. apklaustųjų berniukų.

Veiksmas vyksta didžiuliam mieste, turinčiame penkis atskirus rajonus. Tyrinėdami miestą susidursite su kitais lenktynininkais. Jie išmoks Jus visko, ko tik jums gali prireikti, bei nurodys vietas, kur vyksta nelegalios lenktynės. Naujoviškas "tiuningas" leidžia iki smulkmenų sureguliuoti automobilio valdymą bei sukurti unikalų automobilį. Prie jau įprastų Circuit, Drift ir Drag lenktynių režimų, rasite ir keletą naujų. Daugybė naujų automobilių bei garsiausių gamintojų detalių žaidimą padaro pačiu nuodugniausiu "tiuningavimo" žaidimu [76].

Žaidimas skirtas lenktynių mėgėjams. Vertinant žaidimą smurto aspektu, darytina išvada, kad jis nesmurtinis. Kaip žaidimo trukumą galima paminėti tai, kad susidūrus automobiliams jie lieka sveiki, ko realiame gyvenime nebūna.

Mergaičių skonis skiriasi nuo berniukų, jų aiškus lyderis – žaidimas The Sims, jį nurodė 65, arba 49,2 proc. apklaustųjų mergaičių.

Žaidimo procesas iš esmės toks: kursite ir valdysite mažuosius žmogučius, rūpinsitės jais ir skatinsite bendrauti. Statysite namus ir užpildysite juos įvairiausiais daiktais. Kūrėjai žaidimui sugalvojo ir dar vieną papildymą. Dabar mūsų tikslas bus pasiekti kuo aukštesnį „gyvenimo rezultata“. Gyvenimo rezultatas didės įvykus svarbiems dalykams: susituokus, gavus naują ar praradus darbą, mirus artimam žmogui ir kitais „esminiais gyvenimo momentais“. Kūrėjai labai puikiai žino — geriausia Sims savybė ta, kad nėra jokio teisingo kelio pražaisti žaidimą, tad pridėję „gyvenimo rezultata“ jie tik padrašina žaidėjus eksperimentuoti ir linksmintis [77].

Kaip matome, šis žaidimas nėra smurtinis. Žinoma, kyla abejonių, ar jis tinkamas 11-13 metų vaikams, bet tai jau kita tema. Be to, įdomu, kad 29 mergaitės (22 proc.), nurodė, kad mėgstamiausio kompiuterinio žaidimo neturi.

Iš viso apklaustieji nurodė 43 skirtingų žaidimų pavadinimus, tačiau kai kurie iš jų buvo paminėti vos vieną kartą.

6 klausimas (žr. 3 priedo 6 diagramą)

Atsakinėdami į šį klausimą respondentai galėjo pasirinkti kelis atsakymų variantus. Dauguma jų šia galimybe pasinaudojo. Iš visų apklausiamųjų net 75,2 proc. žymėjo, kad dažniausiai klausosi radijo, žiūri TV, skaito spaudą ar naudojasi internetu vieni. Autorės nuomone, šis skaičius turėtų kelti susirūpinimą. Savarankiškumas skatintinas, tačiau šio amžiaus vaikai dažnai renkasi „uždraustą vaisių“ negalvodami apie galimą žalą. 32,8 proc. apklaustųjų

nurodė, kad tai daro su draugais. Irgi nekoks pasirinkimas, kadangi draugai paprastai būna to paties amžiaus ir negali sulaikyti nuo smurtinės informacijos poveikio. Tik apie 1/5 vaikų tai daro su tėvais ar kitais šeimos nariais.

7 klausimas (žr. 3 priedo 7 diagramą)

I 7 klausimą apklausiamieji turėjo atsakyti, kaip dažnai tėvai (šeima) kontroliuoja, kokias laidas (filmus, žaidimus, straipsnius, tinklalapius ir pan.) žiūri vaikai. Paaikėjo, kad dažnai kontroliuoja 17,2 proc. tėvų, kartais – 63,6 proc., niekada 19,2 proc. Matome, kad didžioji dalis tėvų (63,6 proc.) kontroliuoja vaikus kartais. Turime pažymėti, kad tai nėra blogai, kadangi dažnai kontroliuoti kai kurie tėvai tiesiog neturi galimybių. Tačiau reikia stengtis, kad kontrolė, nors ir nenuolatinė, būtų efektyvi, t. y. vaikas turi žinoti, kad gali būti patikrintas bet kuriuo metu. Blogai, kad beveik 1/5 tėvų visai nekontroliuoja vaikų. Vaikas rinkdamasis filmą (žaidimą, tinklalapį) prirėikus turi visada gauti tėvų patarimą arba bent išgirsti jų nuomonę.

8 klausimas (žr. 3 priedo 8 diagramą)

8 klausimas turėjo parodyti (tyrimo ribose), kiek veiksminga šiuo metu veikianti Lietuvoje TV filmų ir laidų žymėjimo sistema. Šis klausimas davė įdomių rezultatų. Tik 10,4 proc. visų apklaustųjų nepilnamečių nurodė, kad nustatytų apribojimų laikosi visada. 22 proc. dažniau laikosi nei nesilaiko. 18,8 proc. dažniau nesilaiko nei laikosi. 29,6 proc. nesilaiko nustatytų apribojimų. Atskirai vertėtų aptarti klausimo variantą „Laikais tik kai šalia yra tėvai (kiti šeimos nariai)“. Šis atsakymo variantas reikalavo respondentų atvirumo, tačiau jį pasirinko 19,2 proc. nepilnamečių. Toks rezultatas leidžia daryti išvadą, kad nepilnamečių pagrindinė „kontrolė“, vykdoma tėvų arba kitų šeimos narių, yra efektyvi. Bet tėvams ar kitiems šeimos nariams sunku visą laiką kontroliuoti, kokias laidas ar filmus renkasi jų vaikas, todėl tam tikras laiko tarpas lieka už kontrolės ribų, ir tai nėra gerai. Taip pat yra blogai, kad vaikų, nesilaikančių nustatytų apribojimų, procentas (29,6) yra pakankamai aukštas.

Apibendrinant 8 klausimo rezultatus, autorė norėtų prisiminti 2 klausimą. Atkreipiame skaitytojo dėmesį, kad šiuos du klausimus sieja svarbus tyrimui ryšys. Čia panaudojant du skirtingus būdus bandoma nustatyti Lietuvoje veikiančios TV filmų ir laidų žymėjimo veiksmingumą. Esmė yra ta, kad antrajame klausime respondentų prašoma tiesiog nurodyti paros laiką, kurį jie praleidžia žiūrėdami televiziją. Gauti duomenys yra objektyvūs, nes respondentai nežinojo, kad rezultatai bus panaudoti išvadoms apie prevenciją. Aštuntajame klausime respondentai turėjo atsakyti, ar jie laikosi nustatytų apribojimų (subjektyvūs duomenys). Lygindama abiejų klausimų rezultatus, autorė pastebėjo, kad 36 proc. apklaustųjų nepilnamečių žiūri televiziją nuo 21 iki 23 val., kai gali būti transliuojami filmai, serialai ir laidos, pažymėti indeksu „N-14“ (primename, kad apklaustųjų amžius buvo 11-13 metų), taigi jie nesilaiko nustatytų apribojimų. 3,2 proc. apklaustųjų nepilnamečių žiūri TV ir po 23 val., kai gali būti transliuojami filmai, serialai ir laidos, pažymėti indeksu „S“. Analizuojant subjektyvius

duomenis, paaiškėjo, kad nustatytų apribojimų nesilaiko 29,6 proc. apklaustųjų, dažniau nesilaiko dar 18,8 proc. Taigi, turint objektyvius ir subjektyvius duomenis, tarp kurių nėra esminių prieštaravimų, darytina išvada, kad gauti rezultatai yra patikimi.

9 klausimas (žr. 3 priedo 9 diagramą)

Sociologiniuose tyrimuose paprastai nerekomenduojama [25, 37, 38, 40] naudoti vertinamųjų dydžių, tokių kaip „mažas“, „didelis“ ir pan., tačiau šiuo atveju buvo norima sužinoti respondentų nuomonę, būtent jų įvertinimą dėl smurto kiekio Lietuvos žiniasklaidoje.

9 klausimas buvo pateiktas nepilnamečiams, kad jie patys įvertintų smurto Lietuvos žiniasklaidoje kiekį. Šiuo klausimu mergaičių ir berniukų nuomonės ženkliai skiriasi. Mergaitės labiau linkusios vertinti smurto kiekį kaip didelį. 45,5 proc. mergaičių smurto kiekį įvertino kaip didelį; 12,1 proc. – kaip labai didelį; 37,1 proc. – kaip normalų ir tik 5,3 proc. – kaip mažą. Berniukai, priešingai, nemano, kad smurto žiniasklaidoje kiekis yra didelis. Daugiau nei pusė apklaustųjų berniukų (52,5 proc.) smurto kiekį laiko normaliu; 10,2 – kaip mažą; 29,7 proc. – kaip didelį ir tik 7,6 proc. – kaip labai didelį.

10 klausimas (žr. 3 priedo 10 diagramą)

Šis klausimas skatino apklausiamuosius patiems padaryti išvadas dėl smurto žiniasklaidoje poveikio. Mergaičių ir berniukų nuomonės skyrėsi nedaug. Visų respondentų (bendrai) nuomonė buvo tokia: 42,4 proc. mano, kad smurtas žiniasklaidoje skatina smurtauti ir 57,6 proc. mano, kad ne. Nuomonės pasiskirstė beveik po lygiai, skirtumas tarp jų yra nedidelis, negalima daryti išvados, kad kažkuri viena nuomonė yra vyraujanti.

11 klausimas (žr. 3 priedo 11 diagramą)

11 klausime buvo galimi keli atsakymų variantai. Šis klausimas netiesiogiai susijęs su 1 klausimu, jų rezultatai iš esmės neprieštarauja. Tai parodo anketos klausimų suderinamumą. Taip pat tai liudija, kad respondantai atsakinėjo sąžiningai. Taigi pagal pirmojo klausimo rezultatus TV užėmė pirmą vietą pagal populiarumą. Todėl logiška, kad apklausiamieji (76,8 proc.) nurodė, kad dažniausiai smurtinė informacija pateikiama būtent per TV. Antroje vietoje nepilnamečiai pažymėjo spaudą (35,6 proc.). Šis atsakymas turi ryšį su 4 klausimu, kur 1/3 apklaustųjų nurodė, kad pirmiausia perskaito straipsnius apie nusikaltimus ir nelaimės. Atkreipiant dėmesį į tokius 4 klausimo rezultatus, šiame klausime antrą vietą užėmusi spauda nekelia abejonių, toks rezultatas lengvai ir įtikinamai paaiškinamas.

12 klausimas (žr. 3 priedo 12 diagramą)

12 klausimas buvo pakeistas pilotazinio tyrimo metu. Iš pradžių jis turėjo penkis atsakymų variantus, tačiau atsakymai b) „kartais patinka“ ir c) „kartais nepatinka“ buvo apjungti į vieną atsakymą „kartais“.

12 klausimas turėjo parodyti, ar nepilnamečiams patinka smurto demonstravimas žiniasklaidoje. Vėl gi, kaip ir kai kuriuose ankstesniuose klausimuose, mergaičių ir berniukų nuomonės nesutapo. Mergaitėms smurtas žiniasklaidoje nepatinka (67,4 proc.). Berniukai nėra tokie kategoriški – smurtas nepatinka 39,8 proc. berniukų. Atsakymą „Taip“ pasirinko 12,8 proc. berniukų ir tik 0,8 proc. mergaičių. Smurto demonstravimas žiniasklaidoje kartais patinka 11,3 proc. mergaičių ir 23,7 proc. berniukų.

Šio klausimo rezultatuose galima išvelgti ryšį su 3 klausimu. (Jame berniukai atsakinėjo kiek kitaip nei mergaitės. Pvz., kovinių, fantastinių ir nuotykių filmų mėgėjai daugiau yra berniukai nei mergaitės).

Apibendrinant šių dviejų klausimų atsakymus, galima padaryti išvadą, kad berniukai palankiau nei mergaitės vertina smurtą žiniasklaidoje.

Įdomu, kad 22 proc. apklaustųjų negalėjo atsakyti į šį klausimą. Pilotažinio tyrimo metu neatsakiusių į šį klausimą procentas buvo panašus, tačiau klausimo svarbos tyrimo kontekste buvo nuspręsta jį palikti.

13 ir 14 klausimai (žr. 3 priedo 13 ir 14 diagramas)

13 ir 14 klausimai yra glaudžiai tarpusavyje susiję. 13 – ar kyla noras pakartoti matytas smurto scenas gyvenime ir 14 – ar teko kada nors šį norą įgyvendinti. 13 klausime, skirtingai nei dešimtame ir šešioliktame, respondentai neturėjo savarankiškai daryti tam tikras išvadas, bet tiesiog turėjo atsakyti į pateiktą klausimą. 13 ir 14 klausimai yra svarbiausi visame tyrime, nes pagal gautus atsakymus galima spręsti apie smurto poveikį. Šių klausimų prasmė respondentams neatskleidžiama, klausimai yra pateikiami netiesiogiai, t. y. neakcentuojant respondentų dėmesį į smurto poveikį.

Šiuose klausimuose mergaičių ir berniukų atsakymai skiriasi. 13 klausimo atsakymai parodo nepilnamečių norą pakartoti matytas smurto scenas gyvenime. Šis noras **dažnai kyla** 1,7 proc. berniukų; **kartais kyla** 6,8 proc. mergaičių ir 20,3 proc. berniukų; **nekyla** 93,2 proc. mergaičių ir 78 proc. berniukų. Vertindami šiuos atsakymus kriminologiniu požiūriu, prisiminkime, kad noras kyla mintyse, o už mintis nėra baudžiama. Baudžiama yra už veiksmus. Apie veiksmus mums pasako 14 klausimas. Norą pakartoti matytas smurto scenas gyvenime įgyvendino tik 0,8 proc. mergaičių ir 7,6 proc. berniukų. Bendras nepilnamečių skaičius yra 4 proc. Taigi 4 procentai nepilnamečių ryžosi įgyvendinti šį norą.

Apibendrinant 13 ir 14 klausimų rezultatus matome, kad noras pakartoti matytas smurto scenas gyvenime kyla 14 proc. nepilnamečių, tačiau įgyvendinti šį norą pavyko tik 4 proc.

Atsakymai į 13 bei 14 klausimus leidžia padaryti 2 savarankiškas išvadas:

- 1) neigiamas smurto žiniasklaidoje poveikis nepilnamečiams neabejotinai egzistuoja. Vyksta A. Banduros (žr. 2 skyrių) minėti elgesio modelių išmokimo bei įsiminimo

procesai. 14 proc. tirtų nepilnamečių prisipažino, kad jiems kyla noras pakartoti matytas smurto scenas gyvenime. Autorė norėtų pažymėti, kad čia daugiau pasireiškia psichologinis poveikis (kyla agresyvios mintys, bet nebūtinai jos bus įgyvendintos);

2) kita išvada daroma dėl matyto smurto įgyvendinimo. Kaip rodo skaičiai, 4 proc. apklaustų nepilnamečių ryžosi atkartoti matytas smurto scenas realiame gyvenime. Taigi, gautais tyrimo duomenimis, 96 proc. apklaustų nepilnamečių žiniasklaidoje matyto smurto neįgyvendina. Ryšys tarp smurto žiniasklaidoje yra, bet vargu ar galima pavadinti žiniasklaidą pagrindiniu veiksniumi, lemiančiu nepilnamečių smurtą.

15 klausimas (žr. 3 priedo 15 diagramą)

15 klausimas buvo apie tai, ar nepilnamečiai pateisina filmų (straipsnių, laidų, žaidimų) veikėjų naudojamą smurtą. Buvo pateikti 4 atsakymų variantai, iš jų 1 atviras, du pusiau atviri (juose respondantai turėjo motyvuoti savo pasirinkimą). Smurto **negali pateisinti** 62,7 proc. berniukų ir 72,7 proc. mergaičių. Kartais pateisina 23,7 proc. berniukų ir 22,8 proc. mergaičių. Kadangi respondantai turėjo motyvuoti atsakymą, reikia apžvelgti jų nurodytus motyvus. Priežastys, dėl kurių jie **kartais pateisina** veikėjų naudojamą smurtą, buvo nurodytos tokios:

Berniukai (kalba netaisyta, aut.)

- **suvaidinta** – 4 atsakymai;
- **kovoja už teisybę** – 4 atsakymai;
- **sudomina žiūrovą** – 2 atsakymai;
- **nori uždirbti pinigų** – 1 atsakymas;
- **sprendžia problemas** – 1 atsakymas;
- **blogi žmonės sulaukia atpildo** – 1 atsakymas;
- **veikėjas ginasi** – 1 atsakymas;
- **reikia parodyti žmonėms, kad jie taip nedarytų** – 1 atsakymas;
- **juokinga** – 1 atsakymas.

Šis atsakymas pažymėtas, bet nemotyvuotas – 8 atvejai.

Mergaitės (kalba netaisyta, aut.)

- **gynyba** – 9 atsakymai;
- **yra įvairių situacijų** – 5 atsakymai;
- **suvaidinta** – 4 atsakymai;
- **įdomu** – 2 atsakymai;
- **juokinga** – 2 atsakymai;
- **kovoja už teisybę** – 1 atsakymas;
- **reikia parodyti žmonėms, kad jie taip nedarytų** – 1 atsakymas.

Šis atsakymas pažymėtas, bet nemotyvuotas – 5 atvejai.

Visada pateisina 11,9 proc. berniukų ir 3 proc. mergaičių. Priežastys, dėl kurių jie **visada pateisina** veikėjų naudojamą smurtą, buvo nurodytos tokios:

Berniukai (kalba netaisyta, aut.)

- suvaidinta – 6 atsakymai;
- sudomina žiūrovą – 4 atsakymai.

Šis atsakymas pažymėtas, bet nemotyvuotas – 4 atvejai.

Mergaitės (kalba netaisyta, aut.)

- suvaidinta – 3 atsakymai.

Šis atsakymas pažymėtas, bet nemotyvuotas – 1 atvejis.

Kitą atsakymą įrašė 1,7 proc. berniukų ir 1,5 proc. mergaičių. Šis atsakymas buvo „nežinau“, t. y. jie neturėjo nuomonės.

15 klausimo rezultatai apie smurto pateisinimą taip pat leidžia spręsti apie psichologinį žiniasklaidos poveikį. Paaiškėjo, kad 27,3 proc. mergaičių ir 37,3 proc. berniukų linkę pateisinti veikėjų naudojamą smurtą. Šie skaičiai yra pakankamai dideli, jie patvirtina L. Berkowitz **jautrumo sumažinimo** teoriją (turima omenyje tai, kad 11-13 metų respondentų kaip žiūrovų „stažas“ jau yra nemenkas).

16 klausimas (žr. 3 priedo 16 diagramą)

16 klausimas turi panašumų su 10 klausimu, tik yra keletas skirtumų. Pirma, 10 klausimas skamba bendrai, apie visus žmones. 16 klausimas adresuotas kiekvienam respondentui asmeniškai ir atsakymas laukiamas būtent apie jį. Antra, 10 klausime atsakymų variantai yra tik du ir jie yra kategoriški. 16 klausimas numato keletą tarpinių atsakymų, taip pat yra suteikta galimybė neatsakyti.

Atsakinėdami kiekvienas apie save, 11,6 proc. respondentų (9,8 proc. mergaičių ir 13,6 proc. berniukų) nurodė, kad smurto scenos turi įtakos jiems. 14,4 proc. apklaustųjų (mergaičių ir berniukų vienodai) pasirinko ne tokį kategorišką variantą, kad greičiausiai smurto scenos turi jiems įtakos. 19,2 proc. apklaustųjų mano, kad smurto scenos greičiausiai neturi jiems įtakos. 37,6 proc. respondentų (40,2 proc. mergaičių ir 34,8 proc. berniukų) mano, kad smurto scenos jiems neturi įtakos. 17,2 proc. respondentų neturėjo nuomonės.

17 klausimas (žr. 3 priedo 17 diagramą)

17 klausimo formuluotė skatino respondentus daryti savarankiškas išvadas dėl smurto žiniasklaidoje. 66,7 proc. mergaičių ir 44,9 proc. berniukų mano, kad vaikai ir paaugliai turi būti apsaugoti nuo žalingo smurto žiniasklaidoje poveikio. 2,3 proc. mergaičių ir 13,6 proc. berniukų mano, kad neturėtų. 26 proc. apklaustųjų laiko, kad nepilnamečiai turi būti laisvi ir rinktis patys. 9,2 proc. į šį klausimą neatsakė. Savo variantą pateikė du respondentai, ir jų atsakymai buvo: „kartais galėtų būti ir nerodoma, bet jaunesniems vaikams“, kitas „smurto galėtų nebūti“.

Taigi, trumpai apibendrinant kriminologinio tyrimo rezultatus, autorė norėtų pabrėžti kelis aspektus:

1. pagal populiarumą iš visų žiniasklaidos priemonių pirmauja televizija, antroje vietoje liko internetas;
2. kūrinių su smurto elementais populiarumo laipsnis nepilnamečių auditorijoje yra pakankamai didelis (žr. 3 ir 4 klausimus ir 3 priedo 3 ir 4 diagramas);
3. šiuo metu Lietuvoje veikianti filmų, serialų ir laidų žymėjimo sistema nėra pakankamai efektyvi, apie 40 proc. apklaustųjų prisipažino nesilaikantys apribojimų (žr. 2 ir 8 klausimus ir 3 priedo 2 ir 8 diagramas);
4. kalbant apie smurto kiekį žiniasklaidoje, 48 proc. apklaustųjų jį įvertino kaip didelį ir labai didelį. Darytina išvada, kad nepilnamečiai suvokia smurto paplitimo problemą;
5. neigiamas smurto žiniasklaidoje poveikis nepilnamečiams neabejotinai egzistuoja. Vyksta A. Banduros (žr. 2 skyrių) minėti elgesio modelių išmokimo bei įsiminimo procesai. 14 proc. tirtų nepilnamečių prisipažino, kad jiems kyla noras pakartoti matytas smurto scenas gyvenime. Autorė norėtų pažymėti, kad čia daugiau pasireiškia psichologinis poveikis (kyla agresyvios mintys, bet nebūtinai jos bus įgyvendintos);
6. kita išvada daroma dėl matyto smurto įgyvendinimo. Kaip rodo skaičiai, 4 proc. apklaustų nepilnamečių ryžosi atkartoti matytas smurto scenas realiame gyvenime. Taigi, gautais tyrimo duomenimis, 96 proc. apklaustų nepilnamečių žiniasklaidoje matyto smurto neįgyvendina. Ryšys tarp smurto žiniasklaidoje yra, bet vargu ar galima pavadinti žiniasklaidą pagrindiniu veiksniu, lemiančiu nepilnamečių smurtą;
7. gauti rezultatai apie smurto pateisinimą taip pat leidžia spręsti apie psichologinį žiniasklaidos poveikį. Paaiškėjo, kad 27,3 proc. mergaičių ir 37,3 proc. berniukų linkę pateisinti veikėjų naudojamą smurtą. Šie skaičiai yra pakankamai dideli, jie patvirtina L. Berkowitz **jautrumo sumažinimo** teoriją (turima omenyje tai, kad 11-13 metų respondentų kaip žiūrovų „stažas“ jau yra nemenkas).
Kitame skyriuje kalbėsime apie smurto žiniasklaidoje poveikio prevenciją.

4. PREVENCIJA

4.1 Prevencijos priemonės, nukreiptos į makrosocialinę aplinką (valstybės lygis)

4.1.1 Teisės aktai

Šiuo metu Lietuvoje yra teisės aktų, reglamentuojančių nepilnamečių apsaugą nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio. Tačiau prie jų autorė norėtų grįžti kiek vėliau, apžvelgus tarptautinius dokumentus.

4.1.1.1 Tarptautiniai dokumentai

Pradėti reikėtų nuo Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1989 m. lapkričio 20 d. priimtos Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos [2], toliau – Konvencija. Joje galima būtų išskirti tris straipsnius, kurie tiesiogiai susiję su aptarinėjama problema. Konvencijos **3 straipsnis** įtvirtina vaiko gerovės užtikrinimą valstybės lygiu; **13 straipsnis** numato vaiko laisvę ieškoti, gauti ir perduoti bet kokio pobūdžio informaciją ir idėjas nepaisant sienų žodine, rašytine arba spausdinta forma, meno kūriniais arba kitais vaiko pasirinktais būdais, tačiau taip pat nustatomi ir šios teisės apribojimai; **17 straipsnyje** valstybės dalyvės pripažino visuomenės informavimo priemonių svarbą bei įsipareigojo rūpintis, kad vaikas galėtų naudotis įvairių nacionalinių ir tarptautinių šaltinių informacija, ypač tokia, kuri prisideda prie vaiko socialinės, dvasinės ir dorovinės gerovės, skatina jo fizinį bei psichinį vystymąsi. Šiam tikslui valstybės dalyvės įsipareigojo formuoti principus, padedančius apginti vaiką nuo jo gerovei kenkiančios informacijos.

Televizija. 2000 metais Lietuva ratifikavo Europos konvenciją dėl televizijos be sienų [3, 4], kurios **7 straipsnis** „Transliuotojo įsipareigojimai” teigia:

- 1) visos programos laidos tiek savo forma, tiek turiniu turi gerbti žmogaus orumą ir pagrindines žmogaus teises;
- 2) laidos jokiu būdu negali:
 - a) būti nepadorios ir ypač turėti pornografijos elementų,
 - b) perdėtai akcentuoti smurtą (pabraukta aut.) arba kurstyti rasinę neapykantą;
- 3) laidos, kurios galėtų pakenkti fiziniam, protiniam ar moraliniam vaikų ir paauglių vystymuisi, neturi būti rodomos tuo metu, kai vaikai ir paaugliai dėl transliacijos ir priėmimo laiko galėtų jas matyti.

1989 m. balandžio 17 d. buvo priimta valstybių narių Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (89) 7 „Dėl smurtinio, žiauraus ar pornografinio turinio videoprogramų platinimo principų“ Šioje rekomendacijoje nurodoma, kad valstybės narės turi skatinti savireguliacijos

sistemų kūrimą, sukurti videoprogramų klasifikacijos ir kontrolės sistemas arba nustatyti mišrias savireguliacijos ir klasifikacijos bei kontrolės sistemas, neprieštaraujančias nacionaliniams įstatymams. Valstybėms narėms paliekama laisvė savo nuožiūra taikyti baudžiamąsias sankcijas bei kitas platintojus drausminančias finansines priemones. Valstybės narės, taikančios klasifikacijos ir kontrolės sistemas, pagal šią rekomendaciją turi imtis priemonių, kad minėtų sistemų pažeidėjams būtų taikomos sankcijos, pvz., didelės baudos, laisvės atėmimas, videoprogramų ir už jų neteisėtą platinimą gautų pajamų konfiskavimas. Prie šios rekomendacijos buvo priimtas aiškinamasis memorandumas, kuris apibrėžė sąvokas „smurtas“, „žiaurumas“ ir „pornografija“. Sąvoka „smurtas“ taikytina ne tik atviro fizinio ar psichinio smurto scenas vaizduojančioms, bet ir smurtą skatinančioms programoms. Sąvoka „žiaurumas“ visų pirma taikytina žmogaus sužvėrėjimo scenoms [44, p. 22-23].

Kaip matome, nuo šių svarbių tarptautinių dokumentų priėmimo praėjo keliolika metų. Jų pagrindinės nuostatos skirtos televizijai. Tačiau nuo to laiko informacinės technologijos žengė didžiulį žingsnį. Europos bendrija jau nukreipė žvilgsnį į internetą, jo privalumus ir trūkumus.

Internetas leidžia žmonėms bendrauti nepriklausomai nuo atstumo, laiko, valstybių sienų. Tokiu būdu šioje unikalioje erdvėje panaikinami bet kokie geografiniai suvaržymai duomenų judėjimui. Interneto teikiamų paslaugų dėka gyvenimas elektroninėje erdvėje tampa vis intensyvesnis, naujos bendravimo galimybės vis labiau domina pačius įvairiausias informacijos vartotojus. Internete gana neretai aptinkamas turinys, kurio viešą skelbimą įstatymai riboja ar visai uždraudžia. Daugelis valstybių, tame tarpe ir Lietuva, stengiasi užkirsti kelią įstatymais uždraustos arba ribojamos informacijos viešam skelbimui spaudoje, radijuje, televizijoje ir Internete, kuris yra plačiai vartojamas ir sunkiai kontroliuojamas. Interneto savybės lemia tai, kad teisės aktų taikymas šioje srityje tampa gerokai sudėtingesniu, nei tradicinėse informacijos sklaidimo priemonėse.

Autorė norėtų atkreipti skaitytojo dėmesį į Europos Tarybos informacijos biuro tinklalapyje skelbtą informaciją apie Europos Sąjungą ir jos politiką dėl vaikų. 1997 m. pasirašytoje Amsterdamo sutartyje pirmą kartą ES istorijoje yra specialiai minimi vaikai ir jų interesai. Kelių straipsnių nuostatos, pvz., dėl socialinės izoliacijos, nediskriminavimo, švietimo, žiniasklaidos ir kt., gali būti naudojamos vaikų teisių apsaugai ir plėtojimui. Skyriuje „Žiniasklaida ir Internetas“ pripažįstamas naujų informacinių technologijų įsiskverbimas į vaikų gyvenimą. Europos Komisija jau kuris laikas skiria didelį dėmesį tam, kokią įtaką informacijos revoliucija daro vaikams. 1996 m. spalio 23 d. Europos Komisija išleido Žaliąją knygą⁴ apie nepilnamečių ir žmogiškojo orumo apsaugą, teikiant garso, vaizdo ir informacijos paslaugas ir Pranešimą apie nelegalią ir žalingą informaciją Internete. Žaliojoje knygoje apie nepilnamečių ir

⁴ Žalioji knyga (Green Paper) - tam tikras Komisijos parengtas ir skelbiamas dokumentas kuria nors aktualia tema.

žmogiškojo orumo apsaugą, teikiant garso, vaizdo ir informacijos paslaugas Europos Komisija skatina bendradarbiavimą tarp ES narių:

- 1) keičiantis informacija;
- 2) nustatant minimalius europinius standartus dėl nusikalstamo turinio;
- 3) skatinant savireguliaciją (kaip alternatyvą valstybinei kontrolei ir priežiūrai), diegiant interneto industrijos etikos kodeksus.

Europos Parlamento ir Tarybos 1999 m. sausio 25 d. sprendimu Nr. 276/1999/EB, patvirtintas daugiamečių ES valstybių saugesnio Interneto veiksmų planas, kuriame numatyta skatinti verslą taikyti savireguliacijos ir turinio kontrolės programas, kurti ir diegti turinio filtravimo priemones bei tinklalapių kategorijų priskyrimo sistemas, informuoti vartotojus apie šių priemonių kūrimą, taip pat nustatyti tinkamą teisinį reguliavimą ir plėtoti tarptautinį bendradarbiavimą šioje srityje. ES valstybių saugesnio Interneto veiksmų plane numatytos tokios pagrindinės priemonės [79]:

- *saugesnės aplinkos kūrimas* - veiksmingas būdas apriboti neteisėtos medžiagos judėjimą – sukurti Europos centrų (vadinamų specialiomis ryšio linijomis) tinklą, kuris leistų vartotojams pranešti apie turinį, kurį jie randa naudodamiesi internetu ir kuris, jų nuomone, yra neteisėtas. Asmenų, kurie atsako už neteisėtą turinį, baudžiamasis persekiojimas pavedamas nacionalinėms teisėsaugos institucijoms. Siekiant panaudoti visas šio tinklo teikiamas galimybes būtina gerinti pramonės ir teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą, užtikrinti jo įdiegimą visoje Europoje ir didinti veiksmingumą keičiantis informacija ir patirtimi.
- *savireguliacimo ir elgesio kodeksų skatinimas* – didinti savireguliacimo priemonių veiksmingumą Europos Sąjungos lygiu, parengti rekomendacijas dėl elgesio kodeksų, kad būtų pasiektas bendras sutarimas dėl jų taikymo ir remiamas jų įgyvendinimas. Kartu su elgesio kodeksų rengimu skatinama naudoti matomų „kokybiškų interneto svetainių žymenų“ sistemą, kuri padėtų vartotojams nustatyti tuos interneto paslaugų teikėjus, kurie laikosi elgesio kodeksų.
- *filtravimo ir kategorijų priskyrimo sistemų diegimas* (sudarant vartotojui galimybę pasirinkti tokį turinį, kokį jis nori gauti, nustačius turinio filtrą arba renkantis atitinkamos kategorijos tinklalapius). Šiuo tikslu skatinamos tos vertinimo sistemos, kurios yra suderintos tarptautiniu mastu, atitinka Europos reikalavimus ir užtikrina, kad filtravimas ir vertinimas yra įgyvendintas taip, kad praktiškai suteikia vartotojams, tėvams ir mokytojams veiksmingas pasirinkimo galimybes.

– *visuomenės informavimas* (sudarant sąlygas tėvams, mokytojams ir vaikams žinoti tiek apie Interneto teikiamas galimybes, tiek apie galimus pavojus, ir informuojant juos apie valstybės bei verslo veiklą, kuriant saugesnio Interneto užtikrinimo priemones);

– *palaikymo veiksmai* (įvertinant esamą nacionalinę teisinę bazę ir derinant ją pagal naujai atsirandančius poreikius, dalyvaujant tarptautinėse iniciatyvose ir pan.).

Jau 2005 metų gegužės 11 d. priimtas naujas Europos Parlamento ir Tarybos sprendimas Nr. 854/2005/EB [78], patvirtinantis daugiametę Bendrijos programą, skatinančią saugesnį naudojimąsi internetu ir naujomis interneto technologijomis. Šiuo sprendimu nustatoma Bendrijos programa 2005–2008 metams, kurios tikslas – skatinti saugesnį interneto ir naujų interneto technologijų naudojimą, ypač vaikų atžvilgiu, ir kovoti su neteisėtu turiniu bei galutinio vartotojo nepageidaujamu turiniu. Siekiant šio tikslo, bus vykdomi veiksmai: 1) kovojama su neteisėtu turiniu; 2) kovojama su nepageidaujamu ir žalingu turiniu; 3) skatinama saugesnė aplinka; 4) didinamas sąmoningumas. Programa bus vadinama „Safer Internet plus“. Programoje numatomas detalus veiksmų planas, programos įgyvendinimo priemonės, orientacinis išlaidų paskirstymas ir kt.

Lygindama abi programas, autorė pastebi, kad jų nuostatos atitinka savo laikmetį ir todėl skiriasi. Pažymėtina, kad 2005 metų programa išeina į iš esmės naująjį apsaugos lygį. Tikėtina, kad tinkamai įgyvendinama, ši programa leis pasiekti gerų rezultatų.

2005 metų rugsėjo mėnesį Lietuvos Respublikos Seimo Europos reikalų komiteto Europos informacijos centras savo tinklalapyje paskelbė *Marielle de Sarnez (Alde, FR)* pranešimą [92] “Dėl EP ir Tarybos rekomendacijos dėl nepilnamečių ir žmogaus orumo apsaugos bei teisės į atsakymą, atsižvelgiant į Europos audiovizualines ir informatikos paslaugas teikiančių įmonių konkurencingumą” (Dok.: A6-0244/2005 [93]) Šis pranešimas skirtas internetui kaip vienai pagrindinių žiniasklaidos priemonių bei jo pateikiamos informacijos ribojimo. 2005 metų rugsėjo 6 dieną Parlamentas didele balsų dauguma priėmė rekomendaciją, kuria siekiama apsaugoti nepilnamečius nuo pornografinės ir kitokios galimai žalingos interneto medžiagos. Deputatų nuomone, siekiant užtikrinti nepilnamečių apsaugą, nebepakanka interneto paslaugų teikėjų savireguliacijos. Jie siūlo įteisinti interneto teikėjų prievolę kartu su interneto paslauga pateikti žalingų tinklalapių filtrą bei sudaryti galimybę filtruoti tokius tinklalapius paties teikėjo serveryje. Taip pat raginama įteisinti interneto svetainių kūrėjų prievolę kas šešis mėnesius aprašyti svetainės turinį. Siūloma sukurti atskirą vaikams skirtą domeną (pavyzdžiui, ".kid"), kuriame registruotų tinklalapių turinį nuolat prižiūrėtų nepriklausoma institucija. Visose ES šalyse raginama įsteigti nemokamas telefono tarnybas (arba tam pritaikyti esamas), kurioms paskambinę žmonės galėtų pranešti apie vaikams žalingus tinklalapius, o taip pat gauti informacijos apie interneto saugumą vaikams bei informacijos filtravimo būdus. Šių tarnybų

telefono numerį siūloma skelbti interneto paieškos sistemų svetainėse. Deputatai ragina mokyklose pradėti kursus vaikams bei jų tėvams apie internetą, galimus jo pavojus bei apsaugos nuo jų priemones. Taip pat siūloma išleisti tam skirtus lankstinukus. Komisijai raginama ES mastu pradėti visuomenės informavimo kampaniją apie galimus interneto pavojus, su jais susijusių skundų pateikimo tvarką bei sankcijas už pažeidimus. Parlamentarai siūlo suderinti ES šalių įstatymus nepilnamečių apsaugos nuo interneto pavojų srityje. Jie taip pat siūlo įteisinti atsakymo į paskelbtą medžiagą teisę ne tik spausdintoje bei audiovizualinėje žiniasklaidoje, bet ir internete. Plenariniame posėdyje kalbėjęs Lietuvos deputatas *Aloyzas Sakalas* (PSE) pritarė pranešimo nuostatoms. Deputatas teigė [95]: „Lietuvos institucijos sėkmingai tvarkosi su Lietuvoje ruošiamais interneto puslapiais, ir čia neturime problemų. Tačiau turime daug rimtų problemų su informacija, kuri ateina iš užsienio - ji yra praktiškai nekontroliuojama. Todėl manyčiau, kad priėmus šį rekomendacinio pobūdžio dokumentą Komisija galėtų paruošti ir atitinkamą direktyvą. Vaikų psichika neturi būti žalojama per jokiais informacijos priemones ir tai yra mūsų visų darbas ir atsakomybė, Komisijos taip pat“. Posėdyje kalbėjusi Lietuvos deputatė *Laima Liucija ANDRIKIENĖ* (PPE-DE) taip pat pritarė pranešime minimiems siūlymams [95]. Prelegentė teigė: „Esu įsitikinusi, kad, siekdami išvengti didesnių problemų ateityje, pornografiją, smurtą, narkomaniją propaguojančiai žalingai interneto medžiagai - visų pirma tai, kuri skirta nepilnamečiams, vaikams - ES turime įteisinti nulinę toleranciją“. Pagal bendro sprendimo procedūrą, Parlamento priimtas pataisas dar svarstys Taryba. Šis teisės aktas yra tik rekomendacinio pobūdžio.

Taigi galima teigti, kas nepilnamečių apsauga nuo jiems žalingos informacijos yra taip pat ir Lietuvos, kaip tarptautinės teisės subjekto, tarptautinis įsipareigojimas.

4.1.1.2 Lietuvos Respublikos įstatymai ir teisės aktai

Panagrinėkime Lietuvos teisinę bazę.

Šiuo metu Lietuvoje su nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio reglamentavimu labiausiai susiję šie teisės aktai:

- 1996 m. kovo 14 d. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Nr. I-1234 // Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807;
- 1996 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymas, Nr. I-1418 // Valstybės žinios, 1996, Nr. 71-1706. Aktuali redakcija nuo 2004 08 03;
- 2002 m. rugsėjo 10 d. Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, Nr. IX-1067 // Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3980;

- 2003 m. kovo 5 d. Vyriausybės nutarimas Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 24-1002;
- 2004 m. birželio 2 d. Vyriausybės nutarimas Nr. 681 „Dėl Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos, priskirtos viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo ir neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 89-3281.

Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo **[10] 4 straipsnyje** pateikiamas neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos apibrėžimas (aktuali redakcija nuo 2003 11 19)⁵ :

1) susijusi su fizinio ar psichinio smurto vaizdavimu: kai detalai vaizduojamas žmonių, gyvūnų žudymas, žalojimas ar kankinimas, taip pat vandalizmas, teigiamai vertinamas smurtas, mėgavimasis prievarta ar žiaurumu;

2) kurioje rodomas mirusio arba žiauriai sužaloto žmogaus kūnas, išskyrus atvejus, kai toks rodymas reikalingas tapatybei nustatyti;

4) sukelianti baimę ar siaubą;

6) skatinanti savęs žalojimą ar savižudybę;

7) kurioje teigiamai vertinama nusikalstama veika ar idealizuojami nusikaltėliai;

8) susijusi su nusikalstamos veikos modeliavimu;

11) kuri apibrėžta šio Įstatymo 5 straipsnio 1 dalyje.

Visuomenės informavimo įstatymo **[9] 18 straipsnio** normos, nurodydamos atitinkamus vaikų teisių apsaugą reglamentuojančius tiek nacionalinius, tiek tarptautinius teisės aktus, reikalauja apsaugoti nepilnamečius nuo jų fiziniam, protiniam ir doroviniam vystymuisi kenkiančios viešosios informacijos. Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme nurodyta neskelbtina ir ribotai skelbtina informacija iš esmės atitinka Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatyme pateiktą neskelbtinos informacijos apibrėžimą. Pagrindinis Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos įstatymo ir Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo principas – apsauga nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos. Čia vertėtų pažymėti, kad šis svarbus teisės aktas nereglamentuoja informacijos pateikimą internete. Tai yra reikšminga spraga, kadangi interneto vartotojų (taip pat nepilnamečių) skaičius nuolat auga.

Taigi, išanalizavus aukščiau išvardintus Lietuvos Respublikos įstatymus, darytina išvada, kad nepilnamečių apsauga nuo jiems žalingos informacijos visuomenės informavimo

⁵ Pateikiami tik tie punktai, kurie tiesiogiai susiję su nagrinėjama tema.

srityje pagrindiniuose įstatymuose reglamentuojama atsižvelgiant į tarptautinių normų reikalavimus. Ši apsauga taip pat atitinka ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos [1] 25 straipsnyje bei Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos [2] 13 ir 17 straipsniuose suformuluotą žodžio laisvės koncepciją. Teisinės nepilnamečių apsaugos nuo žalingos jų vystymuisi informacijos mechanizmas sukurtas, tačiau būtina užtikrinti jo efektyvų veikimą, ko Lietuvoje dar nėra. Problemų ir pažeidimų nepavyksta išvengti. Panagrinėkime Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) ir Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso (toliau – BK) nuostatas, numatančias atsakomybę ir, atitinkamai, sankcijas už nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio pažeidimus.

ATPK (Aktuali redakcija nuo 2005 06 16) [7] 214⁽¹⁹⁾ straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos, kurios skelbimas ir platinimas ribojamas, skelbimo ir platinimo tvarkos ir (ar) neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos reikalavimų pažeidimas arba neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios draudžiamos skelbti viešosios informacijos, susijusios su asmens duomenų paskelbimu, paskelbimas radijo ir televizijos programose – užtraukia baudą nuo vieno tūkstančio iki trijų tūkstančių litų. Pakartotinis pažeidimas užtraukia baudą nuo trijų tūkstančių iki dešimties tūkstančių litų.

BK [6] 309 straipsnyje (aktuali redakcija 2004 m. sausio 29 d. Baudžiamojo kodekso 13, 162, 191, 196, 197, 203, 206, 216, 219, 221, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 198⁽¹⁾ ir 198⁽²⁾ straipsniais įstatymas Nr. IX-1992, // Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-760) yra numatyta nusikalstamos veikos sudėtis, kuri yra susijusi su pornografinio turinio informacija.

Taigi, atidžiai išnagrinėjus ATPK ir BK normų nuostatas, autorė daro išvadą, kad administracinės teisės norma yra platesnė, nes apima visą neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančią viešąją informaciją (pagal Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo ir Visuomenės informavimo įstatymo apibrėžimus). Tuomet baudžiamosios teisės norma apima tik šios informacijos „dalį“ – pornografinio turinio informaciją. Kyla klausimas, ar tikslinga išskirti būtent šią dalį neišskiriant kitų, kadangi minėtų įstatymų apibrėžimuose jokia informacijos dalis nėra išskiriama kaip daugiau ar mažiau pavojinga.

4.1.2 Etikos reikalavimai

Be šių pagrindinių teisės aktų tiesiog būtina atkreipti dėmesį ir į etikos reikalavimus. Nagrinėjama tema yra itin glaudžiai susijusi su žurnalistų profesinės etikos reikalavimais, kuriais jie turėtų vadovautis savo tiesioginiame darbe. Žurnalistas kasdien susiduria su klausimu, ar jo gauta ir numatoma pateikti žiniasklaidoje informacija yra tinkama bet kokiam vartotojui,

ypatingai nepilnamečiam. Atsakydamas į šį klausimą žurnalistas turi vadovautis ne tik įstatymu, bet ir savo asmeninėmis etikos ir moralės nuostatomis.

Žurnalistų etikos reikalavimus reglamentuoja ir tarptautiniai, ir Lietuvos teisės aktai.

Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucijoje Nr. 1003 (1993) „Dėl žurnalistinės etikos“ [5], nustatyta, jog atsižvelgiant į ypatingą informavimo priemonių, ypač televizijos, įtaką vaikų ir jaunimo pažiūroms, žurnalistai ir transliuotojai turi vengti laidų, pranešimų ir vaizdų, šlovinančių smurtą (pabraukta aut.), pasipelnymo tikslais demonstruojančių seksą, skatinančių vartotojišką požiūrį ar sąmoningai vartojančių netinkamą kalbą.

Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo [9] **44 straipsnyje** numatyta, kad profesinės etikos normas, kurių privalo laikytis viešosios informacijos rengėjai, platintojai, žurnalistai, nustato Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas, kurį tvirtina, keičia ar pildo žurnalistų ir leidėjų organizacijų atstovų susirinkimas, šaukiamas Lietuvos periodinės spaudos leidėjų asociacijos, Lietuvos radijo ir televizijos asociacijos, Lietuvos kabelinės televizijos asociacijos, Regioninių televizijų asociacijos, Lietuvos žurnalistų sąjungos, Lietuvos žurnalistų draugijos, Lietuvos žurnalistikos centro, Lietuvos nacionalinis radijo ir televizijos, Tarptautinės reklamos asociacijos Lietuvos skyriaus. Tuo tarpu Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija prižiūri, kaip viešosios informacijos rengėjai, platintojai, žurnalistai laikosi profesinės etikos normų.

Naujojo 2005 metų [15] Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso **13 straipsnis** nustato, kad žurnalistai, viešosios informacijos rengėjai privalo rūpintis vaikų gerove, savo skelbiamojame informacijoje nesukelti vaikams sielvarto ar baimės. Vaikams pateikiami klausimai turi būti kruopščiai apgalvoti ir tinkami jų amžiui. Neleistina versti vaikus kalbėti apie tėvų santykius, šeimos gyvenimo būdą, konfliktus ir pan. Šio kodekso **17 straipsnis** nustato draudimą skelbti informaciją, kuri tiesiogiai ar netiesiogiai skatina daryti nusikaltimus, pažeisti viešąją tvarką, mėgdžioti agresyvų elgesį. Taip pat neturi būti skelbiama informacija kurioje propaguojamas ar patraukliai vaizduojamas rūkymas, girtavimas, narkotikų ar kitų kvaišalų vartojimas. Ir pagaliau **47 straipsnis** skelbia, kad žurnalistas, viešosios informacijos rengėjas neturi piktnaudžiauti katastrofų, avarių, mirties, smurto ar agresijos vaizdais, kurie gali žėisti ten atvaizduojamų asmenų ar jų artimųjų jausmus bei skaitytojų ir (ar) žiūrovų jautrumą.

Idomu tai, kad lyginant 1996 [14] ir 2005 [15] metų Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksus, pastebėtas naujojo kodekso privalumas – jame atsirado skyrius, reglamentuojantis atsakomybę už žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso pažeidimus. Šiame skyriuje numatytos šios sankcijos už pažeidimus: drausminės sankcijos, pašalinimas iš profesinio žurnalistų susivienijimo bei kitos įstatymų numatytos sankcijos.

4.1.3 Priežiūros ir kontrolės institucijos

Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo [10] 9 straipsnis nustato institucijas, atsakingas už šio įstatymo nuostatų įgyvendinimą. Pagrindinė priežiūra, saugant nepilnamečius nuo jiems žalingos informacijos, atlieka Žurnalistų etikos inspektorius.

Šiame įstatyme taip pat įvardytos ir kitos institucijos, atsakingos už minėto įstatymo nuostatų įgyvendinimą: 1) Lietuvos radijo ir televizijos taryba; 2) Lietuvos radijo ir televizijos komisija; 3) Kultūros ministerija; 4) Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisija; 5) Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga; 6) savivaldybių vykdomosios institucijos. Šiame įstatyme šių institucijų kompetencija yra neatskirta, nėra nustatytos jų funkcijos, kiekvienos jų įgaliojimai ir kurioje visuomenės informavimo srityje.

Tačiau Visuomenės informavimo įstatymo [9] V skyriuje yra nustatytos kai kurių iš šių institucijų funkcijos. Visuomenės informavimo įstatymo 47 straipsnis skirtas žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos funkcijoms apibrėžti. Šio straipsnio 4 dalies 3 ir 4 punktai yra aktualūs nepilnamečių apsaugai nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio. Šio įstatymo 48 straipsnis Lietuvos radijo ir televizijos komisijos sudėties, sudarymo tvarką, 49 straipsnis apibrėžia jos funkcijas (aktualus 1 dalies 5 punktas, tačiau jis, autorės manymu, yra nekonkretus). 50 ir 51 straipsniai skirti žurnalistų etikos inspektorius kompetencijai.

4.1.3.1 Vyriausybės įgaliota institucija koordinuoja valstybės politikos visuomenės informavimo srityje įgyvendinimą. Visuomenės informavimo įstatymo 46 straipsnio 2 dalyje numatytos jos funkcijos.

4.1.3.2 Žurnalistų etikos inspektorius yra pagrindinė institucija, kuriai pavesta Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo priežiūra. Taigi apie jį pakalbėsime plačiau. Jam pavesta prižiūrėti, kaip viešosios informacijos rengėjai, platintojai, savininkai bei žurnalistai vykdo savo įsipareigojimus.

Prie žurnalistų etikos inspektorius veikia nepriekaištingos reputacijos specialių žinių turinčių **ekspertų grupė**, kuri vertina viešosios informacijos poveikį nepilnamečiams ir teikia savo išvadas žurnalistų etikos inspektorius (toliau – ekspertų grupė). Ekspertus skiria Žurnalistų etikos inspektorius, atsižvelgdamas į kitų institucijų, atsakingų už minėto įstatymo įgyvendinimą, pasiūlymus. Ekspertų veikla finansuojama iš valstybės biudžeto. Viešosios informacijos rengėjai, platintojai, jų savininkai privalo patys įvertinti, ar skleidžiama informacija priskirtina informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti kategorijai. Tam, kad išvengtų klaidų šią informaciją pažymint, žurnalistų etikos inspektorius, remdamasis ekspertų grupės pasiūlymais parengė rekomendaciją transliuotojams dėl viešosios informacijos priskyrimo informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai. Rekomendacija yra programų klasifikavimo ir žymėjimo

instrumentas aiškinantis klasifikavimo kategorijų turinį, reikšmę, kategorijai taikomus informacijos apribojimus ir informacijos tinkamumą nepilnamečiams.

Pagrindinis dokumentų tipas, žurnalistų etikos inspektoriaus priimamas nepilnamečių apsaugos srityje, yra sprendimai. Atsižvelgiant į tai, kad visuomenės informavimo priemonės nuolat pažeidinėja Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą, minėtų sprendimų kasmet daugėja (2003 m. buvo priimti 5 sprendimai, 2004 m. – atitinkamai 8, 2005 m. per sausio-kovo mėnesius – 4) [68].

Sprendimuose paprastai apsiribojama pažeidimo konstatavimu, įspėjimu visuomenės informavimo priemonės vadovui ir atsakingam už visuomenės informavimo priemonės turinį asmeniui, pareikalavimu ateityje laikytis įstatymo normų ir tokio sprendimo viešu paskelbimu „Valstybės žinių” priede „Informaciniai pranešimai”. Kai nustatomas transliuotojų įvykdytas Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pažeidimas, žurnalistų etikos inspektorius kreipiasi į Lietuvos radijo ir televizijos komisiją dėl atitinkamų atsakomybės priemonių taikymo pagal kompetenciją. Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimai vertintini kaip prevencinio, įspėjamojo pobūdžio priemonės, nors dėl visuomenės informavimo priemonių vadovų geros valios stokos pageidaujamo efekto dažniausiai nepasiekia. Veiksmingesnių nuobaudų už Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nepaisymą iki šiol yra susilaukę tik TV3 ir LNK televizijų vadovai bei VŠĮ „Užupio vaizdelis“ direktorius. Žurnalistų etikos inspektoriaus 2004 m. gegužės 28 d. sprendimo ir 2004 m. liepos 27 d. pagrindu Lietuvos radijo ir televizijos komisija jiems pritaikė administracines nuobaudas – paskyrė 1000 litų baudas [68].

4.1.3.3 Lietuvos radijo ir televizijos komisija šiuo metu Lietuvoje yra vienintelis audiovizualinio sektoriaus reguliuotojas. Komisija vykdo transliuotojų ir retransliuotojų programų stebėseną (monitoringą), tačiau pati nevertina programų turinio, o esant reikalui kreipiasi į Žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją arba žurnalistų etikos inspektorius, kurie įstatymais įpareigoti vertinti viešąją informaciją. Kaip pastebi L. Meškauskaitė [29, p. 168], vertinant šios institucijos teisinį statusą į akis krenta gana prieštaringas komisijos teisinis statusas, jos formavimo neapibrėžtumas bei darbo neefektyvumas. Nors šiai institucijai yra deleguotos tam tikros viešojo administravimo funkcijos ir ji yra atskaitinga Seimui, tačiau finansuojama išimtinai transliuotojų lėšomis. Esant tokiam finansavimo šaltiniui, sunku išlaikyti nešališkumą ir nepriklausomybę nuo transliuotojų ir retransliuotojų.

4.1.3.4 Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija yra žurnalistų savireguliacijos institucija, kadangi nėra atskaitinga jokiam valdžios organui. Svarbus šios komisijos nepriklausomumo garantas yra tai, kad jis yra finansuojama Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo lėšomis ir tiesiogiai nepriklauso nuo valstybinės valdžios. Komisija susideda iš 12 narių. Komisija nagrinėja pareiškimus ir skundus, su kuriais dėl žurnalistų ir leidėjų etikos pažeidimo kreipiasi

fiziniai ir juridiniai asmenys. Kaip pažymi L. Meškauskaitė [29, p. 165], didelis šios žurnalistų savireguliacijos trūkumas yra tai, kad jos priimamus sprendimus visuomenės informavimo priemonės, pripažintos pažeidusiomis žurnalistikos etiką ir tiesiogiai įpareigos paskelbti komisijos sprendimą, labai retai jį tepaskelbia. Tokiu atveju ignoruojantiems sprendimus galiojančiuose įstatymuose nėra numatyta jokių sankcijų. Tiesa, tokiu atveju Visuomenės informavimo įstatymo [9] 47 straipsnio 8 dalyje yra įtvirtinta komisijos teisė skelbti sprendimą per Lietuvos nacionalinę radiją.

Svarbiausios jos funkcijos, susijusios su nagrinėjama tema, yra: 1) priskiria spaudos leidinius, kino ir videofilmus, radijo ir televizijos programas ar laidas pornografinio, erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio visuomenės informavimo priemonių kategorijai; 2) prižiūri, kaip viešosios informacijos rengėjai ir platintojai laikosi įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytų kino filmų, videofilmų bei videoprogramų viešo rodymo, tiražavimo ir platinimo, erotinio pobūdžio renginių viešo rodymo, erotinio bei smurtinio pobūdžio spaudinių platinimo tvarkos reikalavimų.

4.1.3.5 Lietuvos Respublikos kultūros ministerija yra atsakinga už Europos konvencijos dėl televizijos be sienų bei šios konvencijos pataisų protokolo nuostatų įgyvendinimą [11, 90, 91].

Apžvelgus pagrindines institucijas, pažymėsime keletą aspektų:

- 1) nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme [10] nustatytos institucijos, atsakingos už šio įstatymo nuostatų įgyvendinimą. Tačiau šių institucijų kompetencija yra neatskirta, nėra nustatytos jų funkcijos, kiekvienos jų įgaliojimai visuomenės informavimo srityje, atsiranda sąlygos vienais atvejais – spragoms, kitais – funkcijų dubliavimuisi. Visuomenės informavimo įstatymo [9] V skyriuje yra nustatytos kai kurių, bet ne visų (!) šių institucijų funkcijos;
- 2) nėra sukurta efektyvios baudimų už pažeidimus šioje srityje sistema. Nėra suderinti įstatymų reikalavimai. Pvz., ATPK numatyta administracinių poveikio priemonių taikymo galimybė, bet realiai jos beveik netaikomos.

4.1.4 Institucijų bendradarbiavimas nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio srityje

Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba nuolat bendradarbiauja su kitomis institucijomis, pagal savo kompetenciją atsakingomis už Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įgyvendinimą: Vaiko teisių apsaugos kontrolierės įstaiga, Lietuvos radijo ir televizijos komisija, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija, Lietuvos radijo ir televizijos taryba, Kultūros ministerija.

2003 m. gruodžio 5-6 dienomis Vilniaus universitete Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba kartu su Lietuvos radijo ir televizijos komisija, Kultūros ministerija bei Vilniaus universitetu organizavo tarptautinę konferenciją „**Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas**“, kurioje dalyvavo Lietuvos ir užsienio šalių visuomenės informavimo, kultūros ir švietimo sričių specialistai, žurnalistai, transliuotojai, dvasininkai, akademinės visuomenės atstovai. Konferencijoje buvo nagrinėjami teisiniai, etiniai ir psichologiniai žiniasklaidos aspektai, jos vaidmuo ir poveikis asmenybės brandai.

Žurnalistų etikos inspektorius, bendradarbiaudamas su Lietuvos teisės universitetu, 2004 m. kovo 18 d. universitete organizavo jau trečią ciklo „Kriminogeniškumas – viešoji informacija – teisinė valstybė“ forumą tema „**Smurtas ir nusikaltimas žiniasklaidos akiratyje: visuomenės interesas ir poveikis nepilnamečiams**“. Jame dalyvavo nemažai visuomenės informavimo, teisės ir teisėtvarkos, pedagogikos, kultūros sričių specialistų. Pagrindinis pranešimų ir diskusijų objektas buvo interesų sandūra dėl visuomenės teisės į informaciją, vaiko teisių ir jo saugumo, smurto ir nusikaltimų vaizdavimo motyvų bei priežasčių, taip pat neigiamo poveikio prevencijos. Ypatinę dėmesį tenka skirti bendradarbiavimui su teisėsaugos institucijomis [68].

2005 m. birželio 8 d. Lietuvos Respublikos Seime įvyko konferencija „**Vaiko teisės ir interesai žiniasklaidoje: teoriniai ir praktiniai aspektai**“. Ją surengė Vaiko teisių apsaugos kontrolierės įstaiga kartu su Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. Konferencijoje buvo aptarti ir įvertinti vaiko teisių ir interesų pažeidžiamumo žiniasklaidoje aspektai, nagrinėtos atsakomybės už vaiko teisių pažeidimus atsiradimo priežastys, pasidalinta patirtimi įgyvendinant vaiko teisių apsaugą visuomenės informavimo priemonėse. Konferencijos rengėjai suprastdami, kad žiniasklaida yra svarbus vaikų asmenybės ugdymo veiksnys, kuris įtakoja požiūrį į įvairius reiškinius, elgesio normas, vertybių sistemą, pateikė rekomendacijas žiniasklaidos atstovams ir vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojams. Renginio metu vyko praktinis bendravimo su žiniasklaida mokymas [96].

Siekiant kuo efektyviau įgyvendinti nepilnamečių apsaugą nuo jiems žalingos informacijos būtina stiprinti žiniasklaidos atstovų, atsakingų valstybės institucijų, kitų sričių specialistų bendradarbiavimą. Džiugu, kad bendradarbiavimas šioje srityje turi perspektyvų, yra įvairių institucijų sutikimas bei pasiryžimas jį vystyti.

4.1.5 Informacijos klasifikavimo ir žymėjimo metodika Lietuvoje

Žurnalistų etikos inspektorius ir ekspertų grupė pažymi, jog pastaruoju metu spaudoje bei televizijos laidose dažnai yra skelbiama informacija, susijusi su fizinio ar psichinio smurto vaizdavimu, seksualine prievarta, informacija, kurioje demonstruojamas mirusiojo arba žiauriai sužaloto žmogaus kūnas be poreikio nustatyti asmens tapatybę, informacija, kurioje detaliam vaizduojami įvairūs nusikaltimai, taip pat susijusi su nusikalstamos veikos modeliavimu [68]. Tokia informacija labiausiai veikia jautriausią visuomenės dalį – nepilnamečius. Perdėtas dėmesys smurto, nusikaltimų, prievartos tematikai, jos eskalavimas spaudos puslapiuose bei televizijos ekrane nepilnamečiams gali kelti nepagrįstą baimę, įtampą, formuoti iškreiptą pasaulio vaizdą, sudaryti prielaidas agresyviai ar asocialiai elgesiui, pavojaus ar priešiško jausmui.

2004 m. birželio 2 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 681 [13] patvirtinto aprašo II skyrius skirtas televizijos, III skyrius – radijo, IV skyrius – viešojo naudojimo kompiuterio tinklų programų žymėjimui.

Televizija. Aprašo 5 punkte įtvirtinti indeksai pagal žiūrovų amžiaus cenzą.

Filmai, serialai ir laidos, kurių turinyje yra neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos, žymimi indeksais pagal žiūrovų amžiaus cenzą:

„N-7“ – skirta žiūrovams nuo 7 metų;

„N-14“ – skirta žiūrovams nuo 14 metų;

„S“ – skirta suaugusiems žiūrovams nuo 18 metų.

Aprašo 6 punktas nustato, kad filmai, serialai ir laidos, pažymėti indeksu „N-14“, turi būti transliuojami tik nuo 21 iki 6 valandos, o indeksu „S“ – tik nuo 23 iki 6 valandos.

Radijas. Aprašo 12 punktas nustato, kad laidos, skirtos suaugusiems klausytojams nuo 18 metų, gali būti transliuojamos tik nuo 23 iki 6 valandos.

Viešojo naudojimo kompiuterių tinklai. Aprašo 17 punkte nurodomi šie reikalavimai: jeigu interneto tinklalapyje yra informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, būtina įdiegti tokio interneto tinklalapio išanginį puslapį (priešlapį) su išpėjamoju užrašu (lietuvių ir anglų kalbomis): „Šiame tinklalapyje pateikiama informacija gali daryti neigiamą poveikį

nepilnamečiams“. Be to, atsižvelgiant į pateikiamos informacijos turinį ir jos galimą neigiamą poveikį nepilnamečiams, turi būti vienas iš šių užrašų (lietuvių ir anglų kalbomis):

„Pateikiama informacija skirta asmenims nuo 7 metų“;

„Pateikiama informacija skirta asmenims nuo 14 metų“;

„Pateikiama informacija skirta asmenims nuo 18 metų“.

L. Meškauskaitė [29, p. 165], abejoja Lietuvoje įvesta filmų ženklinimo sistemos efektyvumu. Ją ne visada palankiai vertina patys vartotojai. Pagrindinė problema, kad filmų ir programų klasifikavimas ir jų žymėjimas atitinkamais simboliais (pvz., S – skirta tik suaugusiems, N-7 – skirta vaikams nuo septynerių metų, N-14 – skirta vaikams nuo keturiolikos metų, T – galima žiūrėti tik su tėvų leidimu) perkelia gamintojų ir platintojų atsakomybę vartotojui, šiuo atveju šeimoms, auginančioms vaikus. Toks filmų ar programų ženklinimas atitinkamu ženklu neretai padaro priešingą poveikį, negu tikimasi. Vaikai, pamatę tam tikrą ženklelį, intriguojami tą ar kitą filmą būtinai pažiūrėti, nes draudžiamas vaisius visada saldesnis.

Autorė pritaria tokiai L. Meškauskaitės nuomonei. Šią nuomonę iš dalies patvirtina atlikta moksleivių apklausa (Žr. 3 skyrių). Anketos 8 klausimas buvo skirtas išsiaiškinti (tyrimo ribose), kiek veiksminga šiuo metu veikianti Lietuvoje TV filmų ir laidų žymėjimo sistema. Tyrimo rezultatai parodė, kad vaikų, nesilaikančių nustatytų apribojimų, procentas (29,6) yra pakankamai aukštas. Be to, 18,8 proc. visų apklaustųjų teigė, kad jie dažniau nesilaiko nustatytų apribojimų nei laikosi. Taigi galima teigti, kad ženklinimo kaip prevencijos priemonės efektyvumas nėra pakankamai didelis, tačiau jis yra, ir todėl visiškai jo atsisakyti nederėtų. Reikia vystyti nepilnamečių apsaugos nuo jiems žalingos informacijos priemonių kompleksą, kuris leistų veiksmingiau susidoroti su šia problema.

4.1.6 Informacijos klasifikavimo ir žymėjimo metodika užsienio šalyse

Kai kurios užsienio šalys, praėjusios visiškos informacijos laisvės etapą, spėjo pamatyti jo trūkumus, kurie buvo ypač reikšmingi nepilnamečiams kaip jautriausiai visuomenės daliai. Todėl valstybės vėl grįžta prie tam tikros „cenzūros“ sąvokų, turinio reikalavimų, transliavimo laiko ribojimo ir panašių nepilnamečių apsaugos priemonių.

4.1.6.1 JAV audiovizualinės produkcijos klasifikavimo ir žymėjimo sistema

JAV [80] klasifikavimo ir žymėjimo sistemos, naudojamos įvairių žiniasklaidos industrijų, yra sukurtos padėti tėvams, mokytojams ir kitiems suaugusiems apsaugoti vaikus nuo smurto žiniasklaidoje. Skirtingais žymėjimo ženklais žymimi vaidybiniai filmai, televizijos laidos, muzikos kūriniai, kompiuteriniai žaidimai bei interneto tinklalapiai (žr. 4 priedą).

Vaidybiniai filmai. Filmai priskiriami vienai iš penkių kategorijų. Šia veikla užsiima Amerikos kino filmų asociacijos vertinimų komisija (Rating Board of the Motion Picture Association of America ("MPAA")) (toliau – komisija). Smulkesnė informacija apie visas penkias kategorijas pateikiama 4 priede.

Televizija. Televizijos industrija sukūrė savanorišką klasifikavimo ir žymėjimo sistemą, kurią sudaro 6 amžiaus ir 4 turinio kategorijos. Sistema skirsto laidas pagal žiūrovų amžių ir/ar brandą ir turinį (erotikos scenas, smurtą, ir kalbą). Simboliai, kurie sukurti naudoti naujomis technologijomis, paprastai vadinami V-chip (lustas) ir rodomi 15 sekundžių ekrane prasidėjus pažymėtai laidai. Smulkesnė informacija apie klasifikavimo ir žymėjimo kategorijas pateikiama 4 priede.

1996 metų Telekomunikacijų akte Kongresas išreiškė reikalavimą, kad visi nauji televizoriai turintys 13" colių ir didesnius ekranus, turi turėti vieną detalę, kuri leistų žiūrovams blokuoti nepageidaujamas programas. Ši technologija, paprastai vadinama V-chip, yra kompiuterinis lustas, kuris gali susekti informaciją apie laidų žymėjimą, perduodamą kartu su televizijos signalu. Lustas veikia su televizijos žymėjimo sistemomis suskaidydamas informaciją, užkoduotą TV laidoje, ir blokuodamas laidą pagal amžiaus ar turinio (arba pagal abu ženklus), kaip to pageidauja tėvai.

Muzika. Amerikos įrašų industrijos asociacija (Recording Industry Association of America ("RIAA")) sukūrė klasifikavimo ir žymėjimo programą, kuri įspėja tėvus apie muzikinius kūrinius su keiksmažodžiais, skatinimais smurtauti, įžeidžiančiais posakiais ir kt. Pagal šią programą įrašų kompanijos savanoriškai identifikuoja įrašus, turinčius tokių elementų ir žymi lipdukais "Parental Advisory" („Rekomenduojama tėvų dėmesiui“) įrašo pakuotę. Kol kas ši sistema buvo taip lauktas pirmasis žingsnis šia kryptimi, bet turi būti padaryta daugiau, kad tėvai galėtų atskirti žalingus muzikos kūrinius. Šiam RIAA turi suderinti savo žymėjimo simbolius su kitais, jau naudojamais žiniasklaidos industrijoje.

Kompiuteriniai žaidimai. Video žaidimų klasifikavimo ir žymėjimo sistema buvo sukurta Pramoginės programinės įrangos vertinimo komisijos (Entertainment Software Rating Board ("ESRB")), ir vieningai įsteigta 1994 metais Interaktyvios skaitmeninės programinės įrangos asociacijos (Interactive Digital Software Association), pirmaujančios prekybos asociacijos pramoginės programinės įrangos industrijoje. Įdomu, kad yra sukurti 5 pagrindiniai (juos paprastai galima rasti pakuotės viršuje) ir 17 papildomų simbolių (juos talpina pakuotės apačioje). Smulkesnė informacija apie juos pateikiama 4 priede.

Internetas. Skirtingai nuo kitų žiniasklaidos rūšių, internetas, su jo dinamišku, nuolat besikeičiančiu turiniu, negali būti taip lengvai klasifikuojamas. Padėti šiuo atveju gali sukurta klasifikavimo sistema interneto svetainėms ir žaidimams. Galbūt geriausia yra ta, kurios pagrindas būtų aukščiau aprašyta video žaidimų klasifikavimo ir žymėjimo sistema. Ši sistema,

sukurta 1997 metais ESRB, naudoja tokias pačias 5 amžiaus kategorijas ("EC", "E", "T", "M", ir "AO") toms svetainėms, kurios neturi interaktyvaus ryšio su vartotoju. Interaktyviems tinklalapiams, kurie leidžia keisti informacija (tarp tinklalapio ir vartotojo, tarp kelių vartotojų), sistema turi panašius simbolius, tik su ženklu "I" (pvz., "ECI", "EI", "TI", "MI", ir "AOI"). "I" reiškia, kad vartotojas gali keisti informacija su kitais vartotojais, turinčiais skirtingas ar net priešingas nuomones, arba galinčiais pakeisti žaidimo eigą. Kaip ir video žaidimų žymėjimo sistema, interneto žymėjimo sistema naudoja aprašymus, atskleidžiančius svetainių ir žaidimų turinį. Tėvai, kartu su V-chip ir televizijos žymėjimais naudodami ESRB sukurtus video žaidimų ir interneto žymėjimus, galės lengviau apsaugoti vaikus nuo netinkamos informacijos.

Kita, labai naudinga svetainė tėvams vadinamas GetNetWise⁶, gali būti rastas adresu www.getnetwise.org. Šis šaltinis sukurtas interneto industrijos korporacijų ir viešųjų interesų korporacijų, nurodo visą sąrašą teisėsaugos institucijų, vaikų teisių apsaugos institucijų, Interneto filtravimo ir monitoringo technologijų direktijos (directory of Internet filtering and monitoring technology) ir kitų institucijų interneto adresų šeimoms. Taip pat ten pateikiamas sąrašas interneto svetainių, tinkamų šeimoms ir vaikams.

4.1.6.2 Nyderlandų audiovizualinės produkcijos žymėjimo sistema

Nyderlanduose [43, P. 197-213; 81] Kijkwijzer sistema taikoma nuo 2001 metų pradžios. Jos paskirtis – informuoti apie potencialiai žalingą filmų, vaizdajuosčių ir televizijos laidų poveikį nepilnamečiams.

Kijkwijzer skirta įtvirtinti savęs reguliavimą, o tai reiškia, jog ne vyriausybė, bet pats audiovizualinis sektorius yra atsakingas už priemones, kurios padėtų apsaugoti jaunos žmones nuo žalingos kino ir televizijos produkcijos įtakos. Šiuo metu Nyderlandų ir Europos strategai mano, kad savęs reguliavimas yra veiksminga nepilnamečių apsaugos nuo žalingo vaizdinės medžiagos poveikio priemonė. Europos kontekste ši vizija buvo išdėstyta 1998 metų rugsėjo 24 dienos Europos Sąjungos Tarybos rekomendacijoje.

Naudodamas Kijkwijzer, NICAM (The Netherlands Institute for the Classification of Audiovisual Media) suteikia tėvams ir kitiems vartotojams informaciją apie galimą kino ir televizijos produkcijos įtaką (žr. 5 priedą). Galima žala yra ypač sunkiai nustatoma, nes nėra objektyvaus apibrėžimo, ką būtų galima pavadinti potencialiai žalingu.

⁶ Išvertus į lietuvių kalbą pažodžiui tai reikštų „Įgyk tinklo išminties“ – aut. pastaba.

4.1.6.3 Prancūzijos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio sistema

Prancūzijoje [83, 84] veikia speciali institucija – Audiovizualinės produkcijos vyriausioji taryba (*Conseil supérieur de l'audiovisuel – CSA*). CSA yra nepriklausoma administracinė institucija, įkurta 1989 m. sausio 17 d. įstatymu, siekiant reguliuoti transliavimo taisykles, nustatytas 1986 m. rugsėjo 30 d. įstatymu.

Devyni Tarybos nariai skiriami Prezidento dekretu 6 metų laikotarpiui. Trys nariai įskaitant pirmininką yra skiriami Prancūzijos Prezidento, kiti trys – Senato pirmininko, likę trys – Nacionalinės asamblėjos pirmininko.

Trys mandatai atnaujinami kas du metai, ir Tarybos nariai kadencijos metu negali eiti kitų pareigų, dirbti civilinį darbą ar užsiimti bet kokia profesine veikla.

CSA iniciatyva, vertinimo sistemos piktogramos pirmą kartą pasirodė 1996 metų lapkritį nekoduotuose kanaluose. Jos buvo pakeistos ir patobulintos 1998 metų rugpjūtį, dalyvaujant Canal+ atstovams, siekiant, kad naudojami simboliai būtų lengviau suprantami žiūrovų. Dabar ši sistema turi esminės reikšmės informuojant žiūrovus apie laidų tinkamumą vaikų auditorijai.

Galiausiai sistema turi būti priimta visų transliuotojų, perduodančių užkoduotą ar neužkoduotą signalą, ir nepriklausomai nuo transliavimo būdo (kabelinis, palydovinis ar kitas).

2002 metų rugsėjį, po derybų su transliuotojais, CSA sukūrė naujus laidų žymėjimo simbolius, leidžiančius lengviau suprasti kategorijas (žr. 6 priedą).

Prancūzija vaidino pagrindinį vaidmenį kuriant nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo poveikio sistemą, vėliau ja pasinaudojo Belgijos prancūzų bendruomenė ir Bulgarija. Lenkija ir Graikija sukūrė savo sistemas Prancūzijos sistemos pagrindu. Kitos šalys, tai Čekija, Vengrija, Portugalija šiuo metu nuodugniai studijuoja Prancūzijos sistemą ir naujausius Europos direktyvos „Televizija be sienų“ pakeitimus, rekomenduojančios, kad visos valstybės narės priimtų vienodą sistemą.

4.1.6.4 Vokietijos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio sistema

Vokietijoje [85] yra priimtas Nepilnamečių apsaugos aktas (*Jugendschutzgesetz*), pilnas pavadinimas: *Gesetz zum Schutze der Jugend in der Öffentlichkeit* (Aktas skirtas reguliuoti viešąją jaunimo apsaugą), priimtas 1985 m. vasario 25 d. (Federal Law Gazette I, p. 425 ff.), įsigaliojo nuo 1985 m. balandžio 1 d. (toliau – Aktas). Aktualūs šio darbo temai yra Akto 6 (reglamentuoja kino filmų žymėjimą) ir 7 (reglamentuoja vaizdajuosčių ir kitų informacijos laikmenų žymėjimą) skyriai. Pagal 6 skyriaus reikalavimus, suaugusieji yra įleidžiami į bet kokio filmo seansą. Nepilnamečiai gali būti įleidžiami į kino centrą tik į tuos seansus, kurie yra

pažymėti kaip tinkami jų auditorijai atsakingos Žemės nepilnamečių institucijos.

Akte nurodomos tokios amžiaus kategorijos:

- tinka bet kokiam amžiui
- tinka vaikams nuo 6 metų
- tinka vaikams nuo 12 metų
- tinka vaikams nuo 16 metų
- netinka vaikams iki 18 metų.

Nuo 1985 m. vasario 1 d. šie reikalavimai taikomi ir vaizdo filmams. Vyksta bendradarbiavimas tarp filmų industrijos organizacijų savanoriškos savikontrolės institucijos (*freiwillige Selbstkontrolle – FSK*) ir pagrindinių Žemės nepilnamečių institucijų (žr. 7 priedą).

Šalia FSK, komercinės televizijos kompanijos sujungė pastangas diegiant savikontrolės sistemą (*Freiwillige Selbstkontrolle Fernsehen – FSF*), kuri pradėjo veikti 1993 metais. Tai reiškia, kad 1994 metų balandžio mėnesį buvo atliekamas parengiamasis savanoriškas komercinių transliuotojų laidų tikrinimas nepilnamečių apsaugos aspektu. Net jeigu FSF yra finansuojamas privačių kompanijų, tikrinimą prižiūri nepriklausomi kuratoriai, kurių yra apie 70 ir jiems yra mokamas atlyginimas.

Pagaliau, nuo 1997 metų Vokietijoje veikia įvairių žiniasklaidos rūšių (*Freiwillige Selbstkontrolle Multimedia – FSM*) savikontrolės sistema. Pastarosios tikslas – informacijos, kurios turinys yra neteisėtas arba galimai žalingas nepilnamečiams, skleidimo per tiesioginį eterį (on-line), prevencija. Šiam tikslui buvo sukurta organizacija, kuri suteikia tiesioginio eterio (on-line) vartotojams būtinas žinias apie techninius apsaugos prietaisus ir atsakingą naudojimąsi žiniasklaidos priemonėmis. Papildomai FSM valdo skundų tarnybą, atvirą kiekvienam norinčiam pateikti skundą apie informaciją su neteisėtu ar žalingu nepilnamečiams turiniu.

4.1.6.5 Japonijos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio sistema

Japonijoje [82] yra dokumentas, sukurtas Komercinių transliuotojų nacionalinės asociacijos (The National Association of Commercial Broadcasters in Japan (NAB)) ir Transliavimo standartų stebėjimo tarybos, kuriame siūlomi konkretūs veiksmai minėtai problemai spręsti. Dokumentas nurodo, kad išpėjimai apie laidų netinkamumą įvairių amžiaus grupių vaikams turi būti talpinami anonsuose titruose, specialiais ženklais žymint laidą jos eterio metu ir taip pat pateikiant šią informaciją TV programose. Apie išpėjimų talpinimą kiekvienu atveju sprendžia transliuotojas, tačiau jis privalo įdėti išpėjimą, jei laidose yra akivaizdžių sekso ar smurto epizodų. NAB pažymi, kad, skirtingai nuo labiau apibrėžtos vertinimo sistemos,

veikiančios JAV ir kai kuriose Europos šalyse, Japonijai tokia tvarka priimtinesnė. Minėtame dokumente įvardijami ir griežtai apibrėžtos vertinimų sistemos trūkumai – tai didelis subjektyvumo laipsnis ir neigiamas poveikis, skatinantis vaikų smalsumą.

Apibendrinant užsienio šalių gerąją patirtį, reikia pažymėti, kad įvairiose pasaulio valstybėse nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo smurto poveikio mechanizmai skiriasi atsižvelgiant į valstybės gyventojų mentalitetą. Nepilnamečių apsauga įgyvendinama teisinėmis, techninėmis, kitomis priemonėmis. Priemonės, sėkmingai veikiančios kitose šalyse ir kurių nėra Lietuvoje (į jas verta atkreipti dėmesį) – tai ne tik amžiaus, bet ir turinio cenzas; V-chip technologijos; interneto tinklalapiai, skirti tėvams (šeimoms) ir suteikiantys reikiamą informaciją nepilnamečių apsaugos srityje.

4.2 Prevencijos priemonės, nukreiptos į vaiką ir jo mikrosocialinę aplinką

Amerikos pediatrijos akademija rekomenduoja leisti vaikams žiūrėti televiziją nuo 1 iki 2 valandų per dieną, prižiūrint suaugusiems [86]. „Dėl to, kad maži vaikai mąsto skirtingai nei suaugusieji ir jiems trūksta suaugusiųjų patirties ir brandos, jiems negali būti neribojamas televizijos žiūrėjimo laikas“, - teigia *Maria Pippidis*. Jos atliktų tyrimų duomenimis, vaikai dar negali objektyviai vertinti, negali daryti loginių išvadų ir negali atrinkti tinkamų duomenų iš srauto, kurį jie mato per televiziją. Maria Pippidis siūlo paskaičiuoti, kiek valandų per dieną vaikas praleidžia prie ekrano. Štai keletas jos patarimų:

- nuspręskite, kiek ir kokių laidų Jūs leisite žiūrėti vaikams. Po to sekmadienio vakare peržiūrėkite TV programą ir atrinkite laidas sekančiai savaitei;
- žiūrėkite televiziją kartu su vaikais, tam, kad galėtumėt aptarti programas ir susieti su realiu gyvenimu. Diskusijos su suaugusiais gali ženkliai padidinti beveik kiekvienos programos naudingumą;
- paraginkite vaikus naudoti kitus informacijos šaltinius. Pasiimkite juos kartu į biblioteką, ieškokite atsakymų žinyuose, enciklopedijose ir pradėkit skaityti laikraščius. Naudokite televiziją kaip laiptelį, vedantį prie kitos veiklos.

Rusų psichologė *Марина Аль-Рабаки* [69] taip pat nurodo keletą vaikų psichologijos ypatumų ir siūlo patarimų tėvams, priklausomai nuo jų vaiko amžiaus.

Kaip taisyklė, aktyvūs vaikai geriau ir greičiau pažįsta juos supantį pasaulį ir geriau mokosi mokykloje. Bet televizorius skatina vaiko pasyvumą. Vaikas tiesiog stebi kiekvieną sekundę besikeičiančius ekrane vaizdus. Mokykloje jam sunkiau sutelkti dėmesį į stacionarų objektą, kuris „nemirguliuoja“, pvz., į mokytoją ar knygą. Vaikui lieka mažiau laiko ir jėgų tokiai natūraliai veiklai, kaip žaidimai, mokymasis, samprotavimai, vaizduotė, problemų

sprendimas ir bendravimas. Kuo daugiau vaikas praleidžia prie televizoriaus ekrano, tuo didesnė tikimybė, kad jis turės problemų mokykloje, nepaisant jo įgimtų gabumų. Šiuo atveju lavinantys kompiuteriniai žaidimai yra naudingesni, tačiau ir jie turi trūkumų ir turi būti laiko apribojimais jų naudojimui.

Deja, tėvai ne visada galime apsaugoti vaiką nuo gaunamos informacijos, kuomet vaikas gali matyti ar girdėti jam netinkamos informacijos. Psichologai siūlo keletą patarimų, kaip galima sušvelninti gaunamos informacijos poveikį vaikui.

Iki 7 metų. Idealus variantas būtų, jei ikimokyklinukai iš viso nežiūrėtų televizoriaus. Televizorius atima brangų laiką, kurį verta panaudoti vaiko lavinimui. Sutrumpinkite vaiko televizijos žiūrėjimo laiką iki 30 minučių per dieną ir kruopščiai atrinkite programas, kurias jis žiūrės. Nepaisant visų Jūsų pastangų, greičiausiai Jums nepavyks visiškai apsaugoti vaiką nuo netinkančios jam informacijos: kriminalinių naujienų, teroristinių ir karo veiksmų scenų, net jeigu Jūs ir laikytumėt vaiką šalia savęs visas 24 valandas. Nekaltinkite savęs. Kiekvienas vaikas neišvengiamai girdi ar mato jam netinkančios informacijos. Juolab kad Jūs galite kontroliuoti gaunamos informacijos kokybę tik namuose. Svarbu, kad Jūs padėtumėte vaikui teisingai suprasti ir suvokti išgirstą ar pamatytą informaciją. Jeigu vaikas atrodo nuliūdęs, aptarkite su juo tai, ką jis pamatė ar išgirdo, ką jis jaučia ir kas jį išgąsdino ar nuliūdino. Taip pat galima jo paprašyti nupiešti, kaip atrodo jo baime.

- ribokite vaiko žiūrimų žinių laidų laiką. Jeigu šalia Jūsų yra jaunesnis nei 6 metų vaikas, išjunkite televizorių. 6-11 metų vaikams galima kartais leisti žiūrėti žinias, bet tik kartu su suaugusiais;
- neatidėliodami atsakinėkite į vaiko klausimus apie vieną ar kitą įvykį;
- įtikinkite vaiką, kad jis yra saugus, ir aptarkite galimus pavojingų situacijų įveikimo būdus;
- atidžiai stebėkite simptomus, galinčius pasireikšti pas vaiką jam pažiūrėjus netinkamų laidų. Simptomai gali būti: baimė ir nerimas, nemiga, verksmas be priežasties. Atsiradus panašioms simptomams maksimaliai apribokite televizijos žiūrėjimo laiką ir kreipkitės pas vaikų psichologą.

Nuo 7 iki 11 metų. Pasirinkite keletą laidų, kurias leisite žiūrėti vaikui, ir tegu jis žiūri tik jas. Nurodyti amžiaus vaikams galima leisti žiūrėti mokslines ir kultūrines laidas, laidas apie gyvūnus, kosmosą, istoriją ir pan. iki 5 valandų per savaitę. Tėvai pagal galimybes turėtų kontroliuoti visą gaunamą informaciją, tačiau nebūtina blokuoti visą netinkančią šio amžiaus vaikams informaciją.

5-6 metų vaikams psichologai rekomenduoja riboti veikiančių psichiką scenų žiūrėjimą. Šio amžiaus vaikai dar neoperuoja abstrakčiomis sąvokomis, ir pvz., jeigu jie mato lėktuvo kritimo sceną, pasikartojančią kiekvienoje žinių laidoje, jie negali suprasti, kad tai tas pats

lėktuvas, o ne naujos katastrofos. Sulaukęs 7 metų vaikas jau geriau supranta supantį pasaulį. Pavyzdžiui, jis gali suprasti, kiek toli nuo jo namų atsitinka įvykis. 7 metų vaikui jau galima leisti kartais žiūrėti karo veiksmus, tik žinoma, be žudynių scenų.

- jeigu leidžiate vaikui žiūrėti žinių laidas, darykite tai kartu ir diskutuokite apie matytus įvykius. Būkite pasiruošę atsakyti į klausimus: „Kodėl tai nutiko? Kur tai nutiko? Ar tai gali nutikti ir mums?“ Skatinkite tokius vaiko klausimus. Tokiu būdu jam bus lengviau suvokti gautą informaciją;
- pagal galimybes rinkitės ne televiziją, bet laikraščius ir žurnalus. Jūs galite perskaityti vaikui kai kuriuos straipsnius ir juos aptarti. Jums geriau iš anksto perskaityti straipsnį ir pasiruošti galimiems vaiko klausimams;
- neleiskite vaikui savarankiškai naršyti internete ir kontroliuokite, kokiose svetainėse jis apsilankė.

Paaugliai nuo 11 metų. Paauglių gyvenime žiniasklaida užima labai svarbią vietą. Dauguma paauglių jau gerai žino terorizmo ir karo veiksmų scenas. Tačiau tai nereiškia, kad Jūs galite nustoti kontroliavę gaunamą informaciją. Tėvai turi padėti paaugliui padaryti teisingas išvadas apie matytus ar girdėtus įvykius.

- kartu žiūrėkite ir aptarinėkite žinių laidas. Pasakykite savo nuomonę apie vieną ar kitą įvykį. Leiskite paaugliui išsakyti savo nuomonę, net jei su ja nesutinkate;
- papasakokite vaikui apie interneto prigimtį ir apie tai, kad jame nėra jokios cenzūros ir kontrolės. Vaikai gali priimti interneto informaciją kaip oficialią, nors taip nėra – padėkite jam suprasti skirtumą.

Taip pat būtinai reikėtų paminėti *Džeraldo Patersono* programą. Viena iš žymiausių agresyvių vaikų gydymo programų buvo sukurta Džeraldo Patersono ir jo kolegų (Patterson, Chamberlain & Reid, 1982; Patterson, 1997) [cit. pagal: 50, c. 87]. Pagrindinė programos prielaida yra labai paprasta ir sutampa su daugelio tyrimų duomenimis: agresyvaus elgesio tikslas dažniausiai yra naudos gavimas. Iš socialinio išmokymo teorijos pozicijų, agresija gali būti sumažinta, jeigu galima išvengti paskatinimo, atsirandančio dėl agresyvaus elgesio, ir įvedamos kitos naudos gavimo priemonės. Svarbiausi programos komponentai yra: išmokyti tėvus elgesio keitimo principų ir ugdyti jų gebėjimus suvokti, koku būdu jie skatina vaiko agresyvų elgesį; taip pat įtikinti tėvus, kad jie skatintų alternatyvias vaikų elgesio formas.

Programos rėmuose tėvai su vaiku sudaro sandorį, pagal kurį vaikas už teigiamą elgesį gauna taškų ir juos praranda elgdamasis agresyviai. Jeigu per dieną vaikas surenka pakankamai taškų, jis paskatinamas. Paskatinimas parenkamas atsižvelgiant į vaiko norus – tai gali būti vėlesnis nei paprastaiėjimas miegoti, ypatingas desertas, mamos skaitymas prieš miegą ar kt. Patersono grupė išsamiai tyrė šią programą ir padarė išvadą, kad ji yra efektyvi daugeliui vaikų.

Taigi, galima išskirti šiuos tėvų ir mokytojų informacinės įtakos nepilnamečiams uždavinius:

1. savalaikė vaikų ir jaunimo orientavimo pagalba informacinėje erdvėje;
2. informavimas apie auklėjimo ir lavinimo (ne pramogų) laidas;
3. aktyvi smurtinės informacijos priėmimo kontrolė ir prevencija;
4. jaunojo vartotojo informacinio bendravimo kultūros ugdymas ir pan.

Šie uždaviniai turi tikslą – išmokyti vaikus matyti pavaižduotus neigiamus reiškinius (smurtą, nusikaltimus ir kt.) per atstumą, ne kaip tikrąją tiesą, bet kaip informacijos pateikiančio asmens subjektyvią nuomonę, su kuria ne visada būtina sutikti. Tokiu aspektu viena iš perspektyviausių neigiamo žiniasklaidos poveikio nepilnamečiams kryptių – suteikimas vaikams žinių apie visuomenės informavimo priemonių vaidmenį, kritinio požiūrio į gaunamą informaciją formavimas (angl. – *media education, media literacy*).

Taip pat galima būtų pasiūlyti naujas atsakingų institucijų darbo kryptis:

- informacinių vaikų poreikių tyrimas atsižvelgiant į jų amžių ir žiniasklaidoje pateikiamos informacijos pasiekiamumą;
- žiniasklaidos pranešimų, skirtų nepilnamečiams, vertinimas;
- vaikų ir paauglių aprūpinimas socialinio informavimo šaltiniais.

IŠVADOS

1. Galima pažymėti tris žiniasklaidos funkcijas, aktualias vaikų asmenybės ugdymui: švietimo, lavinimo ir auklėjimo. Tačiau, be išvardintų teigiamų žiniasklaidos funkcijų, būtina pabrėžti, kad egzistuoja ir neigiamos funkcijos. Jų poveikis itin svarbus dėl to, kad žiniasklaidos priemonėmis pateikiama informacija (net neobjektyvi) gali turėti įtakos žmonių nuostatų, įsitikinimų ir net elgesio formavimuisi. Turėdama atlikti teigiamai vertinamą informavimo, lavinimo, pramogos funkciją, žiniasklaida neretai „pamiršta“ savo paskirtį ir šias funkcijas įgyvendina netinkamais būdais ir priemonėmis. Tokiais atvejais nepilnamečiai yra specialiai itin pažeidžiamų informacijos vartotojų kategorija, kuriai visuomenės informavimo srityje garantuojamas ypatingas dėmesys, didesnė apsauga.
2. Literatūroje galima rasti įvairių teorijų ir nuomonių, aiškinančių smurto žiniasklaidoje poveikį žiūrovui. Pagrindinėmis autorė laikytų 3 teorijas – **socialinio išmokimo** (Albert Bandura), **skriptų** (Rowell Huesmann) ir **jautrumo sumažinimo** (Leonard Berkowitz). Šiame darbe nagrinėtos kitų autorių teorijos yra glaudžiai susijusios su pagrindinėmis. Plėtojant šias teorijas pasaulyje buvo atlikta daugybė tyrimų, eksperimentų, ir jų rezultatai ne visada sutapdavo. Tai yra dėsninga, nes šios teorijos, kiekviena savaip, vienpusiškai vertina žmogų ir jo elgesį. Tuo tarpu kasdienis gyvenimas yra daug sudėtingesnis, jame žmogaus veiksmai, jo elgesys, mokymasis, pavyzdžių ir stereotipų perėmimas priklauso nuo daugelio subjektyvių ir objektyvių aplinkybių. Mokslininkai sutinka, kad, be teigiamo žiniasklaidos poveikio, egzistuoja ir neigiamas. Kyla diskusijų tik apie jo mastus.
3. Atlikus kriminologinį tyrimą paaiškėjo, kad neigiamas smurto žiniasklaidoje poveikis nepilnamečiams neabejotinai egzistuoja. Vyksta A. Banduros (žr. 2 skyrių) minėti elgesio modelių išmokimo bei išiminimo procesai. 14 proc. tirtų nepilnamečių prisipažino, kad jiems kyla noras pakartoti matytas smurto scenas gyvenime. Autorė norėtų pažymėti, kad čia daugiau pasireiškia psichologinis poveikis (kyla agresyvios mintys, bet nebūtinai jos bus įgyvendintos).
4. Kalbant apie matyto smurto įgyvendinimą, tik 4 proc. apklaustų nepilnamečių ryžosi atkartoti matytas smurto scenas realiame gyvenime. Taigi, gautais tyrimo duomenimis, 96 proc. apklaustų nepilnamečių žiniasklaidoje matyto smurto neįgyvendina. Ryšys tarp smurto žiniasklaidoje yra, bet vargu ar galima pavadinti žiniasklaidą pagrindiniu veiksniumi, lemiančiu nepilnamečių smurtą.

5. Gauti rezultatai apie smurto pateisinimą taip pat leidžia spręsti apie psichologinį žiniasklaidos poveikį. Paaiškėjo, kad apie 30 proc. apklaustųjų linkę pateisinti veikėjų naudojamą smurtą. Šie skaičiai yra pakankamai dideli, jie patvirtina L. Berkowitz **jautrumo sumažinimo** teoriją (turima omenyje tai, kad 11-13 metų respondentų kaip žiūrovų „stažas“ jau yra nemenkas).
6. Išanalizavus pagrindinius Lietuvos Respublikos teisės aktus, reglamentuojančius nepilnamečių apsaugą nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio, darytina išvada, kad teisinė bazė šioje srityje yra pakankamai gera. Teisinės nepilnamečių apsaugos nuo žalingos jų vystymuisi informacijos mechanizmas sukurtas, tačiau būtina užtikrinti jo efektyvų veikimą, ko Lietuvoje dar stokojama. Problemų ir pažeidimų nepavyksta išvengti.
7. Lietuvoje nėra sukurta efektyvios baudimų už pažeidimus šioje srityje sistema. Nėra suderinti įstatymų reikalavimai. Pvz., ATPK numatyta administracinių poveikio priemonių taikymo galimybė, bet realiai jos beveik netaikomos.
8. Žiniasklaidos uždavinys – siekti, kad žodžio laisvė ne kenktų, bet priešingai, būtų naudinga informacijos gavėjams. Tai yra žurnalistų etikos pagrindas. Žurnalistų veikla turi atitikti aukštus dorovinius ir profesinius kriterijus. Pirmasis žingsnis šia linkme žengtas – lyginant 1996 ir 2005 metų Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksus, pastarasis yra pakoreguotas ir yra tobulesnis už senąjį.
9. Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme nustatytos institucijos, atsakingos už šio įstatymo nuostatų įgyvendinimą. Tačiau šių institucijų kompetencija yra neatskirta, nėra nustatytos jų funkcijos, kiekvienos jų įgaliojimai visuomenės informavimo srityje, atsiranda sąlygos vienais atvejais – spragoms, kitais – funkcijų dubliavimuisi. Visuomenės informavimo įstatymo V skyriuje yra nustatytos tik kai kurių iš šių institucijų funkcijos.
10. Lietuvoje įvestos filmų, serialų ir laidų ženklavimo sistemos efektyvumas nepakankamas. Šią nuomonę iš dalies patvirtina atlikta moksleivių apklausa (Žr. 3 skyrių). Tyrimo rezultatai parodė, kad vaikų, nesilaikančių nustatytų apribojimų, procentas (29,6) yra pakankamai aukštas. Be to, 18,8 proc. visų apklaustųjų teigė, kad jie dažniau nesilaiko nustatytų apribojimų nei laikosi. Taigi galima teigti, kad ženklavimo kaip prevencijos priemonės efektyvumas nėra pakankamai didelis, tačiau jis yra, ir todėl visiškai jo atsisakyti nederėtų.

PASIŪLYMAI

1. Tobulinti teisinę bazę. Teisės aktuose, reglamentuojančiuose nepilnamečių apsaugą nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio, dar yra spragų, kurios neretai leidžia informacijos rengėjams ir platintojams išvengti atsakomybės už pažeidimus. Todėl būtina pakeisti (suderinti įtvirtintas normas) ir papildyti (atsižvelgiant į naujų technologijų atsiradimą) galiojančius įstatymus.
2. Tobulinti atsakingų institucijų sistemą. Reikėtų tikslinti kiekvienos institucijos funkcijų sąrašą. Taip pat imtis priemonių kuriant ne deklaratyvią, bet realiai veikiančią bausmių už pažeidimus šioje srityje sistemą.
3. Didinti žiniasklaidos atstovų kvalifikaciją. Būtina, kad viešosios informacijos rengėjai, platintojai, žurnalistai būtų gerai susipažinę ne tik su jų veikla, bet ir žmogaus teisių apsaugą reglamentuojančiais teisės aktais bei jų laikytusi. Tokiu atveju jie galės įvertinti informacijos pobūdį ir bus įgyvendintos prielaidos efektyviam savireguliacijos mechanizmo funkcionavimui.
4. Siekiant kuo efektyviau įgyvendinti nepilnamečių apsaugą nuo jiems žalingos informacijos, būtina stiprinti žiniasklaidos atstovų, atsakingų valstybės institucijų, kitų sričių specialistų bendradarbiavimą. Džiugu, kad bendradarbiavimas šioje srityje turi perspektyvų, yra įvairių institucijų sutikimas bei pasiryžimas jį vystyti.
5. Šiuo metu Lietuvoje esant pagrindinei ir vienintelei žalingos informacijos poveikio prevencijos priemonei – filmų, serialų ir laidų ženklavimui – reikia vystyti nepilnamečių apsaugos nuo jiems žalingos informacijos priemonių kompleksą, kuris leistų veiksmingiau susidoroti su šia problema ne tik teisinėmis, bet ir techninėmis priemonėmis (plačiau žr. 4 skyrių). Šiam tikslui įgyvendinti galima pasinaudoti užsienio šalių gerąja patirtimi, kai kurios apsaugos priemonės gali būti taikomos ir Lietuvoje.
6. Vykdyti visuomenės švietimą. Tam tikslui būtų galima sukurti specialų skirtą šeimoms interneto tinklalapį, kurį administruotų atsakinga institucija ir kuriame būtų pateikiama naudinga informacija, on-line režimu atsakinėjama į vartotoją dominančius klausimus.
7. Tėvų ir mokytojų uždaviniai šioje srityje būtų: savalaikė vaikų ir jaunimo orientavimo pagalba informacinėje erdvėje; informavimas apie auklėjimo ir lavinimo (ne pramogų) laidas; aktyvi smurtinės informacijos priėjimo kontrolė ir prevencija; jaunojo vartotojo informacinio bendravimo kultūros ugdymas ir pan. Šie uždaviniai padėtų pasiekti tikslą – išmokyti vaikus priimti ir suvokti negatyvius reiškinius (smurtą, nusikaltimus ir kt.) ne kaip tikrąją tiesą, bet kaip informacijos pateikiančio asmens subjektyvią nuomonę, su kuria ne visada būtina sutikti.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

Įstatymai ir kiti teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija = Constitution of the Republic of Lithuania: Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
2. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1989 m. lapkričio 20 d. priimta Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (ratifikuota 1995 07 03 įstatymu Nr. I-983 // Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501).
3. Europos konvencija dėl televizijos be sienų // Valstybės žinios, 2000, Nr. 29-805.
4. Europos konvencijos dėl televizijos be sienų pataisų protokolai // Valstybės žinios, 2000, Nr. 29-805.
5. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 1003 (1993) „Dėl žurnalistinės etikos“ (patvirtinta 1995 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. I-1046) // Valstybės žinios, 1995, Nr. 85-1918.
6. 2000 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas Nr. VIII-1968 // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741. Aktuali redakcija nuo 2005 07 01.
7. 1984 m. gruodžio 13 d. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas Nr. X-4449. <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=259422&Condition2=> Aktuali redakcija nuo 2005 06 16.
8. 1996 m. kovo 14 d. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas Nr. I-1234 // Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807.
9. 1996 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas, Nr. I-1418 // Valstybės žinios, 1996, Nr. 71-1706; 2004, Nr. 120-4436. Aktuali redakcija nuo 2004 08 03.
10. 2002 m. rugsėjo 10 d. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas Nr. IX-1067 // Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3980.
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gruodžio 27 d. nutarimas Nr. 1503 „Dėl institucijos, atsakingos už Europos konvencijos dėl televizijos be sienų bei šios konvencijos pataisų protokolo nuostatų įgyvendinimą, paskyrimo“ // Valstybės žinios, 2000, Nr. 113-3629.
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimas Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 24-1002.

13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 2 d. nutarimas Nr. 681 „Dėl Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos, priskirtos viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo ir neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 89-3281.
14. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas (1996) // Lietuvos žurnalistų sąjunga http://www.lzs.lt/link.php?link_id=180&page_menu=5 (prisijungimo laikas: 2005 09 20).
15. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas (2005 04 15) // Lietuvos žurnalistų sąjunga http://www.lzs.lt/link.php?link_id=179&page_menu=5 (prisijungimo laikas: 2005 09 20).

Specialioji literatūra

16. **V. Andrejevas, R. Gražulienė.** Policijos bendravimas su žiniasklaida: mokomasis metodinis leidinys. – Vilnius: LTU Leidybos centras, 2003.
17. **Dabartinės** lietuvių kalbos žodynas / vyr. red. Stasys Keinys. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
18. **A. Dobryninas.** Nusikaltimai ir spauda Lietuvos visuomenėje // Jurisprudencija, 1999, t. 11 (3); P. 22-29.
19. **A. Dobryninas.** Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.
20. **A. Dobryninas.** Virtuali nusikaltimų tikrovė. – Vilnius: Eugrimas, 2001.
21. **M. Furst.** Psichologija. – Vilnius: LUMEN, 1998.
22. **J. Groebel.** Televizija ir žmonių agresyvumas // Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. – Vilnius: VU I-kla, 2004. P. 129-134.
23. **L.R. Huesmann.** Cross-national communalities in the learning of aggression from media violence // Aggressive Behavior, 1984, vol. 10, P. 243–251.
24. **K. Hurrelmann, G. Unverzagt.** Kaip išugdyti stiprius vaikus. – Vilnius: Alma Litera, 2001.
25. **K. Kardelis.** Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. – Kaunas: Judex, 2002.
26. **A. Kiškis.** Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija // Jurisprudencija, 2004, t. 59 (51); P. 39-53.
27. **G. Kvieskienė.** Socializacija ir vaiko gerovė. – Vilnius: VPU, 2003.

28. **L. Meškauskaitė.** Naujų informacinių technologijų teisinio reguliavimo problemos // Jurisprudencija, 2002, t. 32 (24); P. 104-113.
29. **L. Meškauskaitė.** Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
30. **L. Meškauskaitė, B. Paulionytė.** Nepilnamečių teisinės apsaugos nuo jiems žalingos informacijos visuomenės informavimo priemonėse problemos // Justitia, 2001, Nr. 4-5, P. 55-89.
31. **D.G. Myers.** Psichologija. – Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2000.
32. **Nepilnamečiai,** padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai / sudarytoja Agnė Bajorinienė. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2002.
33. **W.J. Potter.** On Media Violence. – Thousand Oaks, CA: Sage, 1999.
34. **J. Rumpf.** Rėkia, pešasi, viską gadina. – Kaunas: Šviesa, 2004.
35. **G. Sakalauskas.** Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. – Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000.
36. **G. Sakalauskas.** Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija: situacijos analizė ir metodinės rekomendacijos. – Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2000.
37. **T. Tamošiūnas.** Socialinių tyrimų kvalifikacinis darbas: įvado struktūra. – Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2003.
38. **R. Tidikis.** Socialinių mokslų tyrimų metodologija. – Vilnius: LTU Leidybos centras, 2003.
39. **R. Uznienė.** Audiovizualinė žiniasklaida (televizija) ir vaikas // Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. – Vilnius: VU I-kla, 2004. P. 159-174.
40. **A. Valackienė.** Sociologinis tyrimas. – Kaunas: Technologija, 2004.
41. **G. Valickas.** Smurtinių kompiuterinių žaidimų ir vaikų bei paauglių agresyvaus elgesio ryšys // Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. – Vilnius: VU I-kla, 2004. P. 135-146.
42. **G. Valickas.** Smurtinių televizijos laidų poveikis žiūrovų agresyvaus elgesio pasireiškimui // Kriminalinė justicija, 1997, Nr. 7,8; P. 164-172.
43. **P. Valkenburg, H. Beentjes, P. Nikken, E. Tan.** Kijkwijzer. Nyderlandų audiovizualinės produkcijos žymėjimo sistema // Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. – Vilnius: VU I-kla, 2004. P. 197-213.

44. **Žurnalistikos** laisvės ir atsakomybė: Europos Tarybos dokumentai dėl visuomenės informavimo priemonių / sudarė L. Tapinas. – Vilnius: VU I-kla, 1996.
45. **А. Бандура**. Теория социального научения. – Санкт-Петербург: Евразия, 2000.
46. **А. Бандура, Р. Уолтерс**. Подростковая агрессия: изучение влияния воспитания и семейных отношений. – Москва: Апрель Пресс: ЭКСМО-Пресс, 2000.
47. **Л. Берковиц**. Агрессия: причины, последствия и контроль. – Санкт-Петербург: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002.
48. **Д. Майерс**. Социальная психология: учебное пособие. – Санкт-Петербург: Питер, 1999.
49. **О. Пристанская, А. Ключкова**. Макроуровневая детерминация преступности несовершеннолетних / Организационно-правовые проблемы предупреждения преступности несовершеннолетних: материалы межведомственной научно-практической конференции. – Москва: Академия управления МВД России, 1999.
50. **Р. Чалдини, Д. Кенрик, С. Нейберг**. Социальная психология: пойми других, чтобы понять себя! – Санкт-Петербург: ПРАЙМ-Еврознак, 2002.
51. **В. Ядов**. Стратегия социологического исследования: описание, объяснение, понимание социальной реальности. – Москва: Добросвет, 1999.

Interneto šaltiniai

52. **А. Bandura**. Social Learning Theory
<http://www.criminology.fsu.edu/crimtheory/bandura.htm> (prisijungimo laikas: 2005-01-22).
53. Social Learning Theory of **Albert Bandura**
<http://paedpsych.jk.uni-linz.ac.at:4711/LEHRTEXTE/Bandura.html> (prisijungimo laikas: 2005-01-22).
54. Social Learning Theory of **Albert Bandura**
<http://www.mhhe.com/socscience/comm/bandur-s.mhtml> (prisijungimo laikas: 2005-01-22).
55. **L. Berkowitz**. Aggression. Its Causes, Consequences, and Control
http://www.temple.edu/tempress/titles/berko_reg.html (prisijungimo laikas: 2005-01-23).
56. **B. La Bonte**. Violent Games can Condition Children for Violent Behaviour

<http://www.killology.com/violentgames.htm> (prisijungimo laikas: 2005-01-23).

57. **V. Cucėnas.** Žiniasklaida skatina agresija? (I)

<http://www.online.sci.lt/Article.asp?Lang=L&ArticleID=3857> (prisijungimo laikas: 2005-01-27)

58. **V. Cucėnas.** Žiniasklaida skatina agresija? (II)

<http://www.penki.lt/Article.asp?Lang=L&ArticleID=3864> (prisijungimo laikas: 2005-01-27).

59. **V. Cucėnas.** Žiniasklaida skatina agresija? (III)

<http://www.online.sci.lt/Article.asp?Lang=L&ArticleID=3865> (prisijungimo laikas: 2005-01-27)

60. **M. Males.** Wild in Deceit. Why "Teen Violence" is Poverty Violence in Disguise?

<http://www.fair.org/extra/9603/teen-violence.html> (prisijungimo laikas: 2005-02-05).

61. **The Dangers of Media Violence**

http://www.krii.com/media_violence.htm (prisijungimo laikas: 2005-02-05).

62. **L. Rowell Huesmann.** Violent Videos and Violent Video Games: Why do they cause violence and why do they sell?

<http://commerce.senate.gov/hearings/0504hue.pdf> (prisijungimo laikas: 2005-02-12).

63. **L. Rowell Huesmann, Jessica Moise-Titus, Cheryl-Lynn Podolski, and Leonard D. Eron.** Longitudinal Relations Between Children's Exposure to TV Violence and Their Aggressive and Violent Behavior in Young Adulthood: 1977–1992. *Developmental Psychology*, 2003, Vol. 39, Nr. 2, P. 201–221.

<http://commerce.senate.gov/hearings/0504hue.pdf> (prisijungimo laikas: 2005-02-12).

64. **J. Savage.** Does viewing violent media really cause criminal violence?

http://www.sciencedirect.com/science?_ob=MIimg&_imagekey=B6VH7-4BNVWHD-1-2&_cdi=6059&_user=1075449&_orig=search&_coverDate=12%2F31%2F2004&_sk=99989998&view=c&wchp=dGLbVtz-zSkzV&md5=4210e20c6985a3079e09350ed6e8bf51&ie=/sdarticle.pdf (prisijungimo laikas: 2005-02-13).

65. **J. D. Torr.** Violence in the Media

<http://www.enotes.com/violence-media-article/> (prisijungimo laikas: 2005-02-19).

66. **Research on Media Imitation.** Presented to British Columbia Film Classification Office
Raymond Lee August 2003
<http://www.bcfilmclass.com/publications/mi2003.pdf> (prisijungimo laikas: 2005-02-19).
67. **The UNESCO Global Study on Media Violence**
<http://www.hinifoto.de/gaming/unesco.html> (prisijungimo laikas: 2005-02-19).
68. Žurnalistų etikos inspektoriatas **Romo Gudaičio** 2003-2004 metų veiklos ataskaita
<http://www3.lrs.lt/docs2/WXY5QEC1XB.DOC> (prisijungimo laikas: 2005-02-20).
69. **М. Аль-Рабак**. Ребенок и средства массовой информации.
<http://www.sestrenka.ru/s344/> (prisijungimo laikas: 2005-09-24).
70. **И. Дзялошинский**. Социальное насилие и толерантность: реальность и медиаобразы.
http://www.cjes.ru/lib/content.php?content_id=7183&category_id=4 (prisijungimo laikas: 2005-02-20).
71. **А. Макиенко**. Криминалитет и СМИ.
<http://www.inguk.ru/biblio/korruptia/makienko-kriminal.html> (prisijungimo laikas: 2005-02-20)
72. **О. Пристанская**. Печатное слово с преступным подтекстом.
<http://www.nns.ru/interv/arch/1999/06/04/int21.html> (prisijungimo laikas: 2005-02-20)
73. **А. Федоров**. Насилие на экране.
<http://www.courier.com.ru/homo/ho0504fedorov.htm> (prisijungimo laikas: 2005-02-20)
74. **Counter-Strike** žaidimo aprašymas
<http://www.games.lt/g/game.apzvalgos/449> (prisijungimo laikas: 2005-05-29).
75. **NBA Live 2005** žaidimo aprašymas
<http://www.games.lt/g/game.apie/466> (prisijungimo laikas: 2005-05-29).
76. **Need for Speed 2** žaidimo aprašymas
<http://www.games.lt/g/game.apie/556> (prisijungimo laikas: 2005-05-29).
77. **The Sims** žaidimo aprašymas
<http://www.games.lt/g/game.apzvalgos/271> (prisijungimo laikas: 2005-05-29).
78. **Europos Parlamento** ir Tarybos sprendimas Nr. 854/2005/EB, priimtas 2005 m. gegužės 11 d., patvirtinantis daugiametę Bendrijos programą, skatinančią saugesnį naudojimąsi

internetu ir naujomis interneto technologijomis.

http://europa.eu.int/information_society/activities/sip/docs/prog_decision_2005/sip_decision_2005_lt.pdf (prisijungimo laikas: 2005-08-30).

79. **Europos Sąjunga** ir jos politika dėl vaikų. Europos Tarybos informacijos biuro tinklalapis http://www.etib.lt/site_files/Europos%20politika%20del%20vaiku/4politika%20del%20vaiku.doc (prisijungimo laikas: 2005-08-30).

80. **Children, Violence and Media.** A Report for Parents and Policy Makers, Prepared by Majority Staff Senate Committee on the Judiciary September 14, 1999.

<http://judiciary.senate.gov/oldsite/mediavio.htm> (prisijungimo laikas: 2005-09-08).

81. **Nyderlandų** audiovizualinės produkcijos žymėjimo sistema Kijkwijzer

<http://www.kijkwijzer.nl/classificaties.php> (prisijungimo laikas: 2005-09-08).

82. **Picture** Techniques Used in Broadcast programs

<http://www.nab.or.jp/hfm/english/eANIMEguidelines.html> (prisijungimo laikas: 2005-09-08).

83. **Prancūzijos** institucijos Conseil supérieur de l'audiovisuel tinklalapis.

http://www.csa.fr/multi/role/role_autres.php?l=uk (prisijungimo laikas: 2005-09-08).

84. **The Protection** of Children and Adolescents on French Television.

http://www.csa.fr/upload/publication/theprotectionofminors_May%202005_English.pdf (prisijungimo laikas: 2005-09-08).

85. **Media** and the protection of young persons. **German Law Active**

<http://www.iuscomp.org/gla/literature/media.htm> (prisijungimo laikas: 2005-09-08).

86. **Television:** How Much is Too Much for Children? Media Literacy Online Project. University of Oregon

<http://interact.uoregon.edu/MediaLit/mlr/readings/articles/tvhowmuch.html> (prisijungimo laikas: 2005-09-08).

87. **University of Virginia**, Virginia Youth Violence Project

<http://youthviolence.edschool.virginia.edu/juvenile-violence/multicultural-issues.html> (prisijungimo laikas: 2005-09-08).

88. **The Web** Against Crime: The Web and Violence

<http://generalupdate.rau.ac.za/infosci/conf/Wednesday/Olivier.htm> (prisijungimo laikas: 2005-09-08).

2005-09-08).

89. **L. Gintalaitė.** Naktinės SMS pramogos – ne vaikams

http://www.lzs.lt/about.php?id=166&type=paper&page_menu=4 (prisijungimo laikas: 2005-09-10).

90. **Kultūros ministerijos pranešimas spaudai.** Naujoji tvarka saugos nepilnamečius nuo neigiamos informacijos įtakos

<http://www.lrkm.lt/index.php?ItemId=20781> (prisijungimo laikas: 2005-09-11).

91. **Kultūros ministerijos pranešimas spaudai.** Siūloma taikyti administracines nuobaudas už Visuomenės informavimo bei Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymų pažeidimus

<http://www.lrkm.lt/index.php?ItemId=20094> (prisijungimo laikas: 2005-09-11).

92. **Marielle de Sarnez.** Nepilnamečių apsauga nuo interneto pavojų. Dok. A6-0244/2005.
<http://www.eic.lrs.lt/index.php?1350685974> (prisijungimo laikas: 2005-09-15).

93. **Marielle de Sarnez.** Nepilnamečių apsauga nuo interneto pavojų. Dok. A6-0244/2005.
<http://www.europarl.eu.int/omk/sipade3?PUBREF=-//EP//NONSGML+REPORT+A6-2005-0244+0+DOC+WORD+V0//LT&L=LT&LEVEL=5&NAV=S&LSTDOC=Y> (prisijungimo laikas: 2005-09-15).

94. **V. Motiejūnas.** Nepilnamečių nusikaltimų socialiniai veiksniai. Internetinis žurnalas „Sociumas“

<http://www.sociumas.lt/Lit/nr22/nepilnameciai.asp> (prisijungimo laikas: 2005-09-17).

95. **Nepilnamečių** apsauga nuo interneto pavojų. Europos Parlamento rugsėjo 7 d. plenarinės sesijos dienos įvykių apžvalga.

<http://www.eic.lrs.lt/index.php?-1636748353> (prisijungimo laikas: 2005-09-17).

96. **Žurnalistų** etikos inspektoriaus pranešimas spaudai apie įvykusią konferenciją
<http://www3.lrs.lt/docs2/LGKFACYC.DOC> (prisijungimo laikas: 2005-09-17).

97. **Socialiniai** ir politiniai procesai visuomenės nuomonės tyrimų duomenimis. (Socialinių tyrimų instituto tinklalapis)

http://www.sti.lt/europa/III_dalis.pdf (prisijungimo laikas: 2005-09-19).

SANTRAUKA

SMURTO ŽINIASKLAIDOJE POVEIKIS NEPILNAMEČIAMS IR JO PREVENCIJA

Pagrindinės sąvokos: *smurtas žiniasklaidoje, smurto poveikis, nepilnamečiai, smurto prevencija, informacijos klasifikavimas ir žymėjimas.*

Šiame magistro darbe nagrinėjama smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams ir jo prevencijos problema.

Darbo tikslas – atsižvelgiant į žiniasklaidą kaip į vieną neišvengiamų išorinės aplinkos veiksnių, išanalizuoti jos daromą poveikį nepilnamečio asmenybei, taip pat numatyti galimus ir tinkamiausius tokio poveikio prevencijos būdus.

Atskleidžiant žiniasklaidos funkcijas, galima išskirti tris dideles funkcijų grupes: kognityvinę (tai informacijos gavimas ir žinių įgijimas), atsipalaidavimą (pramoga ir bėgimas nuo nuobodulio) ir asmeninių poreikių (pvz., pabėgti nuo tikrovės ar rasti pakaitalą socialiniams kontaktams) patenkinimas. Tačiau, be išvardintų teigiamų žiniasklaidos funkcijų, būtina pabrėžti, kad egzistuoja ir neigiamos funkcijos. Jų poveikis itin svarbus dėl to, kad žiniasklaidos priemonėmis pateikiama informacija (net neobjektyvi) gali turėti įtakos žmonių, ypač nepilnamečių, nuostatų, įsitikinimų ir net elgesio formavimuisi.

Darbe išsamiai nagrinėjamos pasaulio bei Lietuvos mokslininkų teorijos, analizuojami įvairūs poveikio būdai. Literatūroje galima rasti įvairių teorijų ir nuomonių, aiškinančių smurto žiniasklaidoje poveikį žiūrovui. Pagrindinėmis autorė laikytų 3 teorijas – **socialinio išmokimo** (Albert Bandura), **skriptų** (Rowell Huesmann) ir **jautrumo sumažinimo** (Leonard Berkowitz). Šiame darbe nagrinėtos kitų autorių teorijos yra glaudžiai susijusios su pagrindinėmis. Mokslininkai sutinka, kad, be teigiamo žiniasklaidos poveikio, egzistuoja ir neigiamas. Kyla diskusijų tik apie jo mastus.

Išanalizavus pasaulio bei Lietuvos mokslininkų nuostatas dėl smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams, kriminologiniam tyrimui buvo išskelti uždaviniai:

- 1) išsiaiškinti kūrinių su smurto elementais populiarumo laipsnį nepilnamečių auditorijoje;
- 2) ištirti nepilnamečių nuomonę apie smurto žiniasklaidoje poveikį, pažvelgti į nagrinėjamą problemą jų akimis;
- 3) pateikiant respondentams tiesioginių ir netiesioginių klausimų, išsiaiškinti Lietuvoje naudojamos prevencijos sistemos veiksmingumą.

Trumpai apibendrinant kriminologinio tyrimo rezultatus, autorė pabrėžia kelis aspektus:

Neigiamas smurto žiniasklaidoje poveikis nepilnamečiams neabejotinai egzistuoja. Ryšys tarp matyto smurto žiniasklaidoje ir smurto gyvenime yra, bet vargu ar galima pavadinti žiniasklaidą pagrindiniu veiksniumi, lemiančiu nepilnamečių smurtą.

Prevencijos problematika skaidoma į dvi dalis ir nagrinėjama per poveikį į vaiko makrosocialinę (valstybės lygis) bei mikrosocialinę (šeima, mokykla) aplinką.

Nagrinėjant smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams analizuojami tarptautiniai ir Lietuvos Respublikos teisės aktai. Darbe atskleidžiamos kai kurios Lietuvos teisės aktų spragos bei pasiūlymai joms šalinti.

Taip pat aptariami ir žiniasklaidos atstovų etikos reikalavimai. Pateikiami pasiūlymai didinti žiniasklaidos atstovų kvalifikaciją. Būtina, kad viešosios informacijos rengėjai, platintojai, žurnalistai būtų gerai susipažinę ne tik su jų veikla, bet ir žmogaus teisių apsaugą reglamentuojančiais teisės aktais bei jų laikytusi. Tokiu atveju jie galės įvertinti informacijos pobūdį ir bus įgyvendintos prielaidos efektyviam savireguliacijos mechanizmo funkcionavimui.

Detaliai analizuojama Lietuvos priežiūros ir kontrolės institucijų sistema, institucijų bendradarbiavimo kryptys.

Kaip viena pagrindinių nepilnamečių apsaugos nuo jiems žalingos informacijos priemonių, taikomų Lietuvoje, aptariama informacijos klasifikavimo ir žymėjimo metodika. Lietuvos metodika lyginama su įvairių pasaulio regionų (Amerika, Europa, Azija) šalyse (JAV, Nyderlandai, Prancūzija, Vokietija, Japonija) naudojama metodika, išryškunami privalumai ir trūkumai. Nepilnamečių apsauga įgyvendinama teisinėmis, techninėmis, kitomis priemonėmis. Priemonės, sėkmingai veikiančios kitose šalyse ir kurių nėra Lietuvoje (į jas verta atkreipti dėmesį) – tai ne tik amžiaus, bet ir turinio cenzas; V-chip technologijos; interneto saitai, skirti tėvams (šeimoms) ir suteikiantys reikiamą informaciją nepilnamečių apsaugos srityje.

Tėvai taip pat turi svarbų tikslą – išmokyti vaikus matyti pavaizduotus neigiamus reiškinius (smurtą, nusikaltimus ir kt.) per atstumą, ne kaip tikrąją tiesą, bet kaip informacijos pateikiančio asmens subjektyvią nuomonę, su kuria ne visada būtina sutikti. Tokiu aspektu viena iš perspektyviausių neigiamo žiniasklaidos poveikio nepilnamečiams kryptų – suteikimas vaikams žinių apie visuomenės informavimo priemonių vaidmenį, kritinio požiūrio į gaunamą informaciją formavimas (angl. – *media education, media literacy*).

Taip pat galima būtų pasiūlyti naujas atsakingų institucijų darbo kryptis:

- informacinių vaikų poreikių tyrimas atsižvelgiant į jų amžių ir žiniasklaidoje pateikiamos informacijos pasiekiamumą;
- žiniasklaidos pranešimų, skirtų nepilnamečiams, vertinimas;
- vaikų ir paauglių aprūpinimas socialinio informavimo šaltiniais.

SUMMARY

MEDIA VIOLENCE EFFECT ON CHILDREN AND ITS PREVENTION

Keywords: *media violence, violence effect, children, violence prevention, rating system.*

In this research work is analyzed a problem of violence in media effects on juveniles and its prevention. With the occurrence of mass-media, film and in particular television and Internet however, the quantity of aggressive content daily consumed by children has dramatically increased. As real violence, especially among the youth at the same time is still growing, it seems plausible to correlate the two, media violence and aggressive behaviour.

The main purpose of the work is to analyze media effects on juvenile's character, and to provide possible ways for its prevention considering media as one of a necessary attribute in modern life.

Speaking about the functions of media, the author marks three big groups: cognitive (receive information and gain experience), relaxation (have fun and avoid boredom) and meeting a personal want (hide from real life or change social contacts). But without positive functions of media there are some negative ones. Their effects are very important because of information given in media (even not objective) can influence person's (particularly children) attitude, credo and eventually behaviour.

In the work the author analyzes some theories of scholars in the world and Lithuania. There are very many theories and opinions, explaining media violence effects in literature. The author counts three theories as the main: **Social learning theory** by Albert Bandura, **Script theory** by L. Rowell Huesmann and **Desensibilization theory** by Leonard Berkowitz. Recently, scientists have overcome their traditional dissent and have come to some common conclusions. They assume a media effects risk which depends on the message content, the characteristics of the media user, and his family, as well as his social and cultural environment. Children are more at risk to be immediately influenced than adults. Yet, as the commercial and the political world strongly rely on the influence of images and messages, it seems naive to exclude media violence from any effects probability.

Having traversed those theories, the author raised some issues for a criminology research: to find out how much popular in a children auditorium is production with violence; to know juveniles opinion about media violence; and to examine the effectiveness of Lithuanian prevention system.

Generalizing the results of the criminology research, the author draws some conclusions: negative effects of media violence undoubtedly exists, but it can be hardly named as the primary factor, which determinate juvenile's violent crime.

The topic of negative effects prevention is divided into two parts and dealing with a problem of macrosocial (at national level) and microsocial level (family or school) ambience.

There were analyzed international and Lithuanian law acts in the work, so as some noticed vacancies in Lithuanian law acts and offered some suggestions about this.

The standards of journalistic ethics and the law would let to verify information and to create an effective self-regulation system, where an inappropriate information would be out of touch for children.

The rating system used by the Lithuania media are designed, in part, to empower parents, teachers, and other adults to shield children from media violence. In the meantime, the effectiveness of existing system is not very high. Comparing rating systems in various countries (USA, The Netherlands, France, Germany, Japan) there are some legislative and technical measures how to protect children from media violence. The effectiveness of V-Chips, Internet filters, rating systems and the like depend on the technical abilities and willingness of parents to use those devices.

At this time in Lithuania is not any rating system for music, video games and Internet industries as in many foreign countries. These industries should be encouraged to develop and implement an universal rating system for television, movies, music, video games and the Internet. We should also improve institutional system of Lithuania and give proper financial incentives, equipment and personnel.

We should ensure that there are no regulatory or other governmental obstacles that would prevent these industries from designing and implementing such a system.

At a microsocial level parents have to educate children to see negative material “in a distance”. Parents would talk to their children about mass-media role and explain them that the information given by media is not always real. Media literacy, media education becomes very important so for children as for parents.

ANKETA

Mielas moksleivi,

Prašome nuoširdžiai ir rimtai atsakyti į pateiktus anketos klausimus. Atidžiai perskaitykite ir pažymėkite, Jūsų nuomone, tinkamiausią teiginį. Mums svarbi Jūsų nuomonė, todėl rašykite nežiūrėdami į draugų atsakymus. Tai yra anoniminė apklausa, Jūsų vardo ir pavardės rašyti nereikia.

Jūsų amžius..... Jūsų lytis V M

1. Kiek valandų per savaitę (vidutiniškai) Jūs: (pateiktoje lentelėje žymėkite kryželiu)

Kaip dažnai Jūs:	Iki 10 val.	11-20 val.	21-30 val.	Virš 30 val.	<i>Jeigu ne vienas atsakymas netinka, šiame stulpelyje įrašykite savo atsakymą</i>
klausotės radijo					
žiūrite televiziją					
skaitote spaudą					
naudojatės internetu					

2. Kokiomis valandomis dažniausiai: (pateiktoje lentelėje žymėkite kryželiu)

	Ryte (7-12val.)	Dieną (12-17 val.)	Vakare			
			17-19 val.	19-21 val.	21-23 val.	Po 23 val.
žiūrite televiziją						

3. Kokie filmai Jums labiausiai patinka:

- a) komedijos;
- b) meilės istorijos;
- c) nuotykių;
- d) koviniai;
- e) siaubo;
- f) detektyvai;
- g) fantastiniai;
- h) kiti (įrašykite)

4. Kokius straipsnius perskaitote pirmiausia?

- a) lengvo pobūdžio (jumoras, horoskopai);
- b) apie įdomius žmones;
- c) apie sportą;
- d) apie nusikaltimus ir nelaimes;
- e) kita (įrašykite).....
- f) visus iš eilės.

5. Koks Jūsų mėgstamiausias kompiuterinis žaidimas

.....

6. Jūs klausotės radijo, žiūrite televiziją, skaitote spaudą, naudojate internetu dažniausiai:

- a) vienas;
- b) su tėvais;
- c) su kitais šeimos nariais;
- d) su draugais;
- e) kita (įrašykite).....

7. Ar tėvai (šeima) kontroliuoja, kokias laidas (filmus, žaidimus, saitus, straipsnius ir pan.) Jūs žiūrite?

- a) dažnai;
- b) kartais;
- c) niekada.

8. Ar laikotės TV laidų ir filmų žymėjimų (N-7, N-14, T, S) nustatytų apribojimų ?

- a) visada laikausi;
- b) dažniau laikausi;
- c) laikausi tik kai šalia yra tėvai (kiti šeimos nariai);
- d) dažniau nesilaikau;
- e) nesilaikau.

9. Koks žiniasklaidoje rodomo smurto kiekis Jūsų nuomone yra šiuo metu Lietuvoje?

- a) mažas;
- b) normalus;
- c) didelis;
- d) labai didelis.

10. Kaip manote, ar smurtas žiniasklaidoje skatina žmones smurtauti?

- a) taip;
- b) ne.

11. Kur Jūsų manymu dažniausiai pateikiama smurtinė informacija?

- a) internete;
- b) spaudoje;
- c) per televiziją;
- d) per radiją.

12. Ar Jums patinka smurto demonstravimas žiniasklaidoje?

- a) taip;
- b) kartais patinka;
- c) ne;
- d) nežinau.

13. Ar Jums kyla noras pakartoti matytas smurto scenas gyvenime?

- a) dažnai;
- b) kartais;
- c) nekyla.

14. Ar teko kada nors šį norą įgyvendinti?

- a) taip;
- b) ne.

15. Ar pateisinate filmų (straipsnių, laidų, žaidimų) veikėjų naudojamą smurtą?

- a) negaliu pateisinti smurto;
- b) kartais pateisinu (įrašykite kodėl).....
- c) taip, visada pateisinu (įrašykite kodėl).....
- d) kita (įrašykite).....

16. Ar smurto scenos turi įtakos Jums?

- a) taip;
- b) greičiausiai taip;
- c) greičiausiai ne;
- d) ne;
- e) nežinau.

17. Ar vaikai ir paaugliai turi būti apsaugoti nuo žalingo smurto žiniasklaidoje poveikio?

- a) taip;
- b) ne;
- c) jie turi būti laisvi ir rinktis patys;
- d) nežinau;
- e) kita (įrašykite).....

Dėkojame už dalyvavimą!

APKLAUSOS REZULTATAI (SKAITINĖ INFORMACIJA) N=250

1. Kiek valandų per savaitę (vidutiniškai) Jūs: (pateiktoje lentelėje žymėkite kryželiu)

Kaip dažnai Jūs:	Iki 10 val.	11-20 val.	21-30 val.	Virš 30 val.	<i>Jeigu ne vienas atsakymas netinka, šiame stulpelyje įrašykite savo atsakymą</i>
klausotės radijo	153 – 61,2%	19 – 7,6%	5 – 2%	3 – 1,2%	70 – 28%
žiūrite televiziją	43 – 17,2%	110 – 44%	68 – 27,2%	29 – 11,6%	-
skaitote spaudą	169 – 67,6%	8 – 3,2%	2 – 0,8%	-	71 – 28,4%
naudojatės internetu	108 – 43,2%	46 – 18,4%	32 – 12,8%	11 – 4,4%	53 – 21,2%

2. Kokiomis valandomis dažniausiai: (pateiktoje lentelėje žymėkite kryželiu)

	Ryte (7-12val.)	Dieną (12-17 val.)	Vakare			
			17-19 val.	19-21 val.	21-23 val.	Po 23 val.
žiūrite televiziją	41 – 16,4%	127 – 50,8%	102 – 40,8%	163 – 65,2%	90 – 36%	8 – 3,2%

3. Kokie filmai Jums labiausiai patinka:

Žanras	<i>Mergaitės</i>	<i>Berniukai</i>
komedijos	116 – 87,9%	96 – 81,4%
meilės istorijos	33 – 25%	6 – 5,1%
nuotykių	71 – 53,8%	67 – 56,8%
koviniai	17 – 12,9%	80 – 67,8%
siaubo	84 – 63,6%	75 – 63,6%
detektyvai	10 – 7,6%	15 – 12,7%
fantastiniai	56 – 42,4%	64 – 54,2%
kitus	16 – 12,1%	3 – 2,5%

4. Kokius straipsnius perskaitote pirmiausia?

Tematika	<i>Mergaitės</i>	<i>Berniukai</i>
lengvo pobūdžio (jumoras, horoskopai)	82 – 62,1%	46 – 39%
apie įdomius žmones	45 – 34,1%	16 – 13,6%
apie sportą	22 – 16,7%	57 – 48,3%
apie nusikaltimus ir nelaimės	40 – 30,3%	32 – 27,1%
kitus	6 – 4,5%	14 – 11%
visus iš eilės	10 – 7,6%	10 – 8,5%

6. Jūs klausotės radijo, žiūrite televiziją, skaitote spaudą, naudojate internetu dažniausiai:

vienas	188 – 75,2 %
su tėvais	58 – 23,2 %
su kitais šeimos nariais	49 – 19,6 %
su draugais	82 – 32,8 %
kita (įrašykite)	0 – 0 %

7. Ar tėvai (šeima) kontroliuoja, kokias laidas (filmus, žaidimus, situs, straipsnius ir pan.) Jūs žiūrite?

dažnai	43 – 17,2 %
kartais	159 – 63,6 %
niekada	48 – 19,2 %

8. Ar laikotės TV laidų ir filmų žymėjimų (N-7, N-14, T, S) nustatytų apribojimų ?

visada laikausi	26 – 10,4 %
dažniau laikausi	55 – 22 %
laikausi tik kai šalia yra tėvai (kiti šeimos nariai)	48 – 19,2 %
dažniau nesilaikau	47 – 18,8 %
nesilaikau	74 – 29,6 %

9. Koks žiniasklaidoje rodomo smurto kiekis Jūsų nuomone yra šiuo metu Lietuvoje?

Smurto kiekis	<i>Mergaitės</i>	<i>Beraiukai</i>
mažas	7 – 5,3%	12 – 10,2%
normalus	49 – 37,1%	62 – 52,5%
didelis	60 – 45,5%	35 – 29,7%
labai didelis	16 – 12,1%	9 – 7,6%

10. Kaip manote, ar smurtas žiniasklaidoje skatina žmones smurtauti?

	<i>Mergaitės</i>	<i>Beraiukai</i>	<i>Visi</i>
taip	63 – 47,7%	43 – 36,4%	106 – 42,4%
ne	69 – 52,3%	75 – 63,6%	144 – 57,6%

11. Kur Jūsų manymu dažniausiai pateikiama smurtinė informacija?

internete	49 – 19,6 %
spauodoje	89 – 35,6 %
per televiziją	192 – 76,8 %
per radiją	36 – 14,4%

12. Ar Jums patinka smurto demonstravimas žiniasklaidoje?

	<i>Mergaitės</i>	<i>Beraiukai</i>	<i>Visi</i>
taip	1 – 0,8%	15 – 12,8%	16 – 6,4
kartais	15 – 11,3%	28 – 23,7%	43 – 17,2
ne	89 – 67,4%	47 – 39,8%	136 – 54,4%
nežinau	27 – 20,5%	28 – 23,7%	55 - 22%

13. Ar Jums kyla noras pakartoti matytas smurto scenas gyvenime?

	<i>Mergaitės</i>	<i>Beraiukai</i>	<i>Visi</i>
dažnai	0 – 0%	2 – 1,7%	2 – 0,8%
kartais	9 – 6,8%	24 – 20,3%	33 – 13,2%
nekyla	123 – 93,2%	92 – 78%	215 – 86%

14. Ar teko kada nors šį norą įgyvendinti?

	<i>Mergaitės</i>	<i>Berņiukai</i>	<i>Visi</i>
taip	1 – 0,8%	9 – 7,6%	10 – 4%
ne	131 – 99,2%	109 – 92,4%	240 – 96%

15. Ar pateisinate filmų (straipsnių, laidų, žaidimų) veikėjų naudojamą smurtą?

	<i>Mergaitės</i>	<i>Berņiukai</i>
negaliu pateisinti smurto	96 – 72,7%	74 – 62,7%
kartais pateisinu	30 – 22,8%	28 – 23,7%
taip, visada pateisinu	4 – 3%	14 – 11,9%
kita	2 – 1,5%	2 – 1,7%

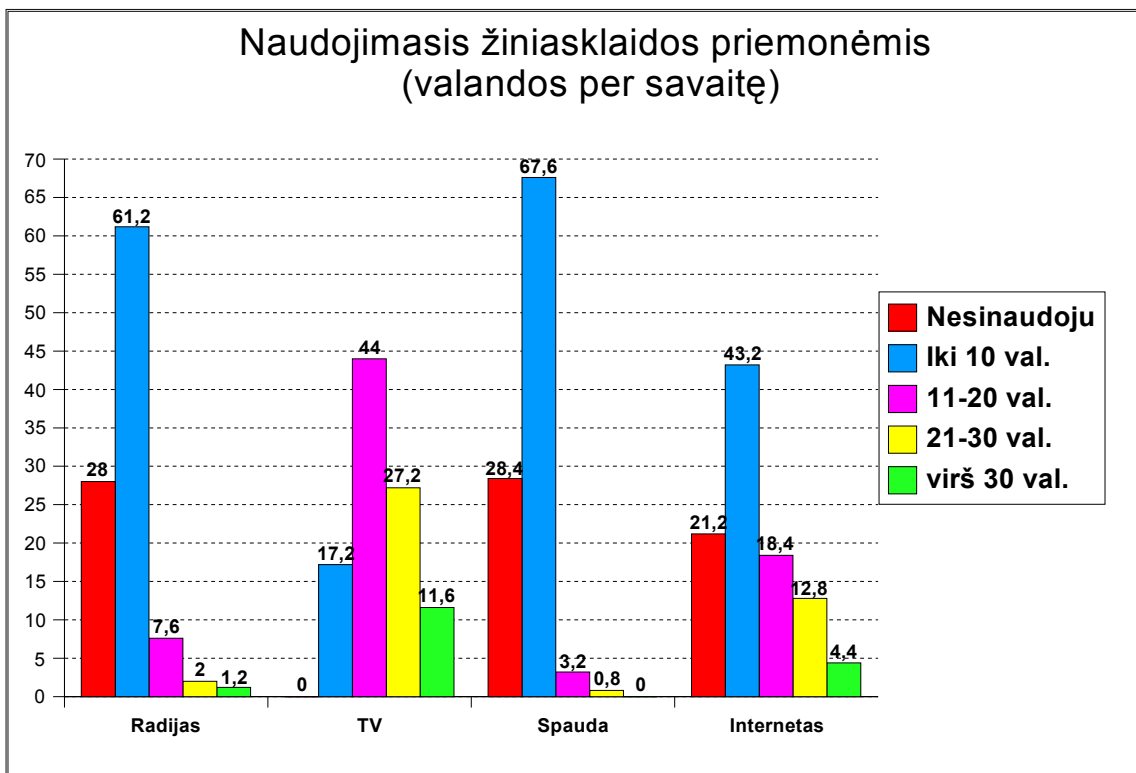
16. Ar smurto scenos turi įtakos Jums?

	<i>Mergaitės</i>	<i>Berņiukai</i>	<i>Visi</i>
taip	13 – 9,8%	16 – 13,6%	29 – 11,6%
greičiausiai taip	19 – 14,4%	17 – 14,4%	36 – 14,4%
greičiausiai ne	24 – 18,2%	24 – 20,3%	48 – 19,2%
ne	53 – 40,2%	41 – 34,8%	94 – 37,6%
nežinau	23 – 17,4%	20 – 16,9%	43 – 17,2%

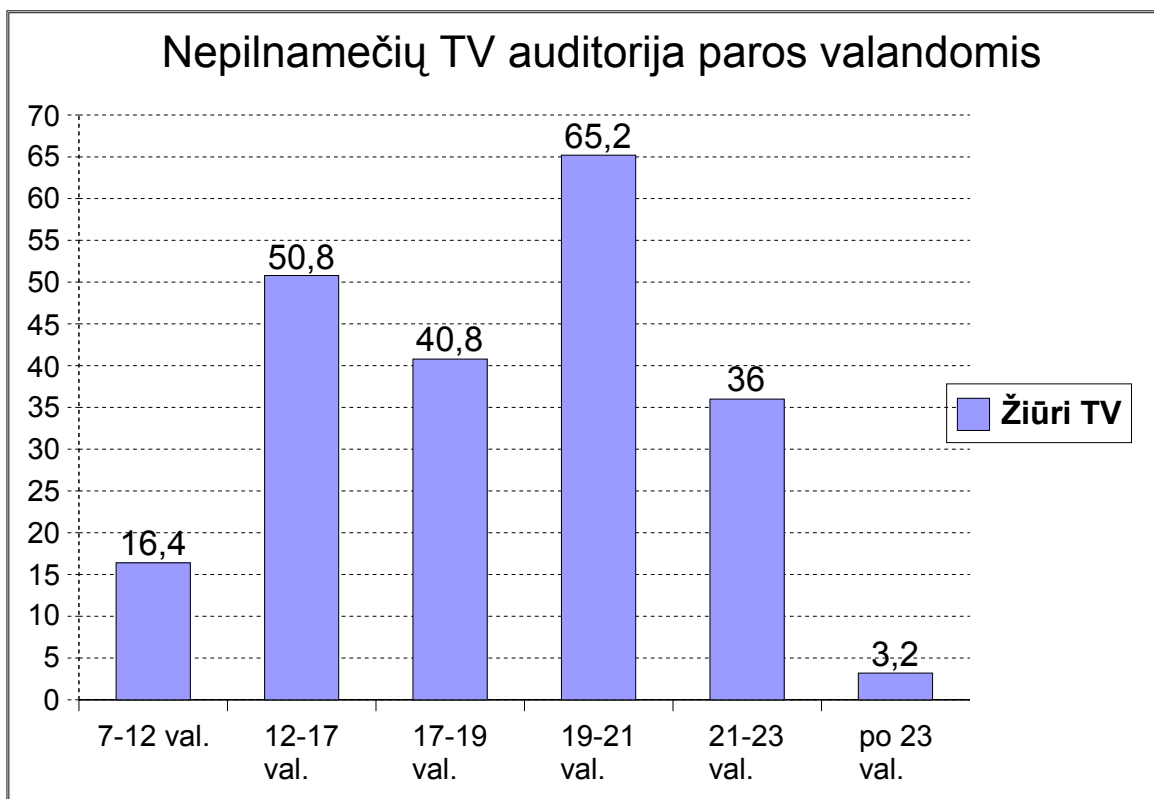
17. Ar vaikai ir paaugliai turi būti apsaugoti nuo žalingo smurto žiniasklaidoje poveikio?

	<i>Mergaitės</i>	<i>Berņiukai</i>	<i>Visi</i>
taip	88 – 66,7%	53 – 44,9%	141 – 56,4%
ne	3 – 2,3%	16 – 13,6%	19 – 7,6%
jie turi būti laisvi ir rinktis patys	31 – 23,5%	34 – 28,8%	65 – 26%
nežinau	8 – 6,1%	15 – 12,7%	23 – 9,2%
kita	2 – 1,5%	0 – 0%	2 – 0,8%

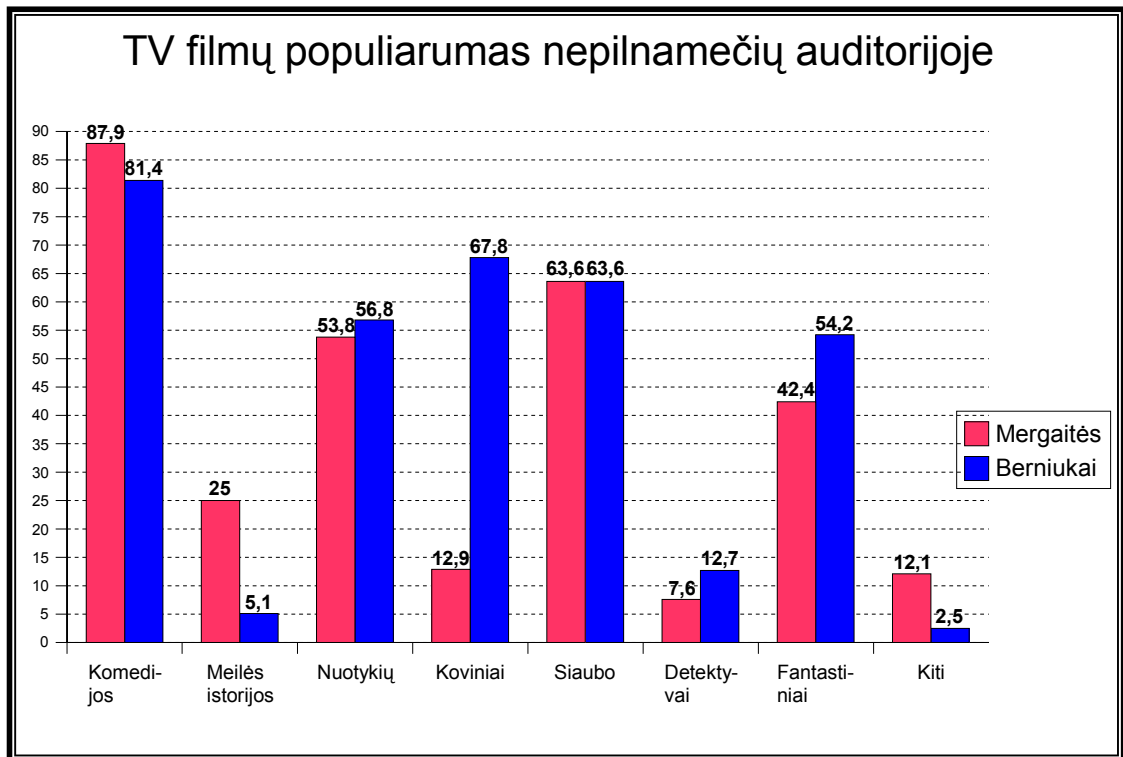
1 diagrama

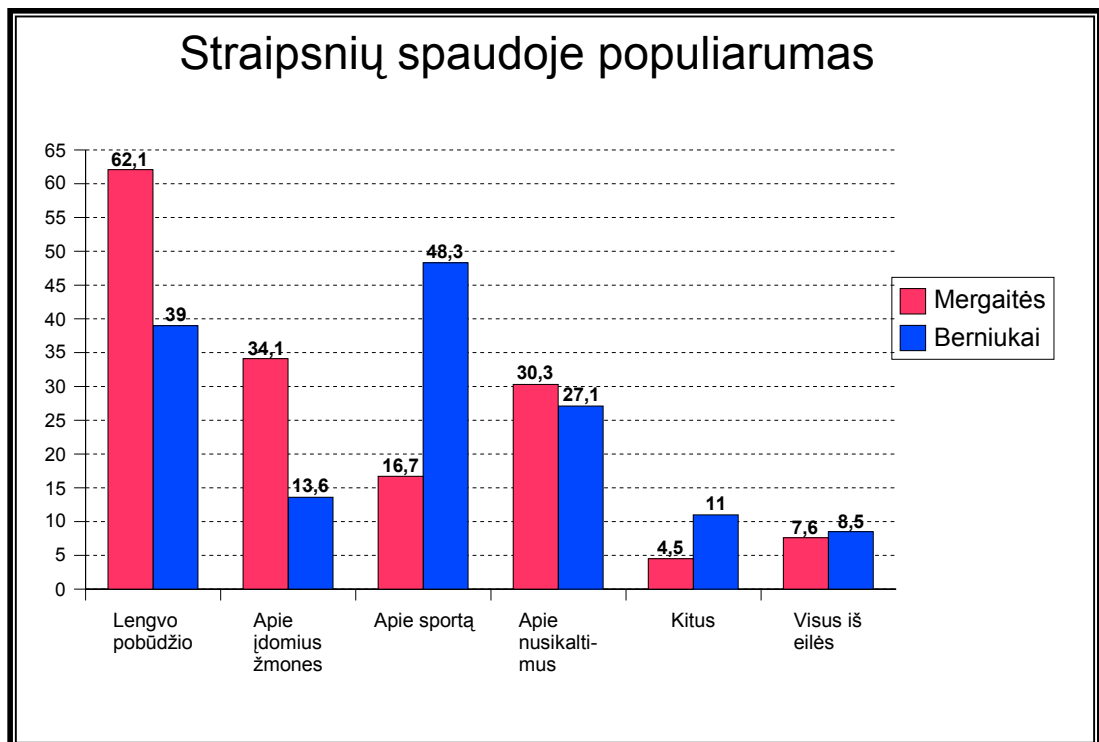
2 diagrama

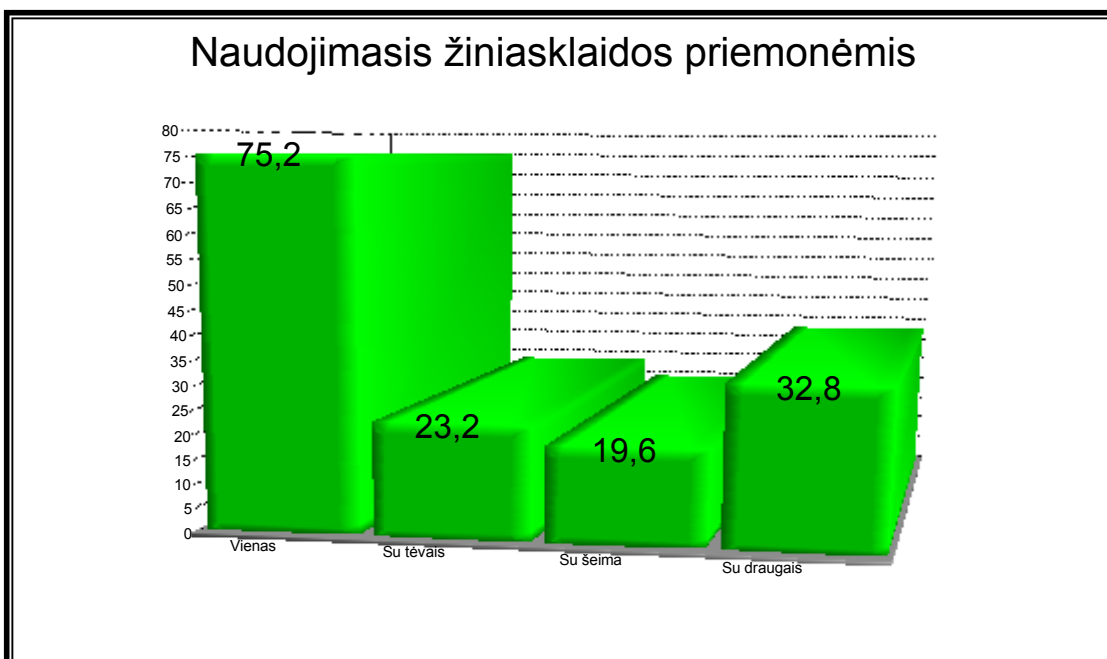
3 diagrama

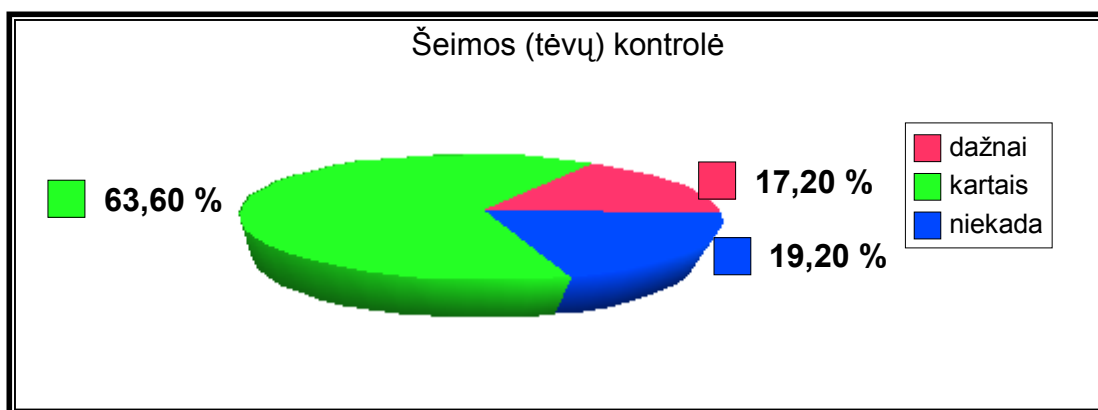
4 diagrama

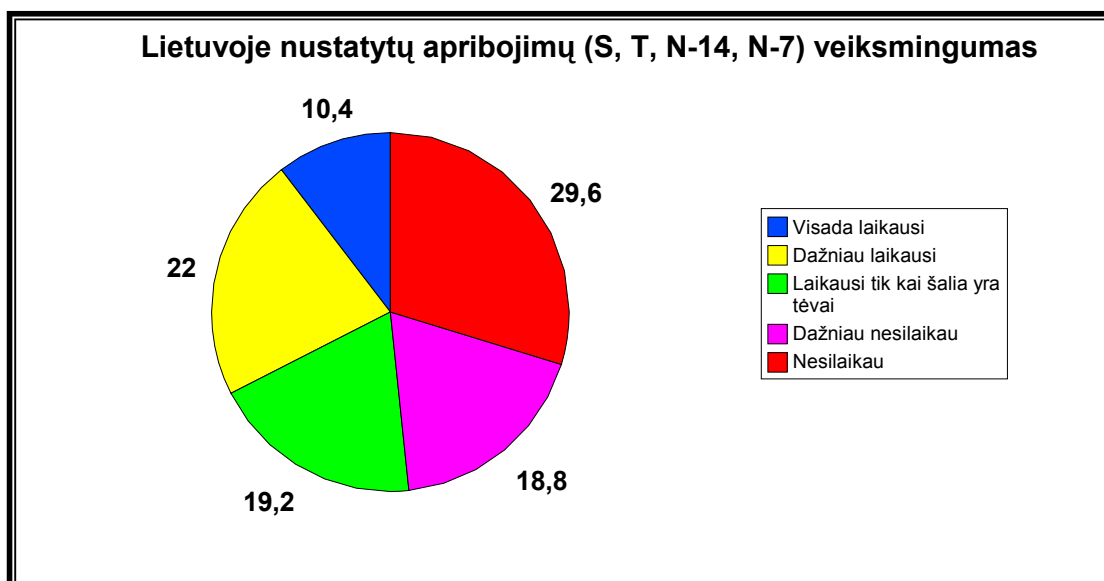
6 diagrama

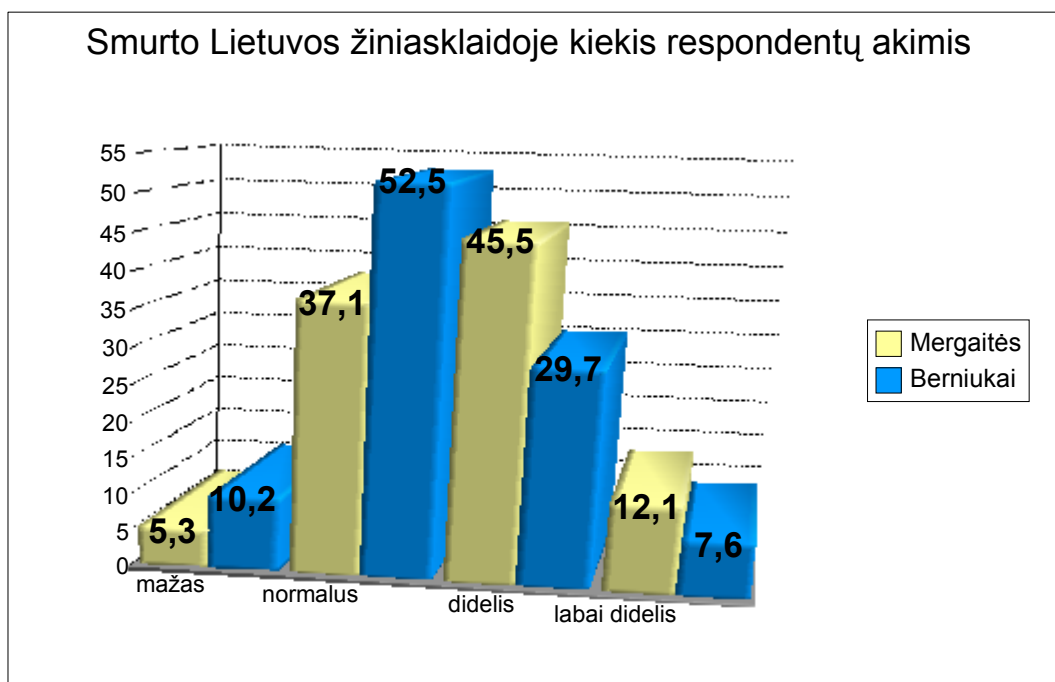
7 diagrama

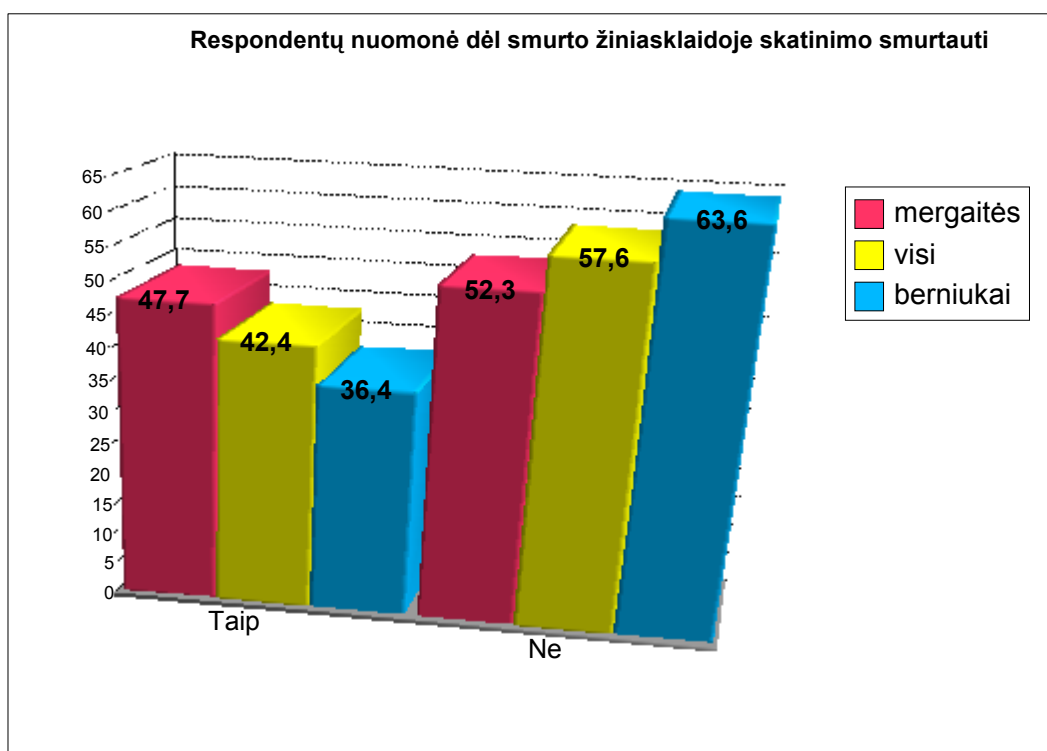
8 diagrama

9 diagrama

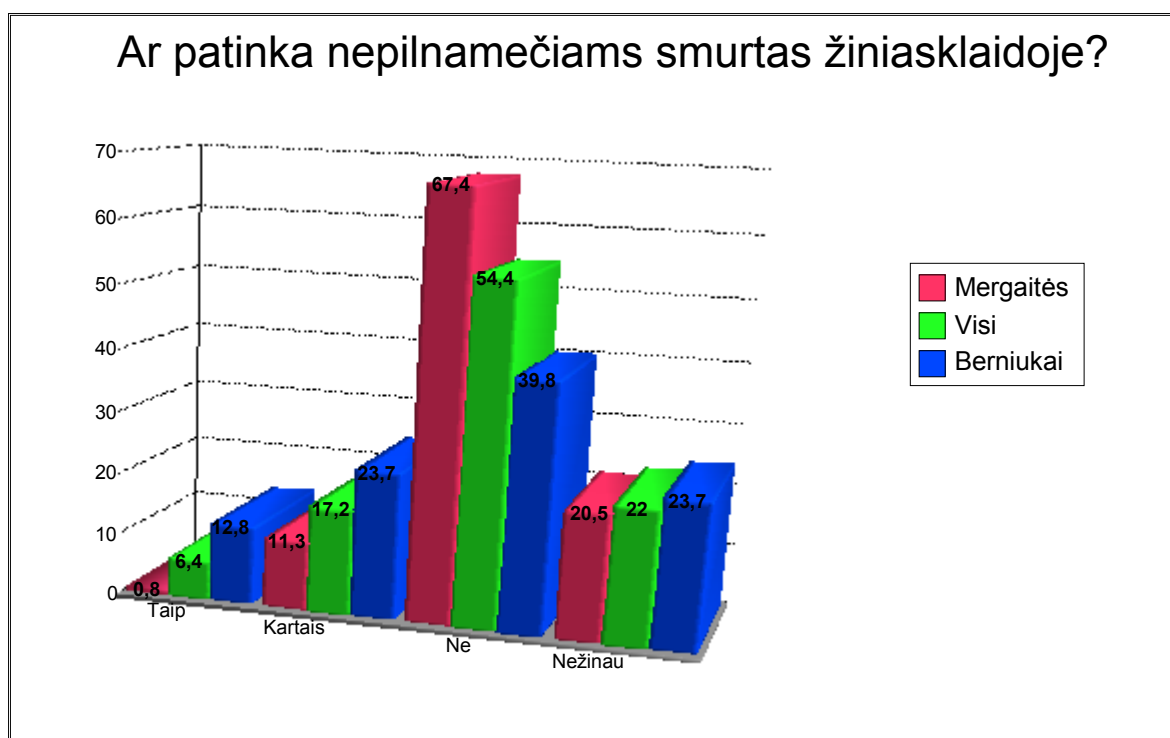
10 diagrama

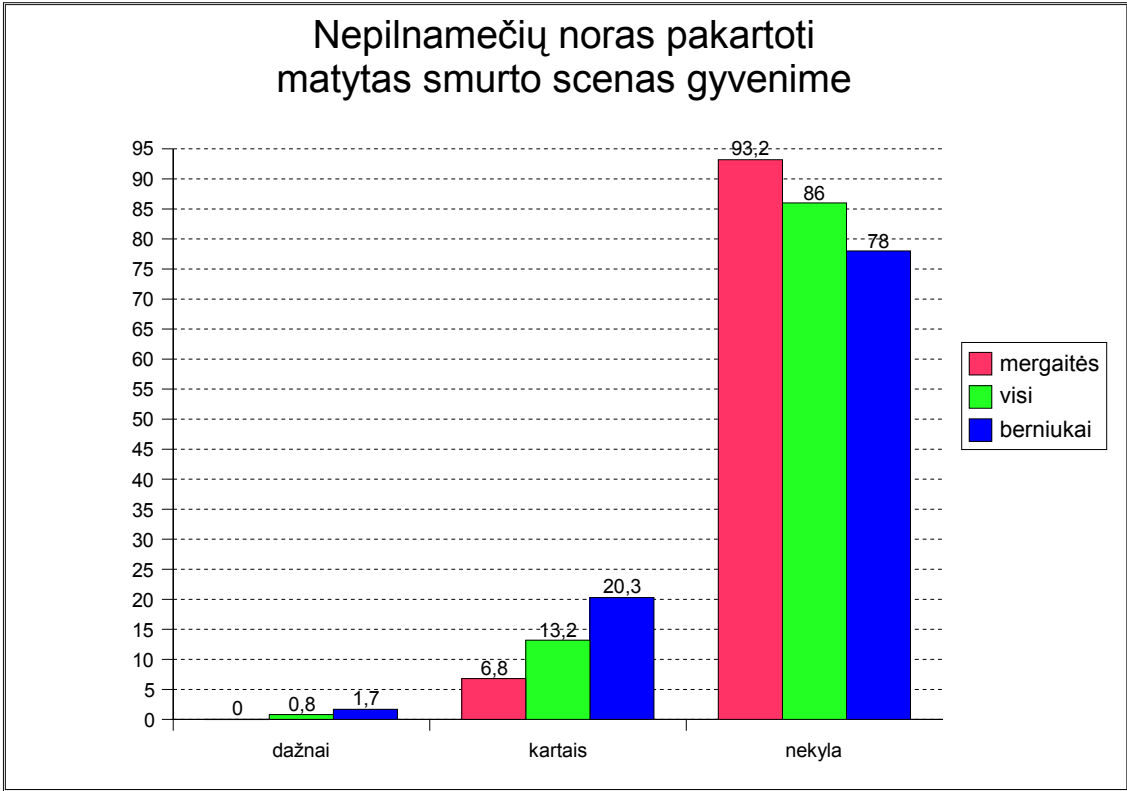
11 diagrama

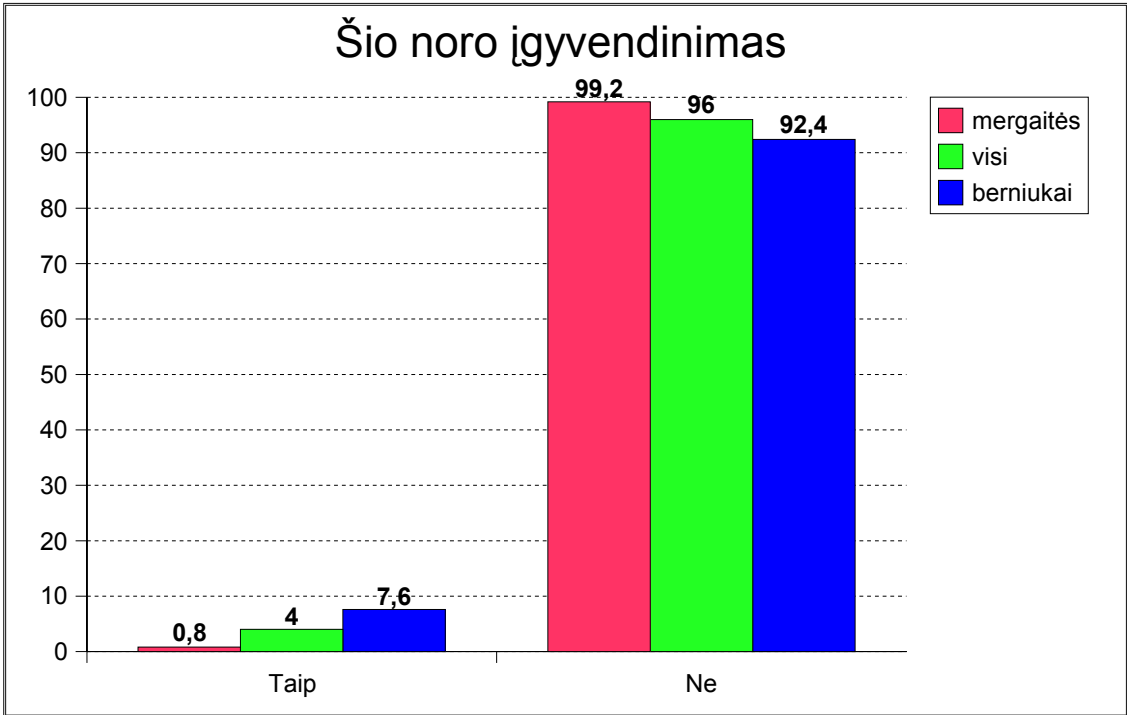
12 diagrama

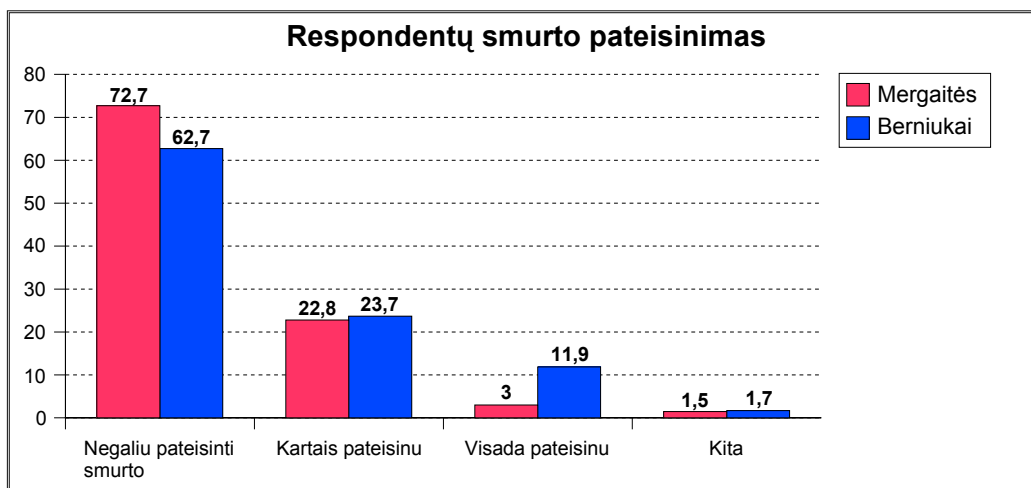
13 diagrama

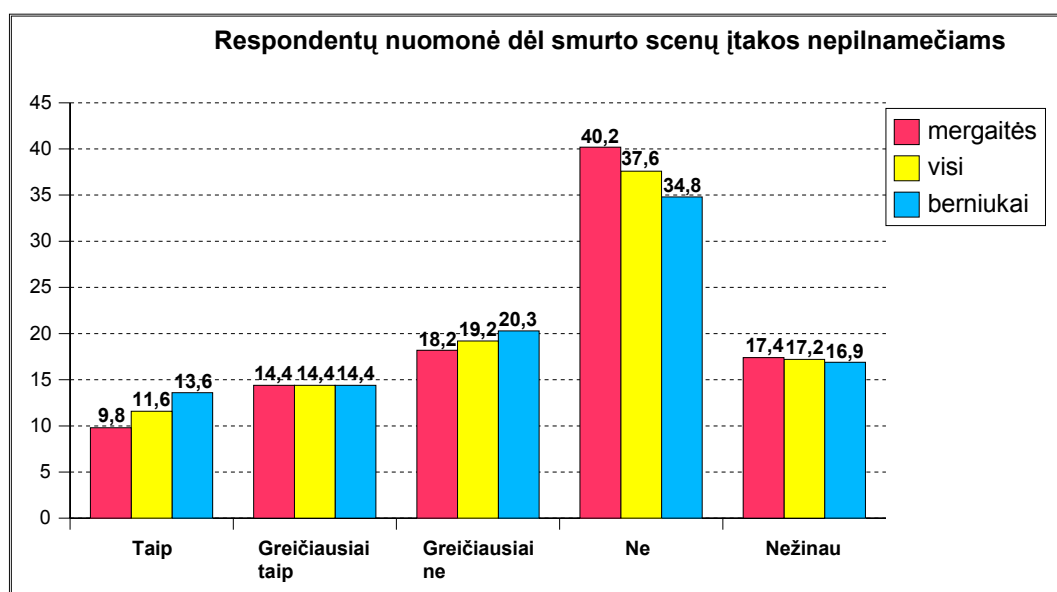
14 diagrama

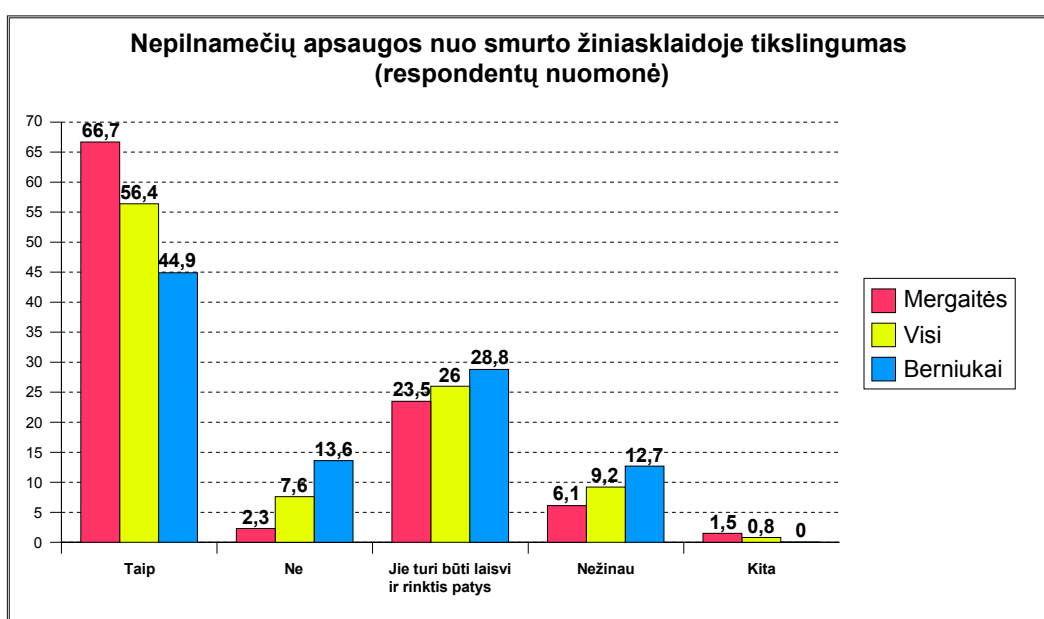
15 diagrama

16 diagrama

17 diagrama

4 PRIEDAS

JAV AUDIOVIZUALINĖS PRODUKCIJOS KLASIFIKAVIMO IR ŽYMĖJIMO SISTEMA

Vaidybiniai filmai. Filmai priskiriami vienai iš penkių kategorijų. Šia veikla užsiima Amerikos kino filmų asociacijos vertinimų komisija (Rating Board of the Motion Picture Association of America ("MPAA")).

(1) "G": General Audiences. All Ages Admitted. – Leidžiama žiūrėti bet kokio amžiaus vaikams.

Filmas, pažymėtas šiuo simboliu, yra priskirtas šiai kategorijai, nes, komisijos nuomone, neturėjo temų, susijusių su kalba, nuogumu, seksu, smurtu ar kitų, kurios galėtų įžeisti tėvų orumą. Tačiau tėvai turi turėti omenyje, primena komisija, kad ženklas "G" nėra „aprobavimo sertifikatas“ ir nereiškia, kad filmas skirtas specialiai vaikams.

(2) "PG": Parental Guidance Suggested. Some Material May Not Be Suitable For Children. – Vaikai gali žiūrėti filmą gavus tėvų sutikimą. Kai kurie elementai netinka vaikų auditorijai.

Šis simbolis parodo, kad filmas prieš leidžiant žiūrėti vaikams turi būti patikrintas tėvų. Tėvai gali nuspręsti, kad kai kurie elementai (keiksmožodžiai, smurtas, nuogumas) netinka vaikams. Šiuo simboliu pažymėtuose filmuose nėra narkotikų vartojimo temų.

(3) "PG-13": Parents Strongly Cautioned. Some Material May Be Inappropriate For Children Under 13. – Kai kurie turinio elementai nėra skirti vaikams iki 13 metų.

Šis simbolis yra griežtas įspėjimas tėvams, kurie turi būti labai atsargūs leisdami savo vaikams iki 13 metų žiūrėti tokį filmą. Tokio tipo filmuose yra smurto, nuogumo, sekso ar kalbos elementų. Pvz., čia jau atsiranda keiksmožodžių sekso tema, bet jie dar „netraukia“ iki "R" simbolio. PG-13 filmų turinys taip pat gali turėti narkotikų vartojimo elementų.

(4) "R": Restricted, Under 17 Requires Accompanying Parent Or Adult Guardian. – Jaunimas iki 17 metų gali žiūrėti filmą tik kartu su suaugusiaisiais.

Filmai, pažymėti šiuo simboliu, gali turėti keiksmožodžių, žiauraus smurto, erotikos, narkotikų vartojimo, arba šių elementų įvairių derinių. MPAA griežtai įspėja tėvus daugiau pasidomėti tokiais filmais prieš leidžiant vaikams kartu juos žiūrėti.

(5) "NC-17": No One 17 And Under Admitted. – Jaunimui iki 17 metų žiūrėti draudžiama.

Ženklas "NC-17" rodo, komisijos nuomone, kad filmas mažiausiai tinka nepilnamečių auditorijai. Kino teatrų savininkai įpareigoti neleisti jaunesnių kaip 18 metų žiūrovų. Filmas gauna tokį simbolį dėl smurto, sekso, nukrypstančio nuo normos elgesio, narkotikų vartojimo ar kitų elementų, kurių tėvai neleisti žiūrėti vaikams.

Televizija. Amžiaus simboliai, naudojami televizijos laidoms žymėti, pasirodė po MPAA žymėjimo sistemos ir jos pagrindu, yra tokie:

(1) "TV-Y": All Children – **Skiriama visiems vaikams**. Animaciniai ar vaidybiniai, šių laidų temos ir elementai sukurti mažiems vaikams. Šių programų turinys negąsdina mažų vaikų.

(2) "TV-Y7": Directed to Children Ages 7 and Above – **Skiriama vaikams nuo 7 metų**. Šios programos skirtos vaikams, kurie jau sugeba atskirti fantaziją nuo tikrovės. Temos ir elementai gali turėti šiek tiek fantazijos ir komedinio smurto, šios programos gali išgąsdinti jaunesnius nei 7 metų vaikus.

(3) "TV-G": General Audience – **Skiriama bendrajai auditorijai**. Dauguma tėvų gali laikyti šio tipo laidas tinkančiomis bet kokio amžiaus vaikams, įskaitant ir mažus vaikus. Šios programos neturi ar turi labai mažai smurto, erotikos scenų.

(4) "TV-PG": Parental Guidance Suggested – **Reikalingas tėvų sutikimas**. Šis simbolis nurodo, kad tėvai gali įvertinti kai kuriuos elementus kaip netinkančius jaunesniems vaikams. Programos tema pati gali reikalauti tėvų sutikimo, arba tokia laida gali turėti nedaug smurto, erotikos scenų, retai – keiksmų, arba keletą dviprasmiškų dialogų.

(5) "TV-14": Parents Strongly Cautioned – **Tėvai griežtai įspėjami**. Šios laidos turi elementų, kuriuos tėvai gali laikyti netinkančiais vaikams iki 14 metų, – juose gausu smurto, erotikos, keiksmų ir dviprasmiškų dialogų. Tėvai yra įspėjami neleisti vaikams iki 14 metų žiūrėti šiuo ženklu pažymėtas laidas.

(6) "TV-MA": Mature Audiences Only – **Skiriama tik suaugusiems**. Šis ženklas žymi programas, skirtas tik suaugusiems. Šiuose laidose gausu smurto, atvirų sekso scenų, šiurkščių ar nepadorių keiksmų.

Turinio simboliai suteikia informacijos apie laidų turinį ir yra tokie:

(1) "FV": Fantasy Violence – Smurto scenos pateikiamos fantastikos žanre

Šis turinio simbolis naudojamas kartu su amžiaus "TV-Y7" simboliu reiškia, kad tokiose laidose fantastinis smurtas yra intensyvesnis nei kitose, pažymėtose "TV-Y7" ženklų laidose.

(2) "V": Violence – Smurtas

(3) "S": Sexual Situations – Sekso scenos

(4) "L": Coarse Language – Nepadori, šiurkšti kalba

(5) "D": Suggestive Dialogue – Dvipraspiški dialogai

Kompiuteriniai žaidimai. Kompiuterinių žaidimų ESRB klasifikavimo ir žymėjimo sistema naudoja 5 amžiaus kategorijas su trumpais sakiniiais-aprašymais. Amžiaus simboliai, kuriuos galima rasti ant pakuotės viršelio, yra šie:

(1) "EC"--"Early Childhood": Ankstyvoji vaikystė. Žaidimai, pažymėti šiuo simboliu, tinka vaikams nuo 3 metų, ir neturi jokių elementų, kuriuos tėvai palaikytų netinkamai.

(2) "E"--"Everyone": Kiekvienam. Šių žaidimų turinys tinka vaikams nuo 6 metų. Pagal ESRB, šie žaidimai gali turėti mažai smurto – vaidybos ir juokų lygio, nedaug keiksmų.

(3) "T"--"Teen"⁷. Pavadinimų su šiuo simboliu turinys tinka vaikams nuo 13 metų, juose gali būti smurto, keiksmų, dviprasmiškų dialogų.

(4) "M"--"Mature": Suaugusiems. Šių žaidimų turinys skirtas asmenims nuo 17 metų, juose yra daugiau smurto ir/ar keiksmazodžių, taip pat suaugusiems skirtų sekso temų.

(5) "AO"--"Adults Only": Tik suaugusiems. Žaidimai su šiuo simboliu yra skirti tik suaugusiems, juose yra aiškiai pavaizduotų sekso ir/ar smurto scenų. Šie gaminiai negali būti parduodami ar išnuomojami asmenims iki 18 metų.

Tėvai taip pat gali rasti ant žaidimų pakuočių simbolį "RP". Šis simbolis reiškia, kad gaminyje buvo pateiktas įvertinti ESRB ir laukia įvertinimo.

Dabar pateiksime dažniausiai pasitaikančius ESRB aprašymus, kuriuos galima rasti žaidimų pakuotės apačioje.

(1) "Mild Animated Violence": nedidelis animacinis smurtas. Yra vaizduojami nesaugūs ar pavojingi veiksmai ar smurtinės situacijos.

(2) "Mild Realistic Violence": nedidelis realus smurtas. Yra vaizduojami nesaugūs ar pavojingi veiksmai ar smurtinės situacijos, ir tai yra nufilmuota ar nufotografuota.

(3) "Comic Mischief": komiška žala. Scenos, kurios buvo apibūdintos kaip vaidyba ir vulgarus humoras.

(4) "Animated Violence": animacinis smurtas. Vaizduojami agresyvūs konfliktai tarp veikėjų.

(5) "Realistic Violence": realus smurtas. Rodomi nufilmuoti ar nufotografuoti kūno dalių vaizdai.

(6) "Animated Blood and Gore": animacinis kraujas. Rodomi animaciniai kūno sužalojimų ar kūno dalių atskyrimo vaizdai.

(7) "Realistic Blood and Gore": realus kraujas. Rodomi nufilmuoti ar nufotografuoti kūno sužalojimų ar kūno dalių atskyrimo vaizdai.

(8) "Animated Blood": animacinis kraujas. Rodomas kraujas.

⁷ Amžiaus tarpsnis nuo 13 iki 19 metų. Nuo anglų k. thirteen – nineteen, aut. pastaba.

(9) "Realistic Blood": realus kraujas. Rodomos scenos, kuriose vaizduojamas nufilmuotas ar nufotografuotas kraujas.

(10) "Mild Language": švelni kalba. Yra žodžių tokių kaip „velnias“.

(11) "Strong Language": smarki kalba. Paprastai yra keturių raidžių žodžių⁸, įskaitant anatominius terminus.

(12) "Suggestive Themes": dviprasmės temos. Yra lengvų provokuojančių užuominų sekso tematika.

(13) "Mature Sexual Themes": sekso temos suaugusiems. Provokuojantys elementai, įskaitant žmogaus kūno vaizdavimą (animacinį ar nuotraukose).

(14) "Strong Sexual Content": smarkus seksualinis turinys. Grafinis seksualinio elgesio vaizdavimas ir/arba nuogo kūno vaizdavimas (animacinis ar nuotraukose).

(15) "Gaming": žaidimai. Vaizduojamos lažybos.

(16) "Use of Tobacco and Alcohol": tabako ir alkoholio vartojimas. Vaizduojamas tabako ir alkoholio vartojimas tokiu aspektu, kad panašus elgesys priimtinas ir net skatintinas.

(17) "Use of Drugs": narkotikų vartojimas. Vaizduoja narkotikų vartojimą tokiu aspektu, kad panašus elgesys priimtinas ir net skatintinas.

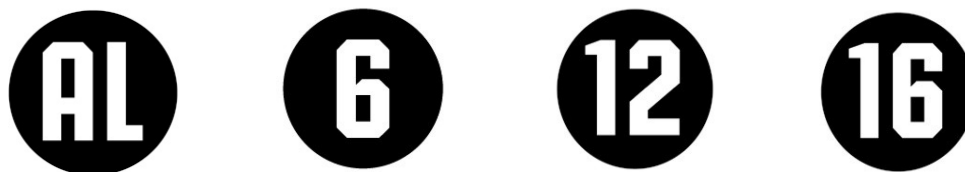
⁸ Anglų kalboje dauguma keiksmažodžių yra žodžiai iš keturių raidžių – aut. pastaba.

NYDERLANDŲ AUDIOVIZUALINĖS PRODUKCIJOS ŽYMĖJIMO SISTEMA

NICAM (The Netherlands Institute for the Classification of Audiovisual Media) sukurtą audiovizualinės industrijos savęs reguliavimo formą – Kijkwijzer sistemą – remia Nyderlandų vyriausybė. NICAM tikslas – perteikti vienodą informaciją vartotojams, kuri padėtų nuspręsti, ar kūrinys gali būti žalingas jų vaikams. Pagrindą sudaro nepriklausomų ekspertų sukurta klasifikacijos sistema. Šios sistemos pavadinimas Kijkwijzer reiškia *žiūrovo gidas* arba *žiūrėk išmintingiau*.

Vienas iš Kijkwijzer principų – audiovizualiniam produktui skiriama tik viena klasifikacija, kuri galioja visam produkto gyvavimo laikotarpiui. Kiekvieną produktą klasifikuoja vienas žymėtojas. Kilus rimtai abejonei, šis žymėtojas gali kreiptis patarimo į Žymėtojų komitetą.

Skiriamos keturios amžiaus kategorijos – AL (visos amžiaus grupės), 6PG, 12 ir 16 metų

bei šeši turinio kriterijai: smurtas, seksas, baimė (baimės jausmo sukėlimas), diskriminacija, narkotikų/alkoholio vartojimas ir kalba.

Kijkwijzer piktogramas galima pamatyti daug kur: ant skaitmeninių plokštelių ir vaizdajuosčių dėžučių, filmų reklamose, kino teatruose, skelbimuose, televizijos laidų pradžioje, televizijos programose, teletekste.

Kijkwijzer veiksmingumą kiekvienais metais vertina Nyderlandų radijo ir televizijos komisija, tačiau svarbiausia yra visuomenės nuomonė. Skundus nagrinėja nepriklausoma Skundų taryba ir Skundų komitetas, kurių sankcijos varijuoja nuo išspėjimų iki baudų.

Kijkwijzer sistema apima beveik visą Nyderlandų audiovizualinę industriją ir visus valstybinius bei komercinius televizijos kanalus. Duomenų bazėje yra daugiau nei 10000 pažymėtų kūrinių.

Dvi apklausos, atliktos 2002 metų spalį, atskleidė, kad apie 90 proc. tėvų, turinčių paaglius vaikus, vertino šią paslaugą. Apie 70 proc. tvirtino, kad piktogramos padėjo apsispręsti, ar vaikai gali žiūrėti vieną ar kitą laidą, filmą.

Kijkwijzer sėkmingo žymėjimo sąlygos

Kijkwijzer sistema sukurta įtvirtinti savęs reguliavimą. Kino ir televizijos kūrinius faktiškai žymi vienas žymėtojas. Žymėjimo sistema, pagrįsta vieno asmens nuomone, gali funkcionuoti tik jei vykdomi toliau nurodyti reikalavimai.

Aiškumas. Kijkwijzer – subjektyvi sistema. Žymėjimas yra aiškinamasis procesas. Ir vartotojai, ir žymėtojai gali patikrinti, kaip atsirado tam tikras žymėjimas, bei sužinoti, kokie žymėjimo mechanizmai yra svarbiausi.

Pagrįstumas. Žymėjimo anketos klausimai turi būti konkretūs ir tikslūs. Kijkwijzer neprašo žymėtojų skirstyti audiovizualinės produkcijos pagal amžiaus kategorijas. Jie prašo atsakyti į klausimus apie produkcijos turinį, nes atsakymai nulemia galutinį jos priskyrimą kuriai nors amžiaus kategorijai.

Patikimumas. Sistema turi būti patikima. Tai reiškia, kad įvairūs žymėtojai, žymintys filmą arba televizijos programą, turi pasiekti tą patį žymėjimo rezultatą.

Žymėtojų kompetencija. Nors žymėjimo anketos kūrėjai stengiasi, kad anketa būtų kuo aiškesnė, žymėjimas nėra toks paprastas, kad jį galėtų atlikti bet kas be pastangų ir neturėdamas žinių. Todėl labai svarbu, kad žymėtojai būtų to mokęsi. Žymėtojai, kad teisingai pažymėtų kūrinių, turi jausti vaikų kognityvinį lygį ir aplinkos suvokimą įvairiais amžiaus tarpsniais.

Atvirumas kritikai. Kijkwijzer iš pradžių buvo sukurta meniniams televizijos ir kino kūriniams. Sistemos taikymas kitiems žanrams bei audiovizualinei produkcijai gali pateikti staigmenų, kadangi buvo atlikta mažiau šių žanrų ir produkcijos tyrimų. Jei šios staigmenos turės padarinių skirstymo kategorijų pagrįstumui ar patikimumui, Kijkwijzer reikės atitinkamai pakoreguoti. Be galimų staigmenų, yra ir kitų priežasčių, kodėl Kijkwijzer būtų galima viešai kritikuoti. Pirmiausia, kad nuolat atsiranda naujas kino ir televizijos produkcijos turinys. Antra, tobulėja mokslas. Galiausiai turėsime laukti ir išsiaiškinti, kaip Kijkwijzer rezultatus priima vartotojai. Jei didelė plačiosios visuomenės dalis bus nepatenkinta Kijkwijzer žymėjimu, gali būti pageidauta sistemą pakoreguoti.

**PRANCŪZIJOS NEPILNAMEČIŲ APSAUGOS NUO NEIGIAMO
ŽINIASKLAIDOS POVEIKIO SISTEMA**

Prancūzijoje galiojantis televizijos laidų identifikavimas priklausomai nuo jų
tinkamumo įvairioms amžiaus grupėms

TV laidų identifikavimas ir kategorijos	Eterio ir kabelinės televizijos kanalai	Kino filmų kanalai
<p align="center">I kategorija (laidos transliuojamos be identifikavimo ženklo) Laidos, skirtos bet kokiai auditorijai</p>	<p align="center">Šių laidų transliavimo laikas nustatomas transliuotojo nuožiūra</p>	<p align="center">Šių laidų transliavimo laikas nustatomas transliuotojo nuožiūra</p>
<p align="center">II kategorija (laidos transliavimo metu žymimos piktograma)</p> <p align="center"></p> <p>Laidos, turinčios epizodų, galinčių traumuoti jaunesnius kaip 10 metų vaikus</p>	<p>Šių laidų transliavimo laikas nustatomas transliuotojo nuožiūra, tačiau jų negali būti vaikams skirtose programose.</p> <p align="center">Transliuotojas turi skirti ypatingą dėmesį šios kategorijos laidų anonsams, taip pat jų anonsams, rodomiems vaikų programose</p>	<p>Šių laidų transliavimo laikas nustatomas transliuotojo nuožiūra. Tačiau transliuotojas privalo kontroliuoti, kad laidose, skirtose vaikų auditorijai, taip pat anonsuose, rodomuose jų metu ar prieš/po jų, nebūtų scenų, galinčių traumuoti jaunus žiūrovus.</p>
<p align="center">III kategorija (laidos transliavimo metu žymimos piktograma)</p> <p align="center"></p> <p align="center">Vaikams iki 12 metų žiūrėti nerekomenduojama</p> <p>Laidos, turinčios kinematografinių kūrinių, uždraustų vaikams iki 12 metų, taip pat laidos, kurios galėtų traumuoti jaunesnius kaip 12 metų vaikus, pvz., kai pagal scenarijų sistemingai naudojamas fizinis ar psichologinis smurtas</p>	<p>Šias laidas draudžiama transliuoti iki 22 val. Išimtiniais atvejais galimas šios kategorijos laidų transliavimas iki 20.30 val., išskyrus antradienius (diena prieš papildomą poilsio dieną Prancūzijos mokyklų pradinių klasių moksleiviams), penktadienius, šeštadienius ir mokyklų atostogų metu.</p> <p>Per metus transliuotojai iki 22 valandos gali leisti į eterį iki 4 filmų, skirtų vaikams nuo 12 metų. III kategorijos laidų anonsai neturi turėti scenų, galinčių traumuoti jaunus žiūrovus. Be to, jie negali būti įdedami į vaikų programas ir prieš/po jų.</p>	<p>Transliuotojai neleidžia į eterį šios kategorijos laidų trečiadieniais iki 20.30 val.</p>

TV laidų identifikavimas ir kategorijos	Eterio ir kabelinės televizijos kanalai	Kino filmų kanalai
<p style="text-align: center;">VI kategorija (laidos transliavimo metu žymimos piktograma)</p> <div style="text-align: center;"></div> <p style="text-align: center;">Vaikams iki 16 metų žiūrėti nerekomenduojama</p> <p>Laidos, turinčios kinematografinių kūrinių, uždraustų vaikams iki 16 metų, taip pat erotinio turinio laidos arba smurto scenų turinčios laidos, galinčios pakenkti fiziniam, protiniams ar moraliniam vaikų iki 16 metų vystymuisi.</p>	<p>Kadangi šios kategorijos laidos skirtos tik asmenų nuo 16 metų auditorijai, jos gali būti transliuojamos tik po 22.30 val. Šių laidų anonsuose negali būti epizodų, galinčių traumuoti jaunesnius žiūrovus. Be to, anonsai negali būti leidžiami į eterį anksčiau nei 20.30 val.</p>	<p>Šios laidos negali būti transliuojamos iki 20.30 val. Šių laidų anonsai, kuriuose yra smurto ar kitų galinčių traumuoti jaunus žiūrovus epizodų, negali būti leidžiami į eterį iki 22.30 val. arba nekoduoto transliavimo valandomis.</p>
<p style="text-align: center;">V kategorija (laidos transliavimo metu žymimos piktograma)</p> <div style="text-align: center;"></div> <p style="text-align: center;">Vaikams iki 18 metų žiūrėti nerekomenduojama</p> <p>Laidos, turinčios kinematografinių kūrinių, uždraustų vaikams iki 18 metų, taip pat pornografinės, arba turinčios žiauraus smurto epizodų laidos, skirtos suaugusiųjų auditorijai ir kurios galėtų pakenkti fiziniam, protiniams ar moraliniam vaikų iki 18 metų vystymuisi.</p>	<p>Šios kategorijos laidų transliavimas uždraustas.</p>	<p>Šios kategorijos laidų ir jų anonsų transliavimas įmanomas tik užkoduotas ir tik nuo 00.00 val. iki 5.00 val. Bet kokių atveju turi būti laikomasi įstatymo, įtvirtinančio nepilnamečių apsaugos nuostatas. Turi būti taikomas specifinis dvigubas kodavimas, atitinkantis CSA nustatytus kriterijus.</p>

VOKIETIJOS NEPILNAMEČIŲ APSAUGOS NUO NEIGIAMO ŽINIASKLAIDOS POVEIKIO SISTEMA

Vokietijoje nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio pagrindinė yra filmų industrijos organizacijų savanoriškos savikontrolės institucija (*freiwillige Selbstkontrolle – FSK*).

FSK tikrinimo komitetai

Pirmiausia filmai yra tikrinami FSK darbo komiteto, susidedančio iš 7 narių: nuolatinio pagrindinių Žemės jaunimo institucijų atstovo (pirmininko), jaunimo apsaugos eksperto (jis rotacijos būdu skiriamas vienos pagrindinių Žemės institucijų), dviejų viešųjų sričių (pvz., bažnyčios, Federalinės jaunimo organizacijos (*Bundesjugendring*) ir pan.) atstovų, atrinktų burtų keliu, ir trijų kino industrijos atstovų. Sprendimai dėl kiekvieno filmo priimami paprasta balsų dauguma. Visi komiteto nariai, įskaitant ir kino industrijos atstovus, yra atsakingi už nepilnamečių apsaugą pagal FSK principus.

Įgyvendinant Žiniasklaidos tarnybų susitarimą, įsigaliojusį nuo 1997 m. rugpjūčio 1 d., Žemės įsteigė centrinę instituciją, įgyvendinančią nepilnamečių apsaugos kontrolę: *jugendschutz.net*. Ji veikia internete, suieškodama žalingą jaunimui informaciją. Ši institucija turi galimybę užblokuoti tokią informaciją modifikuodama ją arba leisdama prie jos priėti tik suaugusiems atitinkamų priemonių pagalba.

Teisinės priemonės

Kiekvienas filmas ir jo kopijos gauna kortelę, liudijančią, kad filmas buvo patikrintas. Kiekvieno kino centro savininkas prie bilietų kasų gerai matomoje vietoje privalo pakabinti amžiaus kategorijos ženklą bei, kilus abejonių, tikrinti žiūrovų asmens dokumentus, siekiant įleisti tik sulaukusius nustatyto amžiaus žiūrovus. Analogiški reikalavimai keliami vaizdajuosčių nuomai ir pardavimui. Paslaugos teikėjas privalo turėti originalius lipdukus (prieš piratavimą). Filmai, kurie nebuvo patikrinti arba nebuvo teikti tikrinimui, negali būti siūlomi pirkti per TV, internetu ar paštu.

Tikrinimo kriterijai

Įstatymas numato keletą pagrindinių nuostatų, kurių esmė yra ta, kad filmai turi būti ne žalingi toms amžiaus grupėms, kurioms skirti. FSK principuose šios formuluotės vykdomos itin tiksliai. Tikrinimo pagrindai yra parengti remiantis raidos psichologijos atradimais, žiniasklaidos poveikio tyrimais, nepilnamečių tyrimais. Bandymai derinti sprendimus su mokslinių tyrimų rezultatais visada paliekami tikrinimo komiteto narių nuožiūrai.

Be to, FSK organizuoja filmų peržiūras, kuriose dalyvauja jaunimas. Taip suteikiama

diskusijų su nepilnamečiais, kai jie yra tiesiogiai paveikti filmo, galimybė. Čia taip pat aptariami neigiami filmo epizodai. Taip pat intensyviai vyksta keitimasis patirtimi su kitomis Europos tikrinimo institucijomis.

Filmai, skirti televizijos nepilnamečių auditorijai

Kol kas FSK tikrinimo rezultatai yra taikomi filmams, rodomiems kino teatruose ir įrašytiems vaizdajuostėse, bet gavo pritarimą ir netiesiogiai taikoma televizijos filmams. Nacionalinio transliavimo susitarimo (*Rundfunkstaatsvertrag*), nustatančio pagrindinius reikalavimus Vokietijos radijui ir televizijai, 3 skyriuje nurodytas filmų transliavimo laikas: filmas su ženklu „netinka vaikams iki 18 metų“, per televiziją gali būti rodomas tik po 23 valandos, filmas su ženklu „tinka vaikams nuo 16 metų“ – tik po 22 valandos. Filmams, priskirtiems kategorijoms „tinka bet kokiam amžiui“, „tinka vaikams nuo 6 metų“ ir „tinka vaikams nuo 12 metų“, nėra nustatytas transliavimo laikas, tačiau tai nereiškia, kad jie gali būti transliuojami be jokių apribojimų.

Be transliavimo laiko reglamentavimo taip pat yra draudžiama transliuoti programas, kuriose skatinamas smurtas ar yra pornografinės (Vokietijos baudžiamojo kodekso 131 ir 184 straipsniai).

Atsakomybė už sutikimo su Nacionalinio transliavimo susitarimo nuostatomis garantavimą tenka Žemės žiniasklaidos institucijoms (*Landesmedienanstalten*). Jos oficialiai pripažįsta naujas radijo ir televizijos kompanijas, kontroliuoja sutikimą su Nacionalinio transliavimo susitarimo nuostatomis laidų atžvilgiu, gali suteikti specifinį statusą ar padaryti išimčių – įskaitant fiksuotą transliavimo laiką, jeigu programos patvirtintos nepilnamečių auditorijai. Rimtų pažeidimų atveju kompetentinga Žemės institucija gali, kaip paskutinę priemonę, taikyti licencijos panaikinimą.